Nr 26.

Ankom till riksdagens kansli den 12 april 1930 kl. 12 m.

Konstitutionsutskottets memorial angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hava på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1929 till och med den 9 januari 1930 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 12 januari 1929 till och med den 9 januari 1930;

justitieärenden från och med den 25 januari 1929 till och med den 31 december 1929;

utrikesdepartementsärenden från och med den 12 januari 1929 till och med den 3 januari 1930;

försvarsärenden från och med den 12 januari 1929 till och med den 9 januari 1930;

socialärenden från och med den 12 januari 1929 till och med den 9 januari 1930;

kommunikationsärenden från och med den 12 januari 1929 till och med den 9 januari 1930;

finansärenden från och med den 12 januari 1929 till och med den 9 januari 1930;

ecklesiastikärenden från och med den 12 januari 1929 till och med den 9 januari 1930;

jordbruksärenden från och med den 12 januari 1929 till och med den 9 januari 1930; samt

handelsärenden från och med den 12 januari 1929 till och med den 9 januari 1930.

Därjämte hava på därom särskilt gjord framställning till utskottet överlämnats

dels utdrag av det över justitiedepartementsärenden den 21 mars 1930 förda protokoll, i vad det avser utvisning av ryske undersåten Hurmevaara,

dels utdrag av det över utrikesdepartementsärenden den 7 februari 1930 förda protokoll, i vad det avser framställning från konstitutionsutskottet om utbekommande av vissa handlingar, utdrag av det över utrikesdepartementsärenden

den 14 februari 1930 förda protokoll, i vad det avser fastställande av instruktion för de svenska ombuden vid konferensen i Genève i februari 1930 angående internationell överenskommelse om tullfred, utdrag av det över utrikesdepartementsärenden den 28 mars 1930 förda protokoll, i vad det avser sammankallande av utrikesnämnden, och utdrag av det över utrikesdepartementsärenden den 7 april 1930 förda protokoll, i vad det avser bemyndigande för sändebudet i Bern att underteckna en i Genève den 24 mars 1930 avslutad internationell handelskonvention med tillhörande protokoll samt ett protokoll av samma dag rörande fortsatta internationella förhandlingar i ekonomiska ärenden,

dels det över kommunikationsärenden den 21 februari 1930 förda protokoll, i vad det avser godkännande av plan för organisationen av arbetet med upprättande av en regionplan för Stockholm med omgivningar m. m.,

dels det över finansärenden i statsrådet den 7 februari 1930 förda protokoll, i vad det avser frågan om beredande av pension åt inspektören vid kontrollen över tobaksodlingen i riket M. Edelius,

dels det över ecklesiastikärenden i statsrådet den 21 februari 1930 förda protokoll, i vad det avser upplåtelse av klockarelägenheten Skrävlinge Östra nr 16 i Husie socken till begravningsplats för Malmö stads församlingar samt jordupplåtelser från kyrkoherdeboställena i Undersåkers och Kristbergs församlingar för väganläggningar och i Nätra församling för vissa kyrkliga och kommunala ändamål,

dels ock det över jordbruksärenden i statsrådet den 16 januari 1930 förda protokoll, i vad det avser färgning av importhavre.

Slutligen hava från utskottet framställningar gjorts även om överlämnande av det eller de protokoll, som må hava förts i statsrådet *dels* under tiden intill den 6 februari 1930 i ärenden angående konversationer mellan Sverige och Danmark i anledning av frågan om detta senare lands avrustning, *dels ock* under tiden från och med den 10 januari 1930 till och med den 4 mars samma år i ärenden angående anskaffande av fallskärmar; men har upplysning vunnits, att inga sådana protokoll föreligga.

I sammanhang härmed har utskottet till behandling förehaft statsutskottets från båda kamrarna den 15 mars 1930 till utskottet i vederbörlig ordning hänvisade memorial nr 57 angående anledning till anmärkning mot två statsrådsledamöter, för vilken anmärkningsanledning utskottet nedan närmare redogör.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits och nu fullbordats,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen;

varemot utskottet

funnit följande ärenden vara av beskaffenhet att böra jämlikt § 107 regeringsformen hos riksdagen anmälas.

Innan utskottet övergår till dessa ärenden, föranledes utskottet dock att göra vissa erinringar i anledning av de skäl, som föredragande departementschefen, ministern för utrikes ärendena Trygger anfört till statsrådsprotokollet den 7 februari 1930 till stöd för sin hemställan, att Kungl. Maj:t icke måtte lämna bifall till en av utskottet gjord framställning om utbekommande av handlingarna angående konversationer mellan Sverige och Danmark i anledning av frågan om detta senare lands avrustning. Departementschefen har nämligen, i likhet med vad förutvarande departementschefer åren 1925 och 1928 gjort, grundat sitt avstyrkande av utskottets framställning på bestämmelser i tryckfrihetsförordningen, vilka, såsom utskottet i sitt memorial nr 21 vid 1925 års riksdag (sid. 3—5) närmare utvecklat, icke kunna anses vara å framställningar från utskottet tillämpliga, utan blott gälla i fråga om enskild svensk medborgares rätt att begära utfående av ministeriella handlingar. Utskottet, som alltfort vidhåller sin i samma memorial vid 1925 års riksdag uttalade principiella uppfattning rörande utskottets rätt att utbekomma alla slags departementshandlingar, även sådana av ministeriell natur, anser sig dock, med hänsyn till de erinringar, som i kamrarna vid samma riksdag framställdes emot utskottets memorial, böra göra det förtydligande tillägg, att ett avslag å framställningar från utskottet rörande utbekommande av ministeriella handlingar, som icke höra till visst protokoll, kan anses lagligen grundat, så vida dessa handlingar avse frågor av likartad natur med de frågor, varöver föras särskilda protokoll, och vilkas utlämnande må efter utrikesnämndens hörande vägras, samt Kungl. Maj:t, innan utlämnandet av dylika handlingar vägras, berett utrikesnämnden tillfälle yttra sig i ärendet. På detta sätt vinnes i huvudsak den garanti, som kan vara behövlig, utan att sådana konstitutionella betänkligheter uppkomma som fallet blir, därest tryckfrihetsförordningens bestämmelser i § 2 mom. 4 andra stycket alltjämt skulle utan erinran få åberopas som stöd för Kungl. Maj:ts avslag. Utskottet finner det angeläget, att den utveckling på den konstitutionella kontrollens och granskningens område, som sedan långt tillbaka fortgått väsentligen genom praxis utan grundlagsändringar, icke avbrytes utan i stället får vidare utbildas.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Strömberg*, David Bergström, G. W. Hansson, Hellberg*, Sandegård, Larsén, Stenberg*, Mellén, K. A. S. Nylander*, Magnusson* i Tumhult*, *Engberg*, Jansson* i Edsbäcken, *Persson* i Trången, *Pehrsson* i Göteborg, *Karlsson* i Vadstena, *Lindmark, Fast, Brännberg* och *Skoglund.*

* Ej närvarande vid justeringen.

1:o.

Utskottet har under verkställandet av årets granskningsarbete uppmärksammat vissa omständigheter, som enligt utskottets mening äro av den art, att utskottet genom en anmälan jämlikt § 107 regeringsformen mot statsrådet i dess helhet ansett sig böra bringa desamma till riksdagens kännedom.

Sålunda har utskottet konstaterat, att i ett stort antal ärenden, av vilka åtskilliga synts vara av jämförelsevis viktig beskaffenhet, beslut fattats i s. k.

liten konselj, d. v. s. endast tre statsråd jämte föredraganden ha varit närvarande i statsrådet. I dylik ordning ha bland annat vissa författningar beslutats; såsom exempel härpå må nämnas protokollet över kommunikationsärenden den 15 augusti 1929 angående kungörelse rörande postbehandling vid krig eller krigsfara och instruktion för generalpoststyrelsen vid krig eller krigsfara m. m., protokollet över jordbruksärenden den 24 juli 1929 angående föreskrifter till förebyggande av kräftpestens spridning och ändring i kungörelsen angående förnyad indelning av riket i lantmäteridistrikt m. m. och protokollet över handelsärenden den 15 augusti 1929 angående fortsatt tillämpning av gällande utförselförbud å smidbart järnskrot. Bland andra beslut, som fattats i liten konselj, må nämnas beslut angående instruktion för de svenska ombuden vid Nationernas förbunds församlings tionde ordinarie möte, enligt protokollet över utrikesdepartementsärenden den 23 augusti 1929.

I § 8 regeringsformen stadgas i andra och tredje punkterna: »Statsrådets samtliga ledamöter, där de icke laga förfall äga, skola övervara alla mål av synnerlig vikt och omfattning, som, efter dem förut meddelade föredragningslistor, i statsrådet förekomma och rikets allmänna styrelse röra. Sådana äro: frågor och förslag om nya allmänna författningars vidtagande; om upphävande och förändring av de förut gällande; om nya allmänna inrättningar uti särskilda styrelsens grenar, med flera av dylik beskaffenhet.» Det synes utskottet uppenbart, att nyss nämnda förhållanden icke stå i god överensstämmelse med de återgivna bestämmelserna. Då det synes angeläget, att en praxis av angiven karaktär icke blir rådande, har utskottet ansett sig böra på denna punkt göra en erinran.

Utskottet har vidare uppmärksammat, att ett synnerligen stort antal fall förekommit, då visst eller vissa statsråd anmält jäv vid ett ärendes behandling i statsrådet. En undersökning av orsakerna till detta förhållande har visat, att — även om detsamma väsentligen är en följd av vanliga jävsförhållanden — det i viss utsträckning beror därpå, att vederbörande statsråd innehaft ledande ställning inom enskilda företag. Utskottet har därför ansett sig böra undersöka, i vad mån statsråden efter sitt inträde i statsrådet innehaft poster inom dylika företag.

Utskottet har därvid funnit, att flertalet av statsrådets ledamöter efter sin utnämning till statsråd beklätt och fortfarande bekläda poster av angiven art; en förteckning över de olika statsrådens enskilda uppdrag är såsom bilaga fogad till utskottets betänkande. Särskilt är att märka, att vissa ledamöter av statsrådet såsom styrelseledamöter i skilda bolag underskrivit dessa bolags styrelseberättelser även för år 1928, alltså efter inträdet i statsrådet; huruvida förhållandet är detsamma i fråga om år 1929, har utskottet icke varit i tillfälle att fastställa. Vad förstnämnda år beträffar, har konstaterats bland annat, att statsministern, som är ordförande i Strömbacka bruks aktiebolag, Svenska aktiebolaget gasaccumulator, aktiebolaget Iggesunds bruk och aktiebolaget Companhia Aga de Brazil, vice ordförande i Husqvarna vapenfabriksaktiebolag samt styrelseledamot i Försäkringsaktiebolaget Skandia, och ministern för utrikes ärendena, som är ordförande i aktiebolaget Hudiksvalls in-

tressenter och aktiebolaget Iggesunds intressenter samt styrelseledamot i aktiebolaget Iggesunds bruk, underskrivit vederbörande bolags styrelseberättelser för år 1928.

Dessa förhållanden äro enligt utskottets mening anmärkningsvärda. Tidigare har, såvitt utskottet är bekant, den principen plägat tillämpas, att de män, som inträda i statsrådet, härvid omedelbart avveckla alla förbindelser med enskilda företag av här angiven art. Det synes vara av största vikt, att denna princip upprätthålles, icke blott med hänsyn därtill, att statsråden odelat böra ägna sig åt sin ämbetsgärning, utan framför allt ur den synpunkten, att statsråden i denna sin egenskap böra stå helt, såväl faktiskt som formellt, obundna gentemot privata företag. Då frågor berörande dessa företag förekomma till behandling i statsrådet, kan visserligen vederbörande statsråd anmäla jäv, men enligt utskottets mening böra dylika jävsanledningar icke förekomma; statsråden böra undvika att försätta sig i en sådan situation, att de på grund av sina förbindelser med privata intressen icke kunna taga del i regeringsärendenas handläggning. Statsråden kunna i sin egenskap av styrelseledamöter i bolag icke undandraga sig med denna ställning förenat ansvar, även om de icke äro ansvariga för särskilda styrelsebeslut, i vilka de icke deltagit.

Dylika statsrådens förbindelser med enskilda företag kunna ej heller, synes det utskottet, anses förenliga med de principer, som lett till utformandet av den bestämmelse i § 34 regeringsformen, som lyder: »Ledamot av statsrådet må icke tillika annat ämbete utöva, ej heller några inkomster därav uppbära.» Visserligen är det här endast fråga om ämbeten, icke om poster i enskilda företag. Men det torde vara ostridigt, att denna bestämmelse tillkommit med tanke därpå, att statsråden överhuvud icke borde med sitt statsrådsämbete förena andra åligganden, som ej stå väl samman med utövningen av detta ämbete. I det konstitutionsutskottsutlåtande vid 1840—1841 års riksdag (nr 20), vari ett förslag till ändring av § 34 regeringsformen, som sedermera ledde till den citerade bestämmelsens införande, framlades, anfördes bland annat, att »konungens rådgivare, såsom sådana, innehava befattningar, vilka, för att skötas såsom sig bör, ovillkorligen fordra uteslutande åt dem ägnad tid, aldrig vilande omsorger, oväld och oberoende av alla enskilda intressen . . .». Dessa ord äro uppenbarligen direkt tillämpliga även på förhållanden av den art, som här berörts.

Då enligt utskottets mening statsråden måste anses vara solidariskt ansvariga i här ifrågavarande avseenden, får utskottet på anförda skäl hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot statsministern Lindman, ministern för utrikes ärendena Trygger, statsråden Lübeck, Beskow, Lundvik, Borell, von Steyern, Malmberg, Lindskog, Bissmark, Johansson och Dahl samt förutvarande statsrådet Wohlin.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Sävström, David Bergström, Vennerström, Sandegård, Sundberg, Larsén, Stenberg*, Mellén, Granström, Kropp*, Engberg, Gustafson* i Kasenberg, *Persson* i Trången, *Pehrsson* i Göteborg, *Laurén, Karlsson* i Vadstena, *Olsson* i Mora, *Fast* och *Holmström.*

* Ej närvarande vid justeringen.

2:o.

(Protokoll över justitiedepartementsärenden den 21 mars 1930.)

På tillstyrkan av föredragande departementschefen, statsrådet Bissmark, förordnade Kungl. Maj:t genom beslut den 21 mars 1930 att, jämlikt § 36 i lagen den 2 augusti 1927 om utlännings rätt att här i riket vistas, ryske undersåten Herman Hurmevaara skulle från riket utvisas, och förklarade tillika det vara honom förbjudet att utan Kungl. Maj:ts tillstånd återvända till riket vid äventyr, som i § 41 samma lag sägs.

Av handlingarna i ärendet inhämtas, *att* Hurmevaara, som då var finsk undersåte, genom Kungl. brev den 22 november 1918 erhöll tillstånd att trots saknaden av behörigt pass uppehålla sig i riket, *att* han sedermera blev rysk medborgare och erhöll ryskt pass, på vilket pass han av utrikesdepartementet erhållit visering för uppehåll i riket, sista gången för tiden 9 juni 1929—8 januari 1930, *att* Kungl. Maj:t den 16 december 1927 återkallade det Hurmevaara den 22 november 1918 medgivna uppehållstillståndet, *att* utrikesdepartementet den 28 oktober 1929 återkallade sin senast meddelade visering av Hurmevaaras pass, varefter denne av polismyndigheten i Stockholm förelades att avresa från riket, vilket ej skedde, *att* överståthållarämbetet den 2 december 1929 förordnade, att Hurmevaara skulle förpassas ur riket, detta med stöd av § 25 i lagen den 2 augusti 1927 om utlännings rätt att här i riket vistas, *att* Hurmevaara i en skrift av den 12 december 1929 besvärade sig över överståthållarämbetets beslut, *att* denna skrift med överståthållarämbetets skrivelse den 13 december 1929 överlämnades till justitiedepartementet, *att* Hurmevaara den 17 december 1929 inlämnade en ny till Konungen ställd skrift i ärendet, *att* samma dag i en skrivelse av advokat Hugo Lindberg i Stockholm jämte flera personer hemställdes om ytterligare utredning i ärendet, *att* överståthållarämbetet överlämnade med resolution den 25 februari 1930 en av tredje polisintendenten i Stockholm samma dag avgiven, av två bilagor åtföljd promemoria i ärendet samt, sedan Kungl. Maj:t befallt ämbetet att från Hurmevaara inhämta yttrande om nämnda promemoria, med underdånig skrivelse den 28 februari 1930 sådant yttrande jämte ytterligare en promemoria från tredje polisintendenten och en promemoria från kommissarien vid polisens i Stockholm kriminalavdelnings utlänningsexpedition, *att* Kungl. Maj:t genom beslut den 27 mars 1930 jämlikt § 36 i lagen om utlännings rätt att här i riket vistas förordnat om förhör med Hurmevaara inför överståthållarämbetet, *att* ämbetet med underdånig skrivelse den 11 mars 1930 överlämnat protokollet över förhör med Hurmevaara samma dag jämte eget utlåtande i ärendet, *samt att* Hurmevaara den 17 mars 1930 överlämnat ytterligare en skrift i ärendet.

För att belysa innebörden av Kungl. Maj:ts beslut återgivas här utdrag av protokoll, hållet hos överståthållarämbetet för polisärenden den 11 mars 1930, i huvudsak innehållande redogörelse för förhör med Hurmevaara, överståthållarämbetets utlåtande i anledning av nämnda förhör, samt Hurmevaaras skrift i ärendet av den 17 mars 1930. Förstnämnda protokollsutdrag är av följande lydelse:

Utdrag av protokoll, hållet hos överståthållarämbetet för polisärenden i Kungl. poliskammaren den 11 mars 1930.

Genom resolution den 2 december 1929 hade överståthållarämbetet, på sätt protokollet för nämnda dag närmare utvisar, prövat skäligt förordna att ryske medborgaren Herman Hurmevaara skulle förpassas ur Sverige.

Över detta beslut hade Hurmevaara anfört underdåniga besvär.

Med skrivelse den 13 december 1929 hade överståthållarämbetet till Kungl. Maj:t överlämnat besvärsskriften och därvid för egen del utlåtit sig över besvären.

Härefter hade advokaten Hugo Lindberg i Stockholm m. fl. personer den 17 december 1929 inkommit med en underdånig skrift i ärendet, varjämte Hurmevaara samma dag inkommit med ytterligare en av bilagor åtföljd underdånig skrift däri.

Den 25 januari överlämnade överståthållarämbetet till Kungl. Maj:t en av tredje polisintendenten härstädes samma dag avgiven, av två bilagor åtföljd promemoria i ärendet.

På nådig befallning infordrade därefter överståthållarämbetet yttrande från Hurmevaara över nämnda promemoria samt överlämnade med underdånig skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 februari 1930 ett av Hurmevaara avgivet yttrande jämte ytterligare en promemoria från tredje polisintendenten samt en promemoria jämte åtecknat intyg från kommissarien vid härvarande kriminalavdelnings utlänningsexpedition.

Härefter hade Kungl. Maj:t genom beslut den 7 mars 1930, jämlikt 36 § i lagen den 2 augusti 1927 om utlännings rätt att här i riket vistas, med överlämnande av till ärendet hörande handlingar, funnit gott förordna att Hurmevaara skulle inställas till förhör inför överståthållarämbetet, ävensom ålagt överståthållarämbetet att skyndsamt till Kungl. justitiedepartementet inkomma med det över förhöret förda protokollet jämte det förnyade yttrandet i ärendet, som från överståthållarämbetets sida kunde påkallas.

Av ovan omförmälda handlingar skulle följande här intagas:

»Vördsam P. M. angående Herman Hurmevaara.

Den 27 september 1929 blev av kriminalpolisen i Stockholm anhållen en utländsk man, som uppgav sig vara ryske undersåten Leon. Ronovicz. I dennes tillfälliga bostad i huset nr 85 S:t Eriksgatan anträffades vid anhållandet en resväska, innehållande en avsevärd mängd huvudsakligen på finska språket skrivna handlingar. Ronovicz, vars rätta namn sedermera utröntes vara Purman, förnekade, att väskan vore hans, och uppgav därjämte, att han saknade varje kännedom om väskan och dess innehåll. Dagen efter Purmans anhållande inställde sig å kriminalavdelningens station journalisten Ivan Engerantz, medlem i Sveriges kommunistiska partis arbetsutskott. Han uppgav, att väskan i fråga tillhörde en finsk partikamrat, som vid sin avresa från Stockholm lämnat väskan i Engerantz' vård. Engerantz hade i sin tur — Purman ovetande — ställt in väskan i dennes bostad, till vilken Engerantz hade obehindrat tillträde.

Undersökningen av väskans innehåll har givit vid handen, att detsamma huvudsakligen utgöres av på finska språket avfattade koncept till brev, ställda till olika kommunister i Finland, vilka i breven betecknas endast med förnamnen. Koncepten, som huvudsakligen äro dagtecknade i Stockholm, äro likaledes undertecknade med olika förnamn. Koncepten beröra nästan uteslutande frågor, som angå det finska kommunistiska partiet. Av koncepten kan utläsas, att detta parti informeras och instrueras av brevskrivaren. Dessa koncept belysa emellertid också Herman Hurmevaaras verksamhet i Sverige:

1) Ett av koncepten är ställt till 'Kära kamrater' och undertecknat med 'Anders och Margit'. Det innehåller bl. a. följande meningar:

'Moskauer Rundschau ha vi alls ej sett till. Låt Hertta prenumerera på det ånyo från sept. början. Men adressera det till Herman, Torbjörnklockaresgata 23, så få vi det nog.'

Härtill torde få anmärkas, att, enligt meddelande från chefen för detektiva centralpolisen i Helsingfors, 'Anders' torde vara identisk med A. K. Manner, en av ledarna för 1918 års upprorsrörelse i Finland, samt 'Margit' identisk med en känd finsk kommunist vid namn Hanna Malm. Dessutom torde observeras, att Herman Hurmevaara är bosatt i huset n:r 23 Torbjörnklockaresgatan.

2) Ett av koncepten är ställt till 'Anton' och undertecknat 'Anders och Margit'. I detta talas om framkomsten av ett viktigt brev och anhålles om besked härom till 'Herkko'.

Förenämnde finske polischef har meddelat, *att* 'Herkko' och 'Herman' äro samma person, nämligen Herman Hurmevaara och *att* med 'Anton' åsyftas antingen finska kommunistiska partiets centralkommitté i Ryssland eller kommunistiska Internationalens skandinaviska sekretariat.

3) I ett koncept av den 19. 8. 29 till Ryssland meddelar 'Anders', att han och 'Margit' för de finska deltagarna i de svenska läderindustriarbetarnas kongress uppgjort 'förslag' och 'grunder för uppträdande', vilka översatts av 'Herkko', ävensom att 'Herkko' skulle uppgöra en 'berättelse'.

Troligen avses härmed en rapport över läderarbetarnas kongress eller också över de åtgärder 'Anders' och 'Margit' vidtagit.

4) I ett koncept av den 28. 8. 29 omtalas, att 'Anders' har för avsikt att inköpa en tryckeri- eller dupliceringsmaskin. Ett annat koncept utvisar, att maskinen eventuellt avsetts för Finland, och av ytterligare ett koncept framgår, att 'Herkko' haft att skaffa med penningtransaktionerna i denna sak.

Arten och betydelsen av de i Purmans bostad anträffade handlingarna framgår av en på ledareplats i 'Folkets Dagblad Politiken' för den 3 januari 1930 intagen artikel. Sedan tidningen omnämnt, att handlingarna kommo i polisens händer genom 'ett oerhört lättsinne' tydligen från s. k. minoritetsanhängares sida fortsätter tidningen: 'Detta lättsinne framträder i än mer häpnadsväckande dager, då vederbörande nu upplyser om att Purman bodde i rummet hela sex dagar. Närmare en vecka lät man alltså en illegal kommunist, hos vilken ej en rad får finnas, bo i ett rum, där en hel väska med illegalt material förvarades.'

I detta sammanhang torde också böra anföras en å ledareplats i 'Folkets Dagblad Politiken' för den 4 januari 1930 införd artikel med rubriken 'Sillénledarna ytterst nervösa'. I denna artikel skrives bland annat: 'Vem rapporterade i partisekretariatet samma dag kamrat Purman blev anhållen — i detta sammanträde deltog Oskar Samuelson, Emil Andersson, Hugo Sillén och Iwan Engerantz — att en koffert illegalt material, behandlande läget i Finland, vårt illegala parti där, anvisningar på etappvägarna över finska gränsen till Sovjet-Unionen, förteckning på en massa kamrater i Finland m. m., hade förvarats i samma rum där kamrat Purman bodde samt att polisen lagt beslag på allt detta? Det var Hugo Sillén. De andra kamraterna i sammanträdet hade ingen aning om varken var kamrat Purman hade bott eller att det funnits dylikt material i hans rum. — — — — — Vem var det som vid detta möte omtalade att Manner, som Sillén besökt samma morgon, var fullständigt nedbruten över att det finska illegala materialet fallit i polisens händer? Det var Sillén. Vem — — — — —.'

Vidare har föresagda polischef meddelat, att — enligt vad numer är känt

— år 1924 i Stockholm hållits en del kurser för hemliga finska kommunistledare. Av kursdeltagares berättelser har — säger polischefen — framgått, att Hurmevaara omhänderhaft de praktiska arrangemangen med resor och dyl.

Onsdagen den 18 december 1929 klockan 9.20 förmiddagen ankom med ångfartyget Bore I till Stockholm finske kommunistledaren Nillo Välläri. Denne begav sig från båten in i en cigarraffär vid Slussplan samt därifrån till en närbelägen droskstation, där han anropade en droskbil, med vilken han färdades till huset nr 23 Torbjörnklockaresgatan. Där lämnade han bilen och gick in i huset. Samma dag klockan 9.5 eftermiddagen iakttogs Välläri och Hurmevaara i sällskap vid härvarande Centralstations biljettförsäljning.

Hurmevaara har vid polisförhör uppgivit, att han är så främmande för den kommunistiska rörelsen, att han saknar kännedom om den Tredje Internationalen. Icke desto mindre lär han hava deltagit lördagen den 30 november 1929 vid det samkväm i Folkets hus, som Sveriges Kommunistiska parti's moskvatrogna falang anordnade efter och i samband med sitt sagda dag hållna kongressmöte.

Under utredningen år 1928 angående sovjet-ryske medborgaren, Advokaten Konstantin Mitkevitz' vistelse här i landet anträffades härvid fogade fotografi Bil. I. Enligt vad sedermera utrönts, föreställer fotografiet medlemmarna i en kommunistisk cell, i vilken deltagit tjänstemännen hos ryska handelsdelegationen samt åtskilliga finska och svenska undersåtar. Å fotografiet återfinnes Hurmevaara (betecknad å fotografiet med x), åtskilliga andra utlänningar samt svenska undersåtarna Gregori Aleksandrow, Harry Johansson, Alice Åkerlind m. fl. Även andra svenskar ha tillhört cellen. Till de sammanträden, cellen hållit, lära endast medlemmar i de kommunistiska partierna haft tillträde. Hurmevaara lär ha varit en av de oftast sedda deltagarna i sammanträdena. Cellens arbete hade gått ut på propaganda för de kommunistiska idéerna. Där hade förekommit lektioner, därunder en person lett denna och givit sammanträdesdeltagarna frågor. Vid något av dessa sammanträden hade sålunda de frågor framställts, som finnas å ryska språket återgivna å närlagda handling. De riktiga svaren på frågorna finnas å samma handling. Handlingen jämte svensk översättning bifogas under Bil. II. Till en del sammanträden lära även barn — 'pionjärer' — haft tillträde.

Stockholm den 25 januari 1930. Eric Hallgren.»

»Vördsam P. M.

Sedan Herman Hurmevaara den 14 februari 1930 till överståthållarämbetet inkommit med honom avfordrat yttrande får undertecknad vördsamt anföra följande:

I saken har genom kriminalpolisen hörts *ingenjören Erik Emanuel Lindkvist*, som på särskilda till honom ställda frågor uppgivit följande.

Han hade varit anställd hos härvarande ryska handelsdelegation från hösten 1920 till slutet av år 1921. Under denna tid hade jämväl Hurmevaara varit anställd på handelsdelegationen såsom ombud för karelska republiken i vad avsåge dess handel på Sverige. Vid samma tid hade inom delegationen funnits en kommunistisk cell, i vilken Lindkvist varit medlem. Medlemmarna hade utgjorts endast av sådana personer med kommunistiska åsikter, som varit anställda vid delegationen, och någon propaganda hade cellen icke företagit utanför delegationen. Cellen hade hållit sammanträden, men hade Lindkvist deltagit endast i ett fåtal av dessa, varför det vore mycket möjligt att även Hurmevaara deltagit i dem, ehuru Lindkvist icke med bestämdhet kunde erinra sig detta. Vid handelsdelegationen hade även funnits en pionjäravdelning, i vars

möten och tillställningar delegationsmedlemmarnas barn varit tvungna att deltaga. Under dessa möten hade man roat barnen med byggande av barrikader. Hurmevaara hade synts ha särskilt stort intresse för det svenska kommunistiska partiet och ofta besökt huset nr 10 Torsgatan, där det svenska kommunistiska partiet då hade sina lokaler. Hurmevaara hade också flitigt umgåtts med den finske kommunisten Usenius, som på den tiden ansetts som den ivrigaste och farligaste revolutionären, och av vilken allt kunde väntas. Lindkvist hänvisade vidare till bland andra ryske undersåten Salomon Josef Koklia, vilken enligt Lindkvists förmenande vore väl initierad om Hurmevaara.

I anledning av dessa Lindkvists uppgifter har Koklia kallats till förhör, därvid han uppgivit följande:

Han hade varit anställd å handelsdelegationen från oktober 1922 till september 1926. Under denna tid hade han blivit medlem i det svenska kommunistiska partiet. Bland de tjänstemän, som varit anställda å delegationen och som tillika varit kommunister, hade funnits en kommunistisk cell. I denna hade Hurmevaara varit medlem. Han hade ansetts vara kommunist. Vid cellens sammanträden hade i främsta rummet behandlats ärenden angående de olika medlemmarna och deras arbete vid delegationen. Men därjämte hade cellens arbete gått ut på drivande av kommunistisk propaganda inom cellen. Vid olika tillfällen hade cellen valt delegerade till sammanträden inom delegationen. Vid varje cellsammanträde hade valts en ordförande och en sekreterare, vilken senare bl. a. skulle vidarebefordra protokollen till Moskva. Hurmevaara hade varit en af de oftast sedda personerna å samtliga sammanträden. Medlemmarna hade varit fullt medvetna om att endast kommunister kunde få vara medlemmar i cellen. Delegationsmedlemmarnas barn hade varit tvungna att tillhöra en vid delegationen anordnad pionjärklubb. I den hade deltagit cellmedlemmarnas barn och följaktligen också Hurmevaaras. Hurmevaara hade haft intima förbindelser med de svenska kommunisterna. Han tycktes icke ha haft ont om pengar, snarare tvärt om. Hans förmåga att företräda några handelsintressen hade varit ganska liten.

Vidare har i anledning av Hurmevaaras uppgift om missuppfattning från protokollförarens sida i fråga om, vad tredje internationalen vore, kriminalkommissarien H. L. Ellström avgivit härvid fogade vittnesintyg.

Slutligen får jag vördsamt meddela, att — enligt vad för mig från trovärdigt håll uppgivits — de i förut omnämnda pionjärklubb deltagande barnen undervisats dels i byggande av barrikader, dels ock i utförande av barrikadstrider, samt att barnen tillsagts att i sina lekar på skolgårdar och lekplatser till andra barn sprida de kunskaper av nämnda slag, de i klubben förvärvat.

Stockholm den 28 februari 1930. Eric Hallgren.»

»P. M.

I anledning därav att naturaliserade ryske medborgaren, finskfödde arkivarien *Herman Hurmevaara*, i påminnelser till Kungl. Maj:t i ärende angående Hurmevaaras eventuella förpassning från Sverige sökt göra gällande, att i polisrapporten av den 13 november 1929 rörande denna sak oriktigt skulle hava återgivits vad Hurmevaara vid förhör yttrat angående sitt ståndpunktstagande till den s. k. Tredje Internationalen, får anföras följande:

Förhöret med Hurmevaara i detta och en hel del andra därmed sammanhängande spörsmål ägde rum å kriminalavdelningens station tisdagen den 12 november 1929 på förmiddagen. Förhöret leddes av undertecknad med kriminalkonstapeln Karl Gustaf Kristoffer Wolgé såsom förhörsvittne.

På fråga till Hurmevaara, om han vore anhängare av eller eljest ägde kännedom om »Tredje Internationalen» gav han det oväntade svaret, att han, såsom i nämnda rapport finnes antecknat, »väl ägde kännedom om att Tredje Inter-

nationalen existerade, men att han icke närmare kände till densamma». I anledning härav utspann sig ett längre meningsutbyte om denna sak, varunder Hurmevaara flera gånger uppmärksamgjordes på det fast otroliga däri, att han icke skulle sitta inne med full kunskap i nämnda avseende, till och med, av alla yttre omständigheter att döma, vara bestämt ansluten till proklamationen i fråga, då han ej mindre i sitt hemland Finland, än även under sin relativt långa vistelse i Stockholm, stått i den intimaste kontakt, till och med i Finland innehaft förtroendepost, hos sådant politiskt parti, som uppställt Tredje Internationalens bestämmelser såsom den oeftergivliga grunden för all dess politiska verksamhet. Hurmevaara, fåordig och med stor försiktighet vägande varje ord, återkom dock ständigt till här ovan återgivna svar på frågan, nämligen »att han väl visste att Tredje Internationalen existerade, men att han icke närmare kände till densamma». — Stockholm och kriminalavdelningens station den 28 februari 1930. H. L. Ellström.

Att förhöret med ovanbemälde Hurmevaara i den detaljfråga, som ovan berörts, förlöpte på sådant sätt, som i det förestående skildrats, vadan allt tal om missförstånd från förhörsledarens sida måste anses vara alldeles uteslutet, intygas härmed av undertecknad, vid tillfället närvarande förhörsvittne.

Gustaf Wolgé.»

Med anledning av vad sålunda förekommit hade Hurmevaara kallats att denna dag inställa sig inför överståthållarämbetet för det anbefallda förhörets hållande, och då nu anmäldes, att Hurmevaara i förmaket avbidade företräde, fick han förekomma.

Närmare hörd angående sina levnadsomständigheter berättade Hurmevaara följande:

Han vore född den 19 februari 1886 i Kiuruvezi socken av Kuopio län i Finland samt son till torparen Abraham Vilhelm Bietikääinen och dennes hustru Sara, född Kokhonen. Då Hurmevaara uppnått 3 års ålder hade fadern avlidit och det av denne innehavda torpet måst försäljas. Hurmevaara hade därefter till 14 års ålder vistats i födelsesocknen hos modern, vilken levat i torftiga omständigheter. Under denna tid hade Hurmevaara icke åtnjutit annan undervisning än i söndagsskola. År 1900 hade en äldre broder till Hurmevaara, vilken broder till yrket varit skomakare och bosatt i staden Uleåborg, fört Hurmevaara till sagda stad, där Hurmevaara fått biträda brodern i dennes arbete. Medan Hurmevaara härefter under åren 1900 och 1901 vistats i Uleåborg, hade han åtnjutit undervisning i en där anordnad aftonskola, s. k. övre hantverksskola. År 1901 hade Hurmevaara på grund av iråkad ögonsjukdom intagits för vård å ett sjukhus i Uleåborg. Medan Hurmevaara uppehållit sig där, hade brodern avflyttat till Hälsingfors, dit Hurmevaara efter sjukhusvistelsen jämväl begivit sig. Efter ankomsten till Hälsingfors hade Hurmevaara måst för erhållande av ytterligare vård intagas å en ögonklinik därstädes. Sedan han vårdats å denna klinik under ett par veckors tid och ånyo skolat börja arbeta för sitt uppehälle, hade han efter samråd med sin broder beslutat, att icke vidare ägna sig åt skomakareyrket, då hans klena ögon utgjorde ett hinder härför. Genom bemedling av en mureriarbetare vid namn Villén, vilken varit boende i samma fastighet som han och brodern i Hälsingfors, hade Hurmevaara nu erhållit anställning inom murarefacket. Han hade därefter under några års tid arbetat i detta yrke, till en början såsom lärling, därefter ett par veckor såsom hantlangare och slutligen såsom fullt yrkesutbildad murare. År 1904 hade han vid uppnådda aderton års ålder anslutit sig till vederbörande fackförening i Helsingfors. I Helsingfors hade Hurmevaara under år 1902 fortsatt att bevista där anordnade aftonkurser av liknande art som dem, i vilka han deltagit i Uleåborg. År 1906, då allmän rösträtt införts i Finland, hade Hur-

mevaara på murarefackföreningens bekostnad genomgått en två veckors utbildningskurs, vilken kurs varit anordnad i staden Lahti och som avsett att bereda deltagarna till arbetet vid agitationen för de stundande allmänna valen. Härutöver hade Hurmevaara vid olika tillfällen bevistat mindre undervisningskurser, bl. a. en år 1911 av Finska landsorganisationen anordnad två månaders kurs för arbetarrörelsens funktionärer.

I december 1909 hade Hurmevaara utsetts till kassör i Nylands läns socialdemokratiska valdistrikts styrelse. Sommaren därpå hade Hurmevaara dessutom erhållit i uppdrag att vara sekreterare vid samma organisation. I nämnda båda egenskaper hade Hurmevaara därefter varit verksam till sommaren 1917. Såsom sekreterare vid organisationen hade han haft till uppgift att verka för spridandet och befästandet av de idéer, organisationen företrädde. Hans arbete hade dock huvudsakligen bestått i expeditionsgöromål, och han hade mera sällan företagit resor i agitationssyfte. Vid valtillfällen hade hans uppgift varit att organisera valarbetet. Sedermera hade Hurmevaara utsetts till ledamot av styrelsen för arbetarkommunen i Helsingfors och jämväl förestått arbetarpartiets kansli därstädes.

År 1912 hade Hurmevaara på tillrådan av en finsk läkare begivit sig till Leipzig för erhållande av vård för sina ögon, vilka alltjämt varit dåliga. Under denna vistelse i Leipzig hade Hurmevaara icke bedrivit någon agitationsverksamhet eller sammanträffat med personer i sådant syfte. Redan den omständigheten, att han icke varit mäktig tyska språket, hade utgjort ett hinder för honom härutinnan. Vid samma tid, som Hurmevaara uppehållit sig i Leipzig, hade två andra finnar varit där, jämväl de i avsikt att erhålla vård för ögonsjukdom.

Då i mars 1917 den förutvarande styrelseformen i Ryssland omstörtats, hade verkningarna härav gjort sig förnimbara även i Finland. Omedelbart hade därstädes inom samtliga partier uppkommit önskemål, att från makten i Finland avlägsna ryskt sinnade organ. I detta arbete hade arbetarorganisationerna gått i främsta ledet. Vederbörande inom Helsingfors stadsfullmäktige, varest arbetarklassen ditintills icke haft någon representant, hade vid denna tid hyst vissa farhågor särskilt i anledning därav, att såväl polisledningen som polisen i övrigt i Helsingfors till största delen varit anhängare av det störtade tsarväldet i Ryssland. Då fråga uppstått på vad sätt den ryska polisen i Helsingfors lämpligen skolat avlägsnas, hade doktor K. A. Paaloheimo i stadsfullmäktige därstädes satt sig i förbindelse med Hurmevaara å dennes kansli och framlagt förslag, att arbetarkommunen gemensamt med stadsfullmäktige skulle utse en kommitté för övertagande av ansvaret för ordningens upprätthållande i staden samt därefter utse ordningsmanskap — milis — i stället för den dåvarande ryska polispersonalen. Hurmevaara hade vidarebefordrat Paaloheimos förslag till arbetarkommunens styrelse, varefter denna och stadsfullmäktige, på sätt Paaloheimo föreslagit, var för sig utsett representanter i ordningskommittén. Härvid hade arbetarpartiet erhållit majoritet inom ordningskommittén, bland vars ledamöter jämväl Hurmevaara invalts, och från denna tidpunkt hade arbetarpartiet varit den verkliga maktinnehavaren i Helsingfors. Sedan ordningskommittén sammanträtt i representanternas hus i Helsingfors, hade kommittén enhälligt beslutat avlägsnandet av den 'tsarryska' polismakten. Kommittén hade omedelbart satt sitt beslut i verkställighet, och på kommitténs uppmaning hade den tsarryska polisledningen utan att göra några invändningar avstått från vidare utövande av polismakten. Samtliga 'tsarryskt' sinnade inom polisväsendet hade därefter avlägsnats, varefter för ordningens upprätthållande utsetts en miliskår. I detta sammanhang ville Hurmevaara framhålla, att inom den ryska poliskåren hade givetvis även funnits befattningshavare, vilka varit motståndare till tsarväldet. Mot dessa ha-

de åtgärderna i Helsingfors icke riktat sig. Ordningskommittén hade sedermera varit i funktion under hela sommaren 1917, men Hurmevaara hade endast kvarstått i densamma under ett par veckors tid. Under tiden för sin verksamhet hade ordningskommittén arbetat för upprätthållande av lagar och förordningar och med tillhjälp av milisen tillsett, att övergrepp icke förekommo. Till belysande härav ville Hurmevaara anföra, hurusom det inträffat, att Nikolaikyrkan i Helsingfors tagits i besittning av vissa arbetargrupper under ledning av författaren Järnefelt, men att milisen på order av ordningskommittén avlägsnat dem därifrån.

I anledning av uppkommen fråga om genomförande av 8 timmars arbetsdag och nya kommunallagar i Finland, något som de borgerliga partierna därstädes, ehuru i minoritet, motsatt sig, hade den 14 juli 1917 stora demonstrationer anordnats i Helsingfors. I organiserandet av dessa demonstrationer hade Hurmevaara deltagit. Vid demonstrationerna hade några sammanstötningar mellan demonstranter och ordningens upprätthållare icke förekommit, vilket enligt Hurmevaaras uppfattning berott på att arbetarpartierna varit de bestämmande i staden och behärskat milisen.

Vid riksdagsmannavalen den 1 oktober 1917 hade arbetarpartierna kommit i minoritet inom riksdagen. Hurmevaara hade emellertid blivit invald i riksdagen såsom representant för Nylands län. Den 1 november 1917 hade riksdagen börjat sitt arbete.

Särskilt tillspord i vad mån Hurmevaara deltagit i de under år 1917 i Finland inträffade politiska tilldragelserna, sade sig Hurmevaara icke kunna närmare redogöra härför, men förklarade han, att han tagit verksam del i de flesta av dessa.

Hurmevaara berättade härefter vidare: Finska inbördeskriget hade utbrutit i början av januari månad 1918, och i slutet av samma månad hade Hurmevaara utsetts till ordförande för Nylands läns länskommitté, något som i sak inneburit, att han erhållit ställning som guvernör eller landshövding över nämnda län. Denna post hade Hurmevaara emellertid icke tillträtt och hade sålunda heller aldrig vidtagit någon egentlig åtgärd i sin berörda egenskap. Anledningen härtill hade varit, att Hurmevaara placerats å annan befattning i det att han i början av februari 1918 erhållit uppdrag att vara kamrer i folkkommissariatets finansdepartement. I sagda finansdepartement hade Hurmevaara haft till åliggande att sköta kansliarbetet samt förbereda och föredraga dithörande ärenden. Hurmevaara hade ansetts lämpad härför genom sin tidigare verksamhet såsom kassör inom arbetarorganisationerna. Vid denna tidpunkt hade Hurmevaara jämväl lärt sig att i skrift hjälpligt behärska finska språket. Självständigt beslutande hade Hurmevaara dock icke varit utan haft ställning såsom tjänsteman. Han hade deltagit i revolutionsarbetet i Finland men ej i de egentliga stridshändelserna. Han hade alltså deltagit i revolutionen endast i den mån detta berört ärenden, som handlades inom det departement, där han varit anställd. Då ställningen i Helsingfors i början av april 1918 börjat visa sig ohållbar för de revolutionära, hade Hurmevaara och en del andra tjänstemän erhållit order att med sina kanslier begiva sig till Viborg. Här hade Hurmevaara fortsatt sitt arbete för det revolutionära finansdepartementet under omkring två veckors tid. Då emellertid ställningen snart nog visat sig ohållbar jämväl i Viborg, hade Hurmevaara lämnat även denna stad, varefter han, flyende från den ena orten till den andra, slutligen under hösten 1918 anlänt hit till Sverige.

Efter ankomsten till Sverige hade Hurmevaara erhållit anställning såsom finsk korrespondent vid Svenska ekonomibolaget. Denna anställning hade Hurmevaara innehaft under tre års tid. Den 10 mars 1921 hade han därefter utsetts till kommersiell representant för karelska sovjetrepubliken. I denna

sin egenskap hade han åtnjutit en lön av 4,800 kronor om året. Samtidigt hade han haft någon inkomst på översättningsarbeten, som verkställts av honom.

Hurmevaara åtspordes härefter, huruvida han vore rysk medborgare, och han genmälde härtill, att så vore förhållandet. Han tillspordes vidare, huruvida han ingivit ansökan till de sovjetryska myndigheterna om erhållande av medborgarrätt i nämnda land. På denna fråga avgav Hurmevaara det svaret, att han år 1922 sökt ryskt pass. För Hurmevaara framhölls, att det som regel krävdes närmare uppgifter och undersökningar rörande personer, som sökte medborgarrätt i ett land, innan sådan rättighet beviljades, samt att särskilt i Ryssland för närvarande plägade fordras ingående upplysningar om personer, som sökte medborgarrätt därstädes. Hurmevaara svarade ånyo, att han år 1922 begärt pass till Ryssland. Hurmevaara anmodades härefter att med ja eller nej besvara frågan, huruvida han sökt rysk medborgarrätt. Efter en stunds tystnad förklarade Hurmevaara, att han redan sagt allt han ville meddela i detta hänseende.

Härefter berättade Hurmevaara vidare: Under år 1922 hade Hurmevaara med ryskt pass under en tid av omkring tre och en halv månader företagit en resa till Ryssland och Karelen. Härvid hade Hurmevaara haft att ombestyra vissa angelägenheter i sin egenskap av Karelens handelsrepresentant i Stockholm, men han hade därjämte samtidigt åtnjutit semesterledighet från nämnda befattning. Under denna resa hade han tillsammans med doktor Gylling besökt Moskva och vistats därstädes några dagar. Härunder hade han sammanträffat med Karelens därvarande representant men icke med några sovjetryska myndigheter i vidare mån än som erfordrades vid uppvisandet av Hurmevaaras pass. Med den karelska sovjetrepublikens representant i Moskva hade Hurmevaara endast avhandlat frågor rörande nämnda republiks angelägenheter.

Den karelska sovjetrepubliken, som under åren 1922—1925 haft handelsrepresentanter i åtskilliga stater, hade sistnämnda år av ekonomiska skäl beslutat indraga dessa. Tillvaratagandet av den karelska republikens angelägenheter hade i samband därmed övertagits av den ryska sovjetrepubliken. I Sverige hade så skett under hösten 1925 och överflyttningen hade fullständigt genomförts till den 1 januari 1926. Under avvecklingen av sin befattning som representant för den Karelska sovjetrepubliken hade Hurmevaara nödgats träda i förbindelse med representanterna för härvarande ryska handelsdelegation. Det hade dock varit allenast vid några tillfällen, som så skett, och därunder hade allenast avhandlats frågor rörande Karelen.

Från november månad 1925 till den 1 februari 1927 hade Hurmevaara med ett kortare avbrott varit anställd som bokförare i Oskar Larssons smidesaffär i huset n:r 2 vid Fabriksgränd här i staden. Därefter hade Hurmevaara försörjt sig medelst försäljning av översättningar till finska tidningar i Nord-Amerikas förenta stater och Finland. Den 1 september 1927 hade Hurmevaara blivit anställd såsom arkivarie vid tidningen Folkets Dagblad Politiken här i staden med uppgift att vårda dess klichéarkiv och mot en avlöning av 300 kronor i månaden. Den 14 november 1929 hade Hurmevaara av skäl, som framgingo av handlingarna i målet, slutat denna anställning. Hurmevaara hade under berörda anställning icke tagit befattning med annat än tidningens arkiv förutom vid ett tillfälle, då han med ledning av en finsk adresskalender lämnat anvisning å vissa sammanslutningar i Finland, dit gratisexemplar av tidningen Folkets Dagblad Politiken lämpligen kunde sändas.

Ur rapporten av den 13 november 1929, intagen i ämbetets protokoll för den 2 december samma år, upplästes härefter Hurmevaaras där återgivna yttrande, att han icke kunde med sig själv bestämt avgöra, om han vore kommunist.

Hurmevaara anmärkte härtill, att han aldrig förnekat, att han vore kommunist; han förklarade härpå, att han vore marxist. Anmodad bestämt angiva sin ställning i berörda hänseende förklarade Hurmevaara, att han icke vore *organiserad* kommunist. På fråga, om han alltså icke tillhörde något kommunistiskt parti, förklarade Hurmevaara, att han icke tillhörde något svenskt kommunistiskt parti, samt uppgav såsom skäl härtill, att han velat undvika att inblanda sig i Sveriges inre angelägenheter. På ytterligare fråga förklarade Hurmevaara, att han ej heller tillhörde något kommunistiskt parti i annat land än Sverige. Vidare tillspordes Hurmevaara, huruvida han icke såsom representant för Karelens sovjetrepublik haft förbindelser med därvarande kommunistiska parti, men förnekade Hurmevaara att så varit fallet. För Hurmevaara framhölls det egendomliga i att såsom representant för en sovjetrepublik anställdes en person, som icke vore ansluten till det parti, landets styrelse representerade; härtill genmälde Hurmevaara, att han icke hade något att tillägga utöver vad han tidigare yttrat i denna fråga.

Ur nyss omförmälda rapport upplästes vidare Hurmevaaras yttrande, att han väl ägde kännedom om att »tredje internationalen» existerade, men att han icke närmare kände till densamma. Tillfrågad härom förklarade Hurmevaara, att han under sin vistelse i Sverige inköpt ett exemplar av Bonniers konversationslexikon, och i detta arbete hade han funnit den så kallade tredje internationalen omnämnd; han hade dock icke närmare tagit del av uppgifterna därom. Sedan Hurmevaara på ytterligare fråga förklarat, att han någon gång, i den mån hans tid och dåliga ögon tillåtit, läst tidningen Folkets Dagblad Politiken, erinrade sig Hurmevaara, att han därstädes funnit tredje internationalen och dess beslut omnämnda. Ytterligare tillspord härom förklarade Hurmevaara slutligen, att han även genom andra arbeten och ur andra källor förvärvat kunskap rörande tredje internationalen och dess 21 teser.

Hurmevaara förnekade, att han här i landet drivit någon kommunistisk propaganda. Han hade emellertid stundom deltagit i soaréer och tillställningar, som anordnats å härvarande sovjetdelegation. Därvid hade även hans dotter fått närvara och då jämte övriga barn roat sig med lek och dans. Under sin vistelse i Sverige hade Hurmevaara stått i skriftlig förbindelse med åtskilliga bekanta i Finland och med finska politiska flyktingar. Han brukade på anmodan hjälpa dylika personer vid deras ankomst hit till staden genom att skaffa dem bostad o. d. Detta hade dock icke skett i någon större omfattning. Emellertid hade han, på sätt tredje polisintendentens promemoria av den 25 januari 1930 innehölle, varit Nillo Välläri behjälplig med att finna sig till rätta här i staden. Det hade emellertid varit Välläri, som av egen drift uppsökt Hurmevaara och begärt dennes hjälp. Anledning härtill hade troligen varit att Hurmevaara ett år tidigare hjälpt Välläri med anskaffande av biljett för resa till Finland. Vid nu ifrågavarande tillfälle i december 1929 hade Hurmevaara åt Välläri anskaffat biljetter för resa å järnväg till Oslo.

Hurmevaara kunde icke erinra sig, att han år 1924 sammanträffat med flera finska resande här i staden än vad som eljest varit vanligt.

Hurmevaara tillspordes härefter, om han hade sig bekant, att en kurs för finska kommunister under år 1924 varit anordnad i Nacka socken och i Stockholm. Hurmevaara förklarade, att han icke *ville* besvara denna fråga.

För Hurmevaara framhölls nu önskvärdheten av att han lämnade bestämda svar på framställda frågor.

Härefter tillfrågades Hurmevaara, huruvida han organiserat finska kommunisters deltagande i omförmälda kommunistiska kurs. Efter någon tvekan förklarade Hurmevaara, att han icke *ville* besvara denna fråga.

Med ledning av handlingarnas innehåll tillfrågades Hurmevaara angående sin bekantskap med vissa däri omförmälda personer; och förklarade Hurme-

vaara att han vore bekant med riksdagsmannen Nils Svante Flyg i Nacka ävensom med K. A. Manner och Hanna Malm i Finland.

Vad anginge i målet omförmälde Usenius, hade Hurmevaara varit bekant med denna innan Hurmevaara blivit anställd som representant för Karelska sovjetrepubliken. Gregori Alexandrov vore icke obekant för Hurmevaara men han kände icke någon person vid namn Mitkevitz. Ryske medborgaren Salomon Josef Koklia kände han icke personligen, men hade han möjligen sett denne vid något besök å härvarande sovjetryska handelsdelegation.

Hurmevaara uppgav vidare, att han icke tillhörde någon kommunistisk cell och hade ej heller någonsin deltagit i sammanträden med någon sådan. Under sin vistelse här i staden hade han emellertid vid flera tillfällen besökt olika arbetarorganisationer och därunder även de kommunistiska. I övrigt åberopade Hurmevaara vad han härutinnan anfört i tidigare ingivna skrifter.

Slutligen anförde Hurmevaara: På grund av innehållet i en proklamation, vilken undertecknats av samtliga arbetarrepresentanter i 1917 års finska riksdag, hade undertecknarna av sagda proklamation efter inbördeskrigets slut, i den mån de kvarstannat eller återvänt till Finland, ådömts straff. Av denna anledning hade Hurmevaara, som jämväl undertecknat proklamationen, icke vågat återvända till Finland. Därest det kunde tilförsäkras honom att han icke bleve föremål för bestraffning på grund av någon händelse, som inträffat innan hans flykt från Finland, hade han ingenting att erinra mot att återvända dit.

Då vidare icke till antecknande förekom, tillkännagavs att utdrag av det vid förhöret hållna protokoll skulle med skrivelse överlämnas till herr Statsrådet och chefen för Kungl. justitiedepartementet, varefter Hurmevaara avträdde.

In fidem:
Hans Eriksson.

Ex protokollo:
Gösta Welander.

Överståthållarämbetets omförmälda utlåtande är av följande lydelse:

Till herr statsrådet och chefen för kungl. justitiedepartementet.

I ämbetsskrivelse den 7 mars 1930 har herr statsrådet och chefen för kungl. justitiedepartementet meddelat, att Kungl. Maj:t, jämlikt 36 § i lagen den 2 augusti 1927 om utlännings rätt att här i riket vistas, funnit gott förordna, att ryske medborgaren Herman Hurmevaara skulle inställas till förhör inför överståthållarämbetet, och har i samband härmed överståthållarämbetet anbefallts att skyndsamt till justitiedepartementet inkomma med det över förhöret förda protokollet jämte det förnyade yttrande i ärendet, som från överståthållarämbetets sida kunde påkallas.

Till åtlydnad härav har överståthållarämbetet denna dag i ärendet anställt förhör med bemälde Hurmevaara, och får överståthållarämbetet närsluta utdrag av det över förhöret förda protokollet ävensom vidfoga till ämbetet remitterade handlingar i ärendet.

Såsom eget yttrande får överståthållarämbetet härutöver anföra.

En fullt klarläggande utredning angående arten och omfattningen av den verksamhet, som Hurmevaara bedrivit och alltjämt bedriver här i riket, har icke kunnat vinnas, framför allt på grund av Hurmevaaras vid förhöret ådagalagda ovilja att besvara härom framställda frågor. Av vad i ärendet tidigare förekommit och av Hurmevaaras eget uppträdande under omförmälda förhör har dock överståthållarämbetet bibringats en bestämd uppfattning, att

Hurmevaaras uppgift i Sverige bland annat avser organiserandet av samarbete mellan svenska och utländska representanter för meningsriktningar, vilka syfta till att med våldsamma medel omstörta den bestående samhällsordningen.

Stockholm den 11 mars 1930.

G. SANDSTRÖM.

Hans Eriksson.

Hurmevaaras skrift av den 17 mars är av följande lydelse:

Till Konungen.

Efter att ha tagit del av protokoll, hållet hos Överståthållarämbetet för polisärenden i Kungl. poliskammaren den 11 mars 1930, ävensom Överståthållarämbetets eget yttrande i målet ang. undertecknad Herman Hurmevaaras förpassande ur riket får jag härmed anföra följande.

Ingenjör Lindkvists berättelse är, så vitt jag äger kännedom om däri meddelade fakta, korrekt. Att märka är, att han *icke* med bestämdhet påstår, att jag deltagit i den kommunistiska cellens sammanträden. I verkligheten har jag, såsom förut sagt, icke deltagit i något cellsammanträde utan blott i några fester ävensom i en »språkstudiecell» eller »språkstudiecirkel».

Kokklia är, med den kännedom jag har om honom, icke en person, på vars uppgifter man kan lita. Hans uppgift om mitt medlemskap av och deltagande i den kommunistiska cellens sammanträden är osann, liksom ock uppgiften att mina barn eller något av dem skulle ha tillhört den omtalade pionjärklubben. I vad mån hans övriga uppgifter äro sanna eller osanna, kan jag ej bedöma.

Vad Ellströms och Wolgés intyg angår ber jag först få nämna, att jag *svarat undvikande* på frågan om tredje internationalen, enär jag i frågans framställande tyckte mig finna ett försök att snärja mig. Vad jag i min skrivelse av den 14 februari 1930 till Eders Kungl. Maj:t yttrat, nämligen att jag »avböjde att närmare besvara frågan», är riktigt. Och att detta kan av protokollsföraren och den därvid närvarande polismannen ha uppfattats såsom att jag svarat, »att jag ej närmare kände till densamma», torde vara ganska naturligt. Att av intygen draga den slutsats, att jag lämnat medvetet oriktiga uppgifter vid förhöret i fråga, kan ej vara rimligt. Hur lätt missuppfattningar kunna uppstå vid förhör, är en känd sak. Oriktigt är Ellströms antagande, att det politiska parti i Finland, hos vilket jag innehaft förtroendepost (nämligen dåvarande socialdemokratiska partiet) skulle »uppställt Tredje Internationalens bestämmelser såsom den oeftergivliga grunden för all dess politiska verksamhet». Tredje internationalen daterar sig nämligen från den 4 mars 1919, då jag ju ej längre befann mig i Finland. Om jag, såsom Ellström säger i sitt intyg, var fåordig och med stor försiktighet vägde varje ord, torde detta ha berott på mina farhågor att man ville snärja mig och såsom skäl för att utvisa mig ur riket åberopa den omständigheten, att jag ägde närmare kännedom om den kommunistiska rörelsen och tilläventyrs hade kommunistisk åskådning eller sympatier.

Vad protokollet över förhöret den 11 innevarande mars beträffar anmärkes följande oriktigheter och missuppfattningar.

Min faders namn var Pietikäinen, ej Bietikääinen. Min moders flicknamn var Kokkonen, ej Kokhonen.

Å kliniken i Helsingfors vårdades jag ej »ett par veckors tid» utan under *flera* veckor.

I muraryrket arbetade jag först som hantlangare, därefter som lärling, ej tvärtom.

Såsom kassör och sekreterare i Nylands läns socialdemokratiska Valdistrikts styrelse var jag verksam till den 1 november 1917, ej endast »till sommaren 1917».

Jag har ej förestått arbetare*partiets* kansli i Helsingfors. Det kansli, jag förestod, var gemensamt för länets valdistrikt och Helsingfors' arbetarkommun.

De två andra finnar, som uppehöllo sig i Leipzig samtidigt med mig, gjorde det i avsikt att erhålla vård för *någon sjukdom*, jag minns ej vilken eller vilka (icke för *ögon*sjukdom).

Hela det stycke, som börjar med orden »Då i mars 1917» och slutar med orden »avlägsnat dem därifrån» innehåller åtskilliga smärre missuppfattningar av min berättelse rörande det faktiska förloppet, men anser jag mig kunna här förbigå desamma.

Jag har *ej* sagt mig »icke kunna» närmare redogöra för de under år 1917 i Finland inträffade politiska tilldragelserna, ej heller, att jag tagit verksam del i »de flesta» av dessa. Förhörsledaren avböjde själv ingåendet i detaljer rörande dessa tilldragelser och syntes nöjd med, att jag sade mig ha tagit verksam del i »en stor del» av desamma.

Finska inbördeskriget utbröt ej i början av januari 1918 utan i *slutet* av denna månad, vilket jag även uppgav vid förhöret, och yttrade jag, att jag *samtidigt* med utbrottet, utsetts till ordförande för Nylands läns länskommitté etc.

Missuppfattning är ock, att jag »vid denna tidpunkt» (1918) lärt mig att »i skrift hjälpligt behärska finska språket». Detta hade jag lärt mig småningom, något som jag ock sökte göra klart för förhörsledaren.

Då jag anmodades att med ja eller nej besvara frågan, huruvida jag sökt rysk medborgarrätt, förklarade jag *icke*, att jag redan sagt allt jag *ville* meddela i detta hänseende, utan jag yttrade, att jag i min inlaga (av den 21 november 1929) till Överståthållarämbetet anfört allt vad jag i detta hänseende hade att meddela.

Förhörsledarens eller protokollförarens missuppfattning här må ju vara lätt förklarlig, men jag vill på det kraftigaste betona, att det *är* en missuppfattning. Jag ville på intet sätt undandraga mig att besvara frågan men kunde å andra sidan ej besvara densamma mera fullständigt än jag gjort i sistnämnda inlaga.

Vad förhöret rörande min kännedom om Tredje internationalen angår innehåller protokollet därom åtskilliga felaktigheter. Jag sade till en början, att uppgifter om Tredje internationalen kunde inhämtas på flera håll, bl. a. i Bonniers konversationslexikon, som jag inköpt. Däremot sade jag ej, att jag icke tagit närmare kännedom om artikeln i detta konversationslexikon. Ej heller sade jag, att jag »någon gång, i den mån min tid och dåliga ögon tillät», läst Folkets Dagblad Politiken, en uppgift som väl också hade varit orimlig, då jag ju i ett par års tid varit arkivarie vid denna tidning. Yttrandet om min tid och mina dåliga ögon fälldes men ej rörande tidningen utan i fråga om en viss bok (Lenins »Staten och revolutionen»).

Vad angår de till mig ställda frågor rörande en kommunistisk kurs, som skulle ha ägt rum år 1924, är det riktigt, att jag vägrade besvara dessa frågor.

Vad till sist angår Överståthållarämbetets eget yttrande anföres följande.

Min vid förhöret »ådagalagda ovilja» att besvara frågor inskränker sig helt och hållet till min vägran att besvara frågorna rörande den påstådda kommunistiska kursen år 1924.

Att Överståthållarämbetet fått den uppfattningen att min uppgift i Sverige bl. a. avser organiserande av samarbetet mellan svenska och utländska kommunister (ordet »kommunister» utsäges visserligen ej, men meningen är oförtydbar), måste stå för ämbetets egen räkning, då ingen som helst bindande bevisning eller ens några indicier av vägande art åberopas till stöd för uppfattningen. Jag vågar emellertid tro, att Eders Kungl. Maj:t ej skall på så ytterligt lösa grunder, som här föreligga, pröva rättvist och riktigt att ur riket förpassa en person, som vistats här i över 11 år och därunder fört en oförvitlig vandel. Skulle beslutet gå i denna för mig ödesdigra riktning, måste det grunda sig på blotta misstankar och ingenting annat. Det har i hela denna sak ej mot mig kunnat åberopas, att jag verkat för den kommunistiska saken på annat sätt än att jag varit anställd såsom arkivarie i en kommunistisk tidning, en befattning som jag lämnat, så snart anmärkning därom blivit framställd, samt att jag översatt några artiklar för denna tidning, en verksamhet, varmed jag ej heller längre sysselsätter mig.

Stockholm den 17 mars 1930.

Underdånigst

Herman Hurmevaara.

I § 36 i lagen den 2 augusti 1927 om utlännings rätt att här i riket vistas stadgas följande:

»Där sådant av hänsyn till rikets säkerhet eller eljest i statens intresse finnes påkallat, må Konungen förordna om utvisning av utlänning, som i riket vistas. Uppstår fråga om utvisning efter ty nu är sagt, förordnar Konungen, att förhör i ärendet skall hållas inför Konungens befallningshavande; och gäller i fråga om sådant förhör vad i 32 § tredje och fjärde styckena är stadgat. När omständigheterna därtill föranleda, må utlänning tagas i förvar.

I fråga om verkställighet av beslut om utvisning, varom i denna paragraf sägs, äger Konungen förordna efter omständigheterna; dock må ej utlänningen befordras till land, varest han sannolikt skulle tilltalas eller straffas för politiska brott.»

Enligt utskottets mening hava, såvitt av tillgängliga handlingar framgår, sådana omständigheter icke förebragts, att de återgivna bestämmelserna kunnat anses tillämpliga. Enligt § 36 kan utvisning endast ske, där detta av hänsyn till rikets säkerhet eller eljest i statens intresse finnes påkallat; några bevis för att i förevarande fall angivna skäl för utvisningsåtgärden förelegat ha icke framlagts. Det återgivna utdraget ur det hos överståthållarämbetet för polisärenden förda protokollet är föga upplysande; genom detsamma har i intet avseende ådagalagts, att Hurmevaara i Sverige skulle ha bedrivit en sådan verksamhet, som kunde vara menlig för landets intressen. Detta synes också indirekt hava erkänts av överståthållarämbetet, då detta i sitt jämte nyssnämnda protokollsutdrag avgivna utlåtande anför, att en fullt klarläggande utredning angående arten och omfattningen av Hurmevaaras verksamhet i riket icke kunnat vinnas och utan närmare motivering förklarar, att ämbetet bibringats en »bestämd uppfattning», att Hurmevaaras uppgift i Sverige avsett organiserande av samarbete

mellan svenska och utländska representanter för meningsriktningar, vilka syfta till att med våldsamma medel omstörta den bestående samhällsordningen. Då Hurmevaara i sin ovan intagna skrift av den 17 mars 1930 uttalar, att ämbetet för sitt nämnda påstående icke haft någon bindande bevisning eller ens några indicier av vägande art, synes detta uttalande, såvitt av handlingarna framgår, vara befogat. Det förhållandet, att Hurmevaara någon tid varit anställd såsom arkivarie i en kommunistisk tidning och att han umgåtts med kommunistiskt sinnade personer, kan uppenbarligen icke åberopas som bevis för riktigheten av de mot honom framförda beskyllningarna.

Utskottet vill vidare anföra, att förhållandet, att Hurmevaara under omkring tolv års tid vistats i Sverige utan att tidigare någon begäran om hans utvisning framställts eller över huvud några anmärkningar mot hans uppförande framkommit, bort föranleda, att han icke på så lösa grunder, som här förelegat, gjorts till föremål för utvisningsåtgärd. Varsamhet borde ock ha iakttagits med hänsyn till de starka humanitära skäl, som förebragts, särskilt med tanke på de stora lidanden, som utvisningen efter all sannolikhet måste ha antagits skola medföra för Hurmevaara och dennes familj.

På grund av anförda skäl får utskottet hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Bissmark.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Sävström, Stendahl, G. W. Hansson, Vennerström, Sandegård, Sundberg*, Thorén, Mellén, Fredrik Ström, Granström*, Jansson* i Edsbäcken, *Persson* i Trången, *Pehrsson* i Göteborg*, *Hallén, Forssell, Fast, Holmström, Norling* i Lesjöfors* och *Björck* i Kristianstad*.

* Ej närvarande vid justeringen.

3:o.

(Protokoll över utrikesdepartementsärenden den 14 februari 1930.)

Genom beslut den 25 januari och den 7 februari 1930 hade Kungl. Maj:t utsett ombud för Sverige vid en konferens som på kallelse av Nationernas förbunds råd skulle sammanträda i Genève den 17 februari 1930 för överläggningar rörande en internationell överenskommelse om s. k. tullfred. Enligt ovan angivna protokoll av den 14 februari 1930 beslöt Kungl. Maj:t, i enlighet med en av ministern för utrikes ärendena efter gemensam beredning med chefen för handelsdepartementet gjord hemställan, att fastställa instruktion för Sveriges ombud vid ifrågavarande konferens.

Denna instruktion är av följande lydelse:

»1. De allmänna invändningar, vilka med hänsyn till för närvarande rådande tullpolitiska förhållanden torde komma att från ett stort antal euro-

peiska staters sida framföras mot det föreliggande förslaget till tullfredsöverenskommelse, böra, för såvitt en allmän deklaration av de svenska ombudens ställning över huvud påkallas, i lämplig utsträckning framföras även för Sveriges vidkommande. Ombuden böra emellertid undvika att genom sina uttalanden framkalla den oriktiga uppfattningen att någon ändring i de allmänna riktlinjerna för Sveriges handelspolitik under senare tid vidtagits och, om så befinnes lämpligt, framhålla att den deklaration om anslutning till de av ekonomiska världskonferensen 1927 framförda önskemålen, som på sin tid av svenska regeringen avgavs, alltjämt äger sin fulla giltighet.

2. Beträffande de särskilda punkterna i det framlagda konventionsförslaget må i detta sammanhang endast framhållas bestämmelserna i art. 19 angående villkoren för konventionens ikraftträdande, vilka synas böra utfyllas på sådant sätt, att det klart framgår, att förutsättningen för en konvention av ifrågavarande slag måste vara en allmän anslutning av praktiskt taget alla europeiska stater.

3. Därest fråga uppkommer om fastställande av direktiv för Nationernas förbunds ekonomiska organisations fortsatta arbete, bör den hittills från svensk sida i detta avseende intagna ståndpunkten av ombuden vidhållas. Särskilt må framhållas det önskvärda i att ekonomiska kommittén genom utredningar och utarbetandet av förslag söker åstadkomma klarhet i tvistiga rättsfrågor på det handelspolitiska området samt stabilitet och likformighet beträffande tullbehandlingen och andra frågor av betydelse för den internationella handeln. Hit höra sådana uppgifter som det pågående arbetet för åstadkommande av enhetlig tullnomenklatur samt frågan om tolkning och tillämpning av mest gynnad nations klausulen, vilken senare fråga torde kunna och böra föras närmare en lösning än vad hittills skett.

4. Ombuden äga icke utan särskilt bemyndigande biträda något för Sverige bindande beslut. I frågor av större räckvidd, vilka här ovan icke närmare berörts, böra ombuden inhämta särskilda instruktioner i den mån så påkallas.»

Vid sammanträdet i Genève fredagen den 21 februari 1930 höll statsrådet Lundvik följande tal inför konferensen:

»Eftersom jag icke varit i tillfälle att taga till orda under den allmänna diskussionens gång, så är det mig ett stort nöje att i dag, med herr ordförandens benägna tillåtelse, med några ord angiva den svenska delegationens ställning till de problem, som underställts konferensens prövning. Redan den omständigheten att Sveriges regering låtit representera sig vid denna konferens är ett nytt bevis på det stora intresse, som Sverige städse visat för Nationernas förbunds ekonomiska arbete. Sveriges regering har anledning tro, att den ekonomiska politik, som den länge fullföljt, inspirerats av de liberala principer, på vilka de resolutioner fotats, som den ekonomiska konferensen av år 1927 beslöt, resolutioner, vilka den kungl. regeringen formellt givit sin anslutning.

Vår erfarenhet i hithörande stycken har emellertid icke varit mycket uppmuntrande i alla avseenden. Vår förste delegerade vid Nationernas förbunds församling år 1929, herr Trygger, minister för utrikes ärendena, ansåg sig ju nödsakad att fästa uppmärksamheten på det förhållandet, att ett stort antal europeiska och transoceana länder äro fjärran ifrån att följa de linjer, som uppdragits av den ekonomiska konferensen, och tillämpa en politik, som understundom är raka motsatsen till konferensens. Herr Trygger har också betonat, att man inte får vänta sig ett varaktigt resultat av arbetet på generella konventioner, innan flertalet länder, eller i varje fall de i ekonomiskt avseende

mest betydande länderna, ådagalagt en allvarlig vilja att länka utvecklingen i den anda, som präglar de av den ekonomiska konferensen angivna reglerna.

I detta sammanhang vill jag stryka under den deklaration som i går gjordes av det ärade ombudet för Schweiz, som i sitt beaktansvärda anförande sade, att hans lands anslutning till tullstilleståndskonventionen skulle, så till sägandes, göras beroende av att alla europeiska stater skriva under denna konvention. Vid det förhållandet att sistlidne månad och särskilt efter Nationernas förbunds församling sistlidne september ett avsevärt antal stater skridit till betydande tullförhöjningar, så är det med en viss farhåga jag tager i sikte fastställande av datum för konventionens ikraftträdande. Jag fruktar storligen, att det datum, varmed man räknat i kommentaren till konventionsförslaget, nämligen den 21 oktober 1929, kommer att stöta på en kraftig opposition.

Jag skulle vilja för konferensen framhålla olägenheten av att tillmötesgå de uppslag som gjorts att i detta avseende modifiera ekonomiska kommitténs intentioner.

Beträffande art. 9 i förslaget delar jag den mening som uttalats av flera talare som varnat konferensen för de faror som en alltför oklar formulering av denna artikel skulle medföra. Det är verkligen av vikt att undvika all tvetydighet, på det att dörren icke må öppnas för tendenser som till äventyrs skulle framträda för att genom en alltför fri tolkning kringgå en effektiv tillämpning av konventionen.

Beträffande förslagets art. 11 angående eventuella förbehåll, så måste jag säga, att i det stadium vårt arbete f. n. befinner sig, Sverige i likhet med så många andra stater ser sig nödsakat att göra en allmän reservation som det uttryckligen skall formulera, när denna punkt tages upp till behandling.

När jag följer de frågoformulär, som herr ordföranden haft vänligheten att underställa vårt bedömande, så stannar jag inför ett annat problem, det som gäller tillämpningen av klausulen om mest gynnad nation. I princip ansluter jag mig till deras mening, som lovordat tanken, att en stat som icke anslutit sig till konventionen skall komma i åtnjutande av dess fördelar endast på villkor, att den i sin ekonomiska politik tillämpar de principer som genom konventionen knäsatts.

Slutligen må det vara mig tillåtet att säga, att tullstilleståndet bara är en utgångspunkt, ett medel att ge staterna möjlighet till att under vissa villkor för säkerhet och lugn på den internationella politikens område fullfölja arbetet på utjämning, en utjämning, som denna konvention skall skänka, endast om staterna utnyttja den tid, varunder tullstilleståndet varar, för att med fullt förtroende och fullständig uppriktighet gripa sig an med de förhandlingar som förutsatts. Detta är en svår, men nödvändig uppgift.»

Under den tid konferensen hölls, försiggick en vidlyftig korrespondens mellan envoyén Westman i Genève och utrikesdepartementet rörande förhandlingarnas gång å tullkonferensen. Denna korrespondens började den 25 februari 1930 och under densamma rapporterade Westman vad som å konferensen förekom och utrikesdepartementet lämnade å sin sida förhållningsorder till förhandlingsdelegationen, allteftersom situationen ändrades. Bland annat hade Westman meddelat, att Frankrike intagit en mycket ogynnsam hållning till konventionsförslaget, varför man från fransk sida sökt erhålla en lösning på svårigheterna genom att upptaga de olika länderna i två grupper, nämligen de som blott hade ett fåtal bundna tullsatser och de som hade flera sådana tull-

satser. För den senare gruppen skulle gälla, att respektive stater förbunde sig att icke höja i handelsavtal nu bundna tullar och beträffande obundna tullar förfara enligt artikel 5 i avtalet mellan Frankrike och Belgien. För den förstnämnda gruppen skulle gälla bestämmelserna i förevarande konventionsförslag. I till utrikesdepartementet lämnat meddelande den 5 mars utvecklade Westman närmare innebörden av förslaget till den nämnda indelningen av staterna i olika grupper och framhöll, att en förutsättning för ikraftträdandet vore, att alla undertecknande parter ratificerat. Tiden för konventionen vore ännu obestämd, och möjligen bleve den fastställd till endast ett år. Skulle allmän anslutning till förslag av denna typ uppnås, torde det bliva nödvändigt att snabbt, sannolikt redan fredagen den 7 mars, begära instruktioner från utrikesdepartementet, varvid särskilt borde angivas: 1) Skall Sverige tillhöra A-gruppen eller B-gruppen? 2) Vilka förbehåll måste göras i anledning av den för svenska riksdagen framlagda tullpropositionen? Den 8 mars rapporterade Westman till utrikesdepartementet texten till franske handelsministern Flandins konventionsförslag. Den 10 mars lämnade Westman till utrikesdepartementet följande meddelande:

Det franska förslaget har i dag enhälligt antagits såsom diskussionsbas. Av dagens debatter och övriga upplysningar framgå, att motsättningarna angående förslaget alltjämt äro starka. Engelsmännen, som givetvis ej gärna se den starkare bundenhet, som skulle åläggas dem, avvakta instruktioner, men hava framfört betänkligheter. Av ett uttalande av Flandin att döma synes förslaget vara den bas, som måste i sina huvudlinjer antagas, därest Frankrikes medverkan skall kunna påräknas. Ordföranden har enträget anhållit, att de olika delegationerna vid sammanträde, som börjar i morgon kl. 10.30, skola angiva sin principiella ställning till förslaget.

Vi utgå från att, ehuru från vissa håll motsatsen ifrågasatts, Sverige under alla förhållanden bör hänföras till tariffstaterna, ehuru dessa tariffbindningar uppgå till endast cirka 6 procent, och icke till de i art. 6 och 7 angivna länderna.

Utrikesministern sände därefter instruktion till ombuden, vari huvudsakligen meddelades, att de ägde att preliminärt uttala sig välvilligt för det franska förslaget, dock under förutsättning att det erhölle allmän anslutning och att förbehåll gjordes för Sverige, som skulle tillhöra tariffstaterna, beträffande rätten att höja tullarna å jordbruksprodukter.

Den 12 mars kom från svenska delegationen i Genève följande framställning till utrikesdepartementet:

Instruktionerna av den 11 mars åberopas.

1) Även oavsett särskild reservation bibehålles en vidsträckt handlingsfrihet på grund av bestämmelserna i art. 3 av det franska förslaget, som ej utesluta höjningar av obundna tullsatser men endast föreskriva förhandsmeddelande och eventuellt vissa förhandlingar efteråt.

2) Enligt art. 2 i förslaget kan överenskommelsen uppsägas till den 1 april 1931, varigenom i fall av behov lantbrukstullarna efter nämnda datum kunna höjas även utan förhandsmeddelande om höjningarna och utan skyldighet att ingå på förhandlingarna.

3) Skall under sådana förhållanden uttryckligen förbehåll göras även för andra jordbrukstullar än de av regeringen nu föreslagna och i så fall vilka?

4) I händelse ett generellt förbehåll beträffande samtliga jordbrukstullar framföres, måste man räkna med att hela frågan om en överenskommelse kan komma att falla, då jordbruksstaterna i så fall erhålla en anledning att draga sig undan. Genom avgivande av en sådan deklaration, som skulle skapa ett nytt utgångsläge, riskerar man att Sverige framstår som den stat vars ställningstagande särskilt bidragit till förhandlingarnas misslyckande.

5) Vid sammanträde i kväll kommer hänvändelse att ske till de delegationer, som hittills ej yttrat sig. Vi söka tills vidare hålla frågan om reservationer öppen och ämna vid detta sammanträde eventuellt endast förbereda på att man från svensk sida torde komma att se sig nödsakad göra förbehåll berörande ett antal jordbrukstullar och särskilt de, som framgå av regeringens proposition vid innevarande års riksdag.

Senare samma dag gjordes från Svenska delegationen i Genève följande framställning till utrikesdepartementet:

Med hänsyn till förhandlingsläget hemställa vi att om möjligt under morgondagen få emotse uppgift å samtliga de rubriker, beträffande vilka förbehåll från Svensk sida anses påkallad. Vi ämna dock i varje fall icke göra några preciserade uttalanden angående svenska förbehåll annat än om det på grund av förhandlingarnas gång blir oundgängligen nödvändigt.

Vid ett kommittésammanträde i eftermiddag hade italienarna icke infunnit sig, vilket framkallade en viss osäkerhet. Den italienska ståndpunkten anses fortfarande mindre välvillig till tanken på en överenskommelse. Engelska delegationen har ej avgivit någon bestämd deklaration, men man har från engelsk sida intagit en ganska gynnsam ställning. Den engelska delegationen torde ej opponera sig mot själva indelningen av staterna på två grupper, och skulle det visa sig möjligt att överhuvud taget få någon överenskommelse till stånd, anses sannolikt, att denna gruppindelning bibehålles.

Den 13 mars gav utrikesministern delegationen i Genève order att i det läge förhandlingarna då kommit allenast vidhålla förbehållet för jordbrukstullarnas höjning i enlighet med till riksdagen avlåten proposition.

Samma dag begärde utrikesministern skriftligt meddelande angående läget.

Det begärda meddelandet uppsattes den 14 mars och inkom till utrikesdepartementet den 17 mars.

Den 15 mars intelegraferade Westman till utrikesdepartementet följande meddelande:

Vid dagens sammanträde avgåvo delegationerna efter namnupprop förklaring, huruvida de vore beredda acceptera konventionsförslagets artikel 1, innehållande principen, att handelsavtal ej skola uppsägas under konventionens giltighetstid. 17 stater, däribland Sverige, svarade jakande, Österrike nekande. Med anledning härav erinrade Schweiz, Jugoslavien och Tjeckoslovakien om förut avgivna förklaringar angående anslutning av grannländerna såsom villkor för biträdande. Tjeckoslovakien anmälde tillika reservation om uppsägningsrätt beträffande dess handelsavtal med Ungern. Finland svarade jakande med reservation för estniska handelsavtalet, Grekland med visst förbehåll, 5 länder voro frånvarande, däribland Spanien. Turkiet avhöll sig. På förslag

av Flandin beslöts fortsätta detaljgranskningen av konventionsförslaget i förhoppning att svårigheterna, som föranledas av ett fåtal handelsavtal, skola kunna undanröjas genom direkta förhandlingar. En första lista å reservationen från olika länder sändes i kväll, men ytterligare äro att vänta.

Den 19 mars telegraferade Westman till utrikesdepartementet följande:

Vid genomgång av listorna enligt artikel 6 anmälde jag för Sverige allmänt undantag för produits agricoles särskilt angivande de för riksdagen framlagda tullökningarna. Frankrike gjorde undantag för lois cadenas. Detta gav anledning till utökning av undantagen för ett flertal länder. Inför dessa nya svårigheter framlade Italien förslag om fullständig strykning av artikel 6 jämte samtliga listor, eventuellt med omskrivning av artiklarna 2 och 3. Efter namnupprop förklarade sig 15 länder för strykning, 2, däribland Tyskland, mot samt 7, däribland Sverige, förklarade sig först vilja se eventuell ny formulering av nämnda artiklar. Underkommission tillsatt för behandling av förslaget.

Den 20 mars rapporterade Westman den formulering styckena 2 och 3 i artikel 6 erhållit samt det till artikel 3 fogade nya stycket likasom det till sagda artikel fogade protokollet. Senare samma dag meddelade Westman till utrikesdepartementet, att ett icke officiellt sammanträde hade hållits samma dag, därvid förslag framställts att borttaga artikel 6 ävensom gjorda förbehåll. Sverige jämte flertalet övriga stater utalade sig emot sådan åtgärd. Portugal ville, om artikel 6 uteslöts, göra särskilda förbehåll, och de svenska ombuden gjorde förbehåll beträffande tullen å jordbruksprodukter. De svenska förbehållen mötte föga förståelse, och det gjordes gällande, att genom Sveriges hållning hela förslaget till konvention riskerade att falla. Vidare framhölls, att Sverige borde tillhöra frihandelsgruppen, och när det nu fordrade att tillhöra den andra gruppen, borde Sverige i varje fall icke begära särskilda förbehåll. Efter lång diskussion begärde det svenska ombudet officiellt sammanträde. Westman förklarade, beträffande läget, att om de gjorda förbehållen för andra länder strykes, jämväl de av Sverige gjorde förbehållen komme att strykas. Skulle icke Sverige då biträda konventionen, skulle säkert även de övriga skandinaviska länderna draga sig tillbaka, och då skulle hela förslaget riskeras.

I en den 17 mars till utrikesministern ställd och den 20 mars till utrikesdepartementet inkommen skrivelse hade Westman redan före sagda rapports avgivande sammanfattat sin uppfattning av läget. Den 21 mars intelegraferades följande presstelegram från Genève:

Sveriges ombud begärde i dag vid diskussion av konventionstexten att för eventuella svenska höjningar av tullarna på jordbruksprodukter undantag skulle göras från vidtagande av de i konventionstexten för sådana fall föreskrivna formaliteter. Tyska ombudet förklarade att i sådant fall även Tyskland önskade göra undantag. Schweiz ombud påpekade, att den föreliggande texten gåve svenska regeringen all den rörelsefrihet den kunde önska. Det svenska förslaget avslogs därefter. Under beklagande av denna utgång avgav svenska ombudet en förklaring avsedd att införas i konferensens rapport, enligt vilken,

om svenska regeringen skulle komma att underteckna eller att adherera till en eventuell konvention, den önskade redan nu hava förberett staterna på att planerna på tullförhöjningar komma att fullföljas.

Det stenografiska protokollet är i berörda delar av följande lydelse:

Hr *Westman* (Sverige). — Härom dagen då man diskuterade förbehållen presenterade jag en lista, i vilken jag särskilt tog sikte på jordbruksprodukterna, i synnerhet vissa produkter med avseende på vilka den svenska riksdagen sedan någon tid hade en proposition under behandling. Då vid samma sammanträde den italienska delegationen föreslog strykning av art. 6 och följaktligen av förbehållen i allmänhet, gav jag för mitt vidkommande uttryck åt tanken, att jag förbehöll mig rätt att återkomma till ämnet. När nu det italienska förslaget antagits, anser jag mig böra säga några ord. Sedan 20 år tillbaka har Sverige icke ändrat sina tullsatser, vilket haft till följd att de placerats i en alldeles speciell situation. Vi ha hitintills icke gått till någon ökning av jordbrukstullarna trots den jordbrukskris, som härjar hos oss. Andra länder ha icke följt samma linjer i sitt uppträdande. Så ha vi sett hurusom Tyskland, Frankrike, Schweiz och ännu andra länder under de senare åren gått till avsevärda höjningar av sina jordbrukstullar. Ni förstå lätteligen det intryck som gjorts på den allmänna opinionen i våra jordbrukskretsar genom alla dessa litet varstädes utom i Sverige företagna tullhöjningar. I enlighet med den deklaration som sistlidne januari gjordes i trontalet har svenska regeringen nyligen föreslagit kamrarna de tullförhöjningar, som ni återfinna i den lista som jag härom dagen presenterade. Vi ha icke velat sätta Sveriges underskrift under konventionen utan att precisera vår hållning och definiera vårt betraktelsesätt i syfte att undvika varje tvetydighet. I anslutning till de instruktioner jag erhållit av min regering begär jag alltså att en lista, en reservation göres i vad det gäller jordbrukstullarna, i synnerhet de som avses i den proposition som för närvarande ligger under svenska riksdagens prövning. Jag vill tillägga, att, när vi göra detta förslag, vi inspirerats av en önskan till uppriktighet och lojalitet och av omtanke att sätta var och en väl in i det som det för ögonblicket handlar om i Sverige.

Ordföranden. — Får jag fatta det så att den svenska delegationen önskar till konventionen uttryckligen foga en lista av samma innehåll som den, vilken delegationen framlagt?

Hr *Westman* (Sverige). — Det gäller den lista som jag redan underställt kommissionen för några dagar sedan. Det är denna lista som räknar upp en rad jordbruksprodukter.

Hr *Stucki* (Schweiz). — Den omständigheten att mitt land praktiskt taget icke har något intresse för den svenska listan och den traditionella vänskap som förenar de båda länderna ge mig rätt, skulle jag tro, att föreslå eder, i all objektivitet, att avslå Sveriges förslag. Jag gör detta i konferensens eget intresse och ingalunda, det behöver jag väl knappast säga, för att vara obehaglig mot Sverige. Ni erinrar er den nattliga diskussionen vid denna konferens, som gick av stapeln från kl. halv 9 på kvällen till kl. halv 3 på morgonen. Det är nödvändigt att undvika att återkomma till detta spörsmål om listorna, ty om man skulle ge tillåtelse åt ett land att trots förbättring, jag skulle snarare vilja säga, trots försämring av artiklarna 2 och 3, om man skulle ge tillåtelse åt ett land att presentera ytterligare listor och förbehåll, så skulle vi rakt inte komma ut ur de praktiska svårigheterna. Allt vad det ärade ombudet för Sverige sagt oss är ju alldeles riktigt. Jag bestrider inga-

lunda dessa rättigheter, men jag konstaterar, att artiklarna 2 och 3 ge Sverige all garanti och all möjlighet att göra vad de anse vara nödvändigt. Därför tillåter jag mig att göra er formligt förslag om att avslå den svenska begäran, allt under det jag uppriktigt ber mina svenska kolleger om ursäkt.

Hr *Posse* (Tyskland) talar på tyska (översättning). — Tysklands förste delegerade har givit mig i uppdrag att inför konferensen deklarera, att den tyska regeringen bemyndigat den tyska delegationen att avstå från artikel 6, från listorna med undantagen och att godkänna den formulering av artiklarna 2 och 3 som gjorts av redaktionsutskottet. Jag förenar mig med det ärade ombudet för Schweiz i hans vädjan till den svenska delegationen. Handelsförbindelserna mellan Sverige och Tyskland äro reglerade. Helt nyligen ha vi i vårt handelsavtal infört en ändring som ratificerats av bägge parterna. Vi ha icke något större intresse i export av jordbruksprodukter till Sverige, men om regeringen i ett grannland till Tyskland sådant som Sverige skulle vid denna konferens få tillåtelse till undantag och listor, så skulle den tyska delegationen anse sig böra återkomma till sitt beslut och vidmakthålla sin begäran i vad det gäller listorna och artikel 6.

Ordföranden. — Ämnar det ärade ombudet för Sverige tillmötesgå den vädjan som de schweiziska och tyska delegationerna riktat till honom eller föredrar han att vi gå till en omröstning?

Herr *Westman* (Sverige). — Jag önskar en omröstning.

Ordföranden. — Nöjer sig herr Westman att omröstningen sker med handuppräckning?

Herr *Westman* (Sverige). — Jag är nöjd om omröstningen sker med handuppräckning.

Ordföranden. — Jag ber de ombud, som rösta för Sveriges begäran att räcka upp en hand. Jag konstaterar att två ombud uttalat sig till förmån för Sveriges begäran. *Den har alltså avslagits.*

Herr *Westman* (Sverige). — Jag beklagar mycket att kommissionen icke ansett sig kunna acceptera min begäran, och jag vill göra följande deklaration, som jag ber att om möjligt få in i rapporten:

Den svenska regeringen har förelagt riksdagen en proposition om höjda tullar på vissa jordbruksprodukter. Riksdagen är för närvarande sysselsatt med detta spörsmål och i betraktande av samtidigheten mellan riksdagsdebatterna i Sverige och utarbetandet av den förevarande konventionen har Sveriges regering velat formligen fästa konferensens uppmärksamhet på att beslut i detta ämne äro att i en nära framtid motse från de svenska statsmakternas sida. Jag vill dessutom säga att även om Sveriges regering undertecknar och ratificerar det föreliggande förslaget, så kommer detta icke att medföra några modifikationer i dess uppsåt.

Den 21 mars på e. m. hade de svenska ombuden i Genève erhållit följande anvisningar per telefon, enär ombuden begärt instruktion till konferensens eftermiddagssammanträde den 21 mars och tiden därför ej medgav deras befordran medelst telegram:

1) Det av delegationen avgivna förbehållet beträffande jordbrukstullar bör vidhållas.

2) Avslås förbehållet, bör emellertid delegationen, med beklagande av avslaget, begagna tillfället redan nu framhålla, att om svenska regeringen icke desto mindre skulle signera eller adherera till konventionen regeringens tullprogram på jordbruksområdet i allt fall kommer att fullföljas.

Den 22 mars ingick till utrikesdepartementet följande meddelande från Westman:

Sedan beslut fattats om strykning av artikel 6 jämte undantagslistor gjorde jag formell hemställan om bibehållande av tidigare begärd reservation för Sverige. Efter anförande av Schweiz och Tysklands ombud avslogs det svenska yrkandet. Endast Sverige och Portugal röstade för. Därefter upplästes följande förklaring med begäran om dess intagande i kommissionens rapport: (Här följer så den ovan ur det stenografiska protokollet återgivna deklarationen).

Den 24 mars inkom till utrikesdepartementet följande meddelande från Westman:

Ungerska ombudet har i dag avgivit förklaring att på grund av medgiven uppsägningsrätt av ungerska handelsfördragen med Tjeckoslovakien och Österrike kan Ungern icke underteckna eller ratificera konventionen. Efter uttalad förhoppning att ungerska regeringen skulle ändra uppfattning beslöt konferensen fortsätta förhandlingarna. Spanien har förbehållit sig full handlingsfrihet. Tiden för undertecknandet av konventionen är fastställd till den 15 april.

I detta ärende har, enligt vad utskottet inhämtat, utrikesnämnden icke hörts förrän här berörda förhandlingar slutförts; nämnden sammankallades till överläggning om tullkonferensen i Genève först den 4 april 1930.

Förhållandet, att ministern för utrikes ärendena icke hemställt om utrikesnämndens hörande på ett tidigare stadium av ärendets behandling, finner utskottet synnerligen anmärkningsvärt. Rådplägning med utrikesnämnden bör, stadgas i 54 § regeringsformen, äga rum »i alla utrikesärenden av större vikt» före avgörandet. Syftet med denna bestämmelse utvecklades utförligt i den kungl. proposition, nr 346 vid 1919 års riksdag, vari förslag framställdes om utrikesnämndens inrättande. I departementschefens föredragning vid propositionens avlåtande yttrades bl. a. med avseende å nämnden: »Den bör ... årligen av riksdagen tillsättas; och ej nog med att den skall kunna fungera under pågående riksdag, bör den i överensstämmelse med sitt ändamål att vara till hands, när helst ett viktigt utrikespolitiskt ärende förekommer till avgörande, kunna sammankallas även under tider då riksdag ej är samlad, utan att härför skall erfordras den vidlyftiga anordning med 'förpuppad' riksdag, som under världskriget visat sig nödvändig. Ett oundgängligt villkor för att nämndens ledamöter verkligen skola kunna bilda sig ett grundat omdöme om de spörsmål, som föreläggas dem, är uppenbarligen, att de erhålla tillfälle att härom inhämta ingående kännedom, varför det bör åligga regeringen att meddela nämnden alla tillgängliga handlingar och upplysningar. Den ömtåliga beskaffenheten av ett eller annat ärende bör, såsom av kommittén betonats, icke få utgöra anledning till dess hemlighållande för nämnden, då förbehåll i sådan riktning skulle omintetgöra syftet med hela institutionen. Den fullkomliga öppenhet med avseende på de utrikespolitiska ärendenas handläggning, som sålunda enligt de föreslagna bestämmelserna präglar förhållandet mellan regering och nämnd, utgör säkerhet för att på detta område intet viktigt avgörande träffas utan att riksdagens förtro-

endemän därom hållits underrättade och fått tillfälle att giva uttryck åt de meningar, som inom densamma äro representerade.»

Det torde vara uppenbart, att här förevarande ärende är av den natur, att det måste anses falla under grundlagens karaktäristik av de fall, i vilka rådplägning med utrikesnämnden bör äga rum. Emellertid har instruktion för Sveriges ombud vid tullfredskonferensen meddelats, och en betydelsefull notväxling mellan den svenska regeringen och dessa ombud har sedermera ägt rum utan att utrikesnämnden vid något tillfälle sammankallats för att höras i de skilda, synnerligen viktiga spörsmål, som framträtt i samband med ärendets behandling. Först sedan ifrågavarande förhandlingar avslutats och i själva verket den svenska regeringen bundit sig vid en viss ståndpunkt, har det ansetts nödigt att höra de ombud för den svenska riksdagen, som utgöra nämnden. Emellertid är det tydligt, att vid den tidpunkt, då nämnden verkligen hörts, dess hörande var av jämförelsevis ringa betydelse. För att överläggningarna inom nämnden för ärendets behandling skulle vara av det värde, som vid nämndens inrättande avsetts, borde givetvis nämnden ha hörts, innan de grundläggande besluten rörande Sveriges ställningstagande på tullfredskonferensen i Genève fattats. Underlåtenheten att tidigare höra nämnden synes så mycket mera egendomlig och anmärkningsvärd, som här berörda beslut fattats under den tid, riksdagen varit samlad, och sålunda några praktiska hinder för nämndens sammankallande icke kunnat föreligga.

På anförda skäl får utskottet hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot ministern för utrikes ärendena Trygger.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Strömberg, David Bergström, Vennerström, Sundberg*, Larsén*, Mellén, Valfrid Eriksson, Granström*, Wagnsson, Engberg, Gustafson* i Kasenberg, *Jansson* i Edsbäcken, *Persson* i Trången, *Hallén, Laurén*, Karlsson* i Vadstena, *Fast, Holmström* och *Björck* i Kristianstad*.

* Ej närvarande vid justeringen.

4:o.

(Protokoll över försvarsärenden den 31 maj 1929 och den 14 juni 1929.)

För budgetåret 1929/1930 skulle enligt riksdagens i enlighet med statsverkspropositionen (IV sid. 223 o. ff.) fattade beslut 43 värnpliktiga studenter och likställda tilldelas flygvapnet. Dessa värnpliktiga studenter hava under 1929 dels uttagits vid inskrivningsförrättningarna, dels ock överförts till flygvapnet från hären eller marinen. Sådan överföring har verkställts genom beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall efter av de värnpliktiga gjorda ansökningar. Detta förfarande avser att möjliggöra, att allenast sådana värnpliktiga studenter och likställda tilldelas flygvapnet, vilka vilja underkasta sig den längre tjänstgöring, som erfordras för utbildning till reservofficer vid flygvapnet. I följd härav skola ansökningar om överföring till flygvapnet enligt de bestämmelser, som av vederbörande myndighet tillämpats, åtföljas av — förutom erforderliga intyg rörande sökandens teoretiska och praktiska utbildning med mera — skriftlig förbindelse att fullgöra tjänstgöring, som fordras för utbildning till reservofficer vid flygvapnet. Chefen för flygvapnet har vidare, i avbidan på att slutliga bestämmelser skola utfärdas, för tillstyrkan av ifrågakomna ansökningar uppställt vissa fordringar såväl i avseende å sökandens kroppsbeskaffenhet som beträffande sökandens utbildning. I sistnämnda avseende fordras att hava avlagt studentexamen eller sjökaptensexamen vid någon av rikets navigationsskolor eller godkänd examen från någon av följande läroanstalter, nämligen: Chalmers tekniska institut, högre avdelningen; tekniskt läroverk (teknisk elementarskola, tekniskt gymnasium); folkskoleseminarium, bergsskolan i Filipstad eller Falun; handelsgymnasium, statsunderstött eller ställt under skolöverstyrelsens inseende; skogshögskolans forstmästarekurs eller något av lantbruksinstituten vid Alnarp eller Ultuna.

Under 1929 har ett stort antal ansökningar av studenter och likställda om överföring till flygvapnet inkommit till Kungl. Maj:t. Dessa hava av Kungl. Maj:t i regel endast bifallits, därest sökanden enligt ovannämnda villkor varit kompetent att antagas till reservofficersaspirant samt avgivit förut omförmäld förbindelse att fullgöra tjänstgöring av sådan längd, som kunde bliva för reservofficersaspiranter vid flygvapnet stadgad. Endast två undantag från denna regel finnas, nämligen beträffande ansökningar av Nils Kurt Elif Bonde Järte och Gösta Wiklund.

Järtes ansökning, som inkommit till vederbörande inskrivningsexpedition den 3 maj 1929, avser överföring från infanteriet, som Järte vid inskrivningen tilldelats, till flygvapnet för utbildning till reservofficer, och sökanden har lämnat förbindelse att tjänstgöra så lång tid, som erfordras för utbildning till reservofficer. Beträffande Järtes kompetens märkes, att han, som vore född den 19 juli 1909, den 2 juni 1927 erhållit avgångsbetyg från första ringen i Sigtunaskolan, därvid han blivit godkänd i samtliga ämnen med undantag av tyska språket, samt att han under tiden från den 20 september 1927 till den 20 mars 1929 praktiserat vid olika mekaniska verkstäder, därav bland annat

vid A.-B. Thulinverken, vid A.-B. Aerotransports flygstation i Stockholm under två månader såsom biträdande flygmekaniker och vid Flygvapnets centrala verkstad å Malmen under tiden den 17 januari till den 20 mars 1929. Järtes ansökning har lämnats utan erinran av följande myndigheter, nämligen: inskrivningsbefälhavaren, östra arméfördelningens chef och chefen för flygvapnet. Generalstabschefen yttrade i utlåtande den 25 maj 1929 beträffande denna ansökning:

»Enligt g. o. nr 637/1929 skola befälselever icke tilldelas flygvapnet. Anledningen härtill är, att till flygvapnet i stället skulle överföras endast värnpliktiga, vilka besitta sådana kunskaper, att de kunna utbildas till reservofficerare.

Chefen för flygvapnet har på denna grund avstyrkt underdånig ansökan om tilldelning till flygvapnet från värnpliktige 635 27/1925 de Geer, som varit elev tre år vid Chalmers tekniska instituts lägre avdelning, och Eders Kungl. Maj:t har genom nådigt beslut den 15 mars 1929 avslagit denna ansökan i vad rör tilldelning till flygvapnet men genom överföring till Ing. 2 ansett honom besitta kunskaper, som i i. f. § 22 b) omförmäles.

Värnpliktige 1806 45/1929 Järte äger enligt bifogat yttrande från skolöverstyrelsen endast kunskaper motsvarande realskolexamen (i. f. § 22 b)).»

Kungl. Maj:t har på hemställan av föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg, genom beslut den 31 maj 1929 funnit gott medgiva, att Järte överföres till flygvapnet och tilldelas andra flygkåren såsom befälselev.

Wiklund har i sin ansökning, vilken inkommit till vederbörande inskrivningsexpedition den 14 maj 1929, anhållit att få fullgöra sin värnplikt som vanlig värnpliktig vid flygvapnet. Wiklund, som vid inskrivningen tilldelats infanteriet för befälstjänst, har *icke* lämnat förbindelse att tjänstgöra såsom reservofficersaspirant. Vidkommande hans kompetens kan anföras, att han den 3 juni 1925 erhållit avgångsbetyg från Palmgrenska samskolans 10:e klass (motsvarande ring II), därvid han icke blivit uppflyttad till följande klass och, bland annat, i tre ämnen jämte teckning erhållit vitsordet icke fullt godkänd samt i matematik otillräcklig. Wiklund har vidare 1925—1926 genomgått ettårig kurs vid Stockholms högre handelsinstitut samt under tiden från och med den 28 januari till och med den 1 mars 1929 varit elev vid A.-B. Aeromateriels flygskola, därvid han efter 10 timmar 56 minuters flygundervisning avlagt prov för privatförarecertifikat och erhållit internationellt flygcertifikat.

Beträffande Wiklunds ansökning i vad den anginge överföring till flygvapnet har inskrivningsbefälhavaren och östra arméfördelningens chef förklarat sig icke hava något att erinra. Chefen för flygvapnet har i utlåtande den 27 maj 1929 förklarat, att han icke har något att erinra emot bifall till ansökningen, men att sökanden icke kunde påräkna att erhålla flygutbildning, då för dylik utbildning enligt då tillämpade bestämmelser endast uttogos sådana värnpliktiga studenter och likställda, vilka besutto för utbildning till reservofficer erforderligt kunskapsmått, vilket sökanden emellertid icke ägde.

Generalstabschefen yttrade i utlåtande den 11 juni 1929, bland annat:

»Sökanden besitter icke sådana kunskaper, som vid armén fordras för anställning som officer i reserven.

Omföring i övrigt synes under hänvisning till i § 24 värnpliktslagen fastställda kontingenter icke böra ifrågakomma. Enär sökanden emellertid under hand förklarat sig, därest hans ansökan icke bifalles, önska ändrad tilldelning till trängtruppförband såsom befälselev, tillstyrkes tilldelning till T. 1.»

Kungl. Maj:t har på hemställan av föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg, i beslutet den 14 juni 1929 funnit gott medgiva, att Wiklund överföres till flygvapnet och tilldelas första flygkåren såsom befälselev.

Av ovan refererade handlingar torde klart framgå, att såväl Järte som Wiklund äro inkompetenta att antagas till reservofficersaspiranter vid flygvapnet, då icke någondera besitter mer än högst de kunskaper, som erfordras för realexamen, och deras praktiska flygutbildning icke torde kunna ersätta dessa sökandenas bristande kunskaper. Det torde nämligen för den befälsföring, som åligger reservofficer, fordras en god teoretisk underbyggnad före militärutbildningen, och de kunskapsmått, som i sådant hänseende uppställts av chefen för flygvapnet, synas icke vara för stränga. Utskottet finner därför, att, därest man såsom skäligt synes vara, vill bibehålla villkoret, att allenast de studenter och likställda, vilka kunna ifrågakomma till reservofficersutbildning, skola tilldelas flygvapnet för flygutbildning, såväl Järtes som Wiklunds ansökningar bort av Kungl. Maj:t avslås, ej minst med fäst avseende därå, att utbildningen av de värnpliktiga vid flygvapnet ställer sig avsevärt dyrare för staten än vid övriga vapenslag.

Beträffande storleken av dessa merkostnader hänvisas till nedanstående tablå:

Tablå

över utbildningskostnaderna i medeltal för varje flygutbildad student under de olika utbildningsperioderna.

	1. årets flygutbildning, 12 mån.	Arméspanarkurs 4½ mån.	Befälskurs 4 mån.	Summa kr.	Anm.
Drivmedelskostnader	2 125: —	1 770: —	2 130: —	6 025: —	
Flygtillägg	900: —	675: —	600: —	2 175: —	
Flygskjututbildning	700: —	—	—	700: —	
	3 725: —	**2 445: —**	**2 730: —**	**8 900: —**	

Häri ingå icke utgifter för övriga övningsomkostnader eller kostnader för underhåll av skolflygmaterielen, ej heller äro omkostnaderna för lärarpersonalen av i ovanstående tablå upptagna utgiftsposter inräknade.

Utskottet finner det därför klart, att, för ernående av största möjliga *effektivitet inom den fastställda kostnadsramen,* allenast de bästa och lämpligaste böra uttagas till tjänstgöring vid flygvapnet och garanti skapas för deras kvar-

blivande i tjänst; den tillämpade bestämmelsen att härvid jämväl fordras förbindelse att fullgöra tjänstgöring såsom vid utbildning till reservofficer är uppenbarligen ett i sin mån lämpligt medel för sagda måls vinnande, även om den i och för sig icke kan säkerställa detta. Det kan väl i föreliggande fall invändas att chefen för flygvapnet tillstyrkt ansökningarna. Orsaken härtill är, i brist på saklig motivering i utlåtandet, för utskottet okänd. Chefen för flygvapnet har, beträffande Wiklund, förklarat, att han icke kunde påräkna flygutbildning, men Kungl. Maj:t har i trots härav överfört honom till flygvapnet såsom *befälselev*. Att Wiklund icke ens, såsom för övriga sökande fordrats, avgivit förbindelse att tjänstgöra så lång tid, som erfordras för utbildning till reservofficer, finner utskottet vara av mindre betydelse, då utskottet anser det uteslutet att han, såsom ovan anförts, skulle kunna ifrågakomma till sådan utbildning. Då sålunda anledning saknats att överföra Järte och Wiklund till flygvapnet, synes Kungl. Maj:ts berörda åtgärd oförklarlig och detta så mycket mer som Kungl. Maj:t icke på grund av brist på ansökningar eller eljest torde haft svårighet att fylla behovet av värnpliktiga studenter och likställda vid flygvapnet. Kungl. Maj:t har nämligen genom beslut, bland annat, den 22 februari, den 1 mars och berörda den 31 maj 1929 avslagit ansökningar från flera väl meriterade värnpliktiga, av vilka två utexaminerats från Chalmers tekniska institut, allenast därför att de icke förbundit sig tjänstgöra så lång tid som erfordras för reservofficersaspiranter. Varför Järte och Wiklund, vilka icke kunna ifrågakomma härtill, skulle gå före dessa synes tämligen oförklarligt. Härtill kommer att, därest fara måhända kunnat anses förelegat, att icke få behovet fyllt med personer villiga att tjänstgöra den längre tid, som föreskrives för reservofficersaspiranter, skäl i varje fall saknats att så skyndsamt som skett avgöra ansökningar från inkompetenta sökande. Dessa hade kunnat lämnas oavgjorda till dess det visat sig om ansökningar från kompetenta personer skulle inkomma. Då den utbildning vid flygvapnet, varom här är fråga, icke skulle taga sin början förrän den 3 september 1929, förelåg icke särskild brådska med dessa ärendens avgörande. Det har nämligen visat sig att Kungl. Maj:t den 6 september 1929 avslagit ansökan av befälseleven S. T. N. Nyström att bliva antagen till reservofficersaspirant vid flygvapnet. Nyströms ansökan är dagtecknad den 25 juni 1929 och inkom till Hälsinge regementes expedition den 27 i samma månad. Sedan härefter chefen för flygvapnet, dit ansökningen inkommit den 3 juli 1929, den 15 augusti sagda år med tillstyrkande yttrande insänt den till försvarsdepartementet, har generalstabschefen den 27 augusti 1929 avgivit utlåtande, däri generalstabschefen, enär det antal studenter och likställda, vilka skola tilldelas flygvapnet, i händelse av bifall till senast tillstyrkta överföringar är fyllt, avstyrkt ansökningen. Då Nyström är fullt kompetent till reservofficersaspirant, vilket även anföres av chefen för flygvapnet, samt Nyström jämväl avgivit förbindelse angående tjänstgöringstidens längd, har Kungl. Maj:t sålunda genom förfarandet beträffande Järtes och Wiklunds ansökningar gynnat dessa senare personer, vilka ej uppfyllt gällande kompetenskrav, och förhindrat att Nyström, som är kompetent och lämplig, överföres till flygvapnet.

Då utskottet sålunda funnit, att genom berörda förfarande dels nödig omsikt icke av föredraganden iakttagits i fråga om kravet på strängt urval med hänsyn till behörig användning av för utbildningen anvisade betydande anslag, dels en till förfogande stående kompetent person icke kunnat tilldelas flygvapnet, utan i stället dit överförts för ifrågakomna uppgifter icke kompetenta värnpliktiga samt därigenom möjligheten till effektiv utbildning av erforderlig personal minskats, utan att utbildningskostnaden härför minskats, har utskottet ansett sig böra beträffande ifrågakomna ärenden den 31 maj och den 14 juni 1929 angående Järtes och Wiklunds ansökningar hos riksdagen göra anmälan enligt 107 § regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Sävström, Strömberg*, David Bergström, Stendahl, G. W. Hansson, Hellberg*, K. J. Ekman*, Vennerström, Sundberg, Wagnsson, Engberg, Gustafson* i Kasenberg, *Hallén*, Forssell, Laurén, Lindmark, Fast, Petersson* i Broaryd* och *Lundén.*

* Ej närvarande vid justeringen.

5:o.

(Protokoll över försvarsärenden den 13 december 1929.)

Flygstyrelsen anhöll i skrivelse den 13 september 1929 att få disponera det för anskaffning av fallskärmar beviljade anslaget kr. 126,300 på följande sätt:

55 skärmar typ Salvator à kr. 1,630: —	. . . . . kr.	89,650: —
20 » » Irving à » 1,430: —	. . . . . »	28,600: —
2 » » Robur à » 1,600: —	. . . . . »	3,200: —
Provning av anskaffade skärmar	. . . . . »	4,850: —
	Summa kr.	126,300: —

Kungl. Maj:t medgav, att för anskaffande av 20 skärmar av typ Irving och 2 av typ Robur samt för provning finge tagas i anspråk högst kr. 33,800.

I skrivelse den $^{19}/_{11}$ 1929 anhöll flygstyrelsen att få disponera återstående 92,500 kronor på visst i skrivelsen angivet sätt:

(50 skärmar av typ Salvator	. . . . . kr.	81,500: —
Omändring av 34 skärmar av typ Irving	. . . . . »	8,500: —
Provning av skärmar, frakter m. m.	. . . . . »	2,500: —
	Summa kr.	92,500: —)

Härjämte gjorde Carl H. Lundholms A.-B. i skrivelsen den $^{26}/_{11}$ 1929 framställning rörande leverans till kronan av fallskärmar, över vilken framställning flygstyrelsen yttrade sig i utlåtande den $^{3}/_{12}$ samt i en därtill fogad V. P. M. den $^{10}/_{12}$, vari styrelsen föreslog följande förändring i dispositionen av tillgängliga medel:

45 skärmar typ Salvator	kr.	73,350: —
4 » » Robur	»	7,400: —
Omändring av 34 st. Irving-skärmar	»	8,500: —
Provning av skärmar, frakter m. m.	»	3,250: —
Summa	kr.	92,500: —

På tillstyrkan av föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg, beslöt Kungl. Maj:t den 13 december 1929, att anslaget skulle disponeras i enlighet med flygstyrelsens senaste förslag.

Till belysning av Kungl. Maj:ts beslut den 13 december må till en början meddelas, att flygstyrelsen den 19 november inkom med följande skrivelse:

»Till Konungen.

I underdånig skrivelse den 13. september 1929, D. N:r H. 393, hemställde flygstyrelsen om bemyndigande, att med anlitande av för budgetåret 1929—1930 anvisade medel för anskaffning av fallskärmar få inköpa 55 st. dylika av typ Salvator, 20 st. av typ Irving och 2 st. av typ Robur.

Ifrågavarande framställning bifölls av Eders Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 26. september 1929, H. D. N:r 107, i så måtto, att flygstyrelsen bemyndigades anskaffa 20 st. fallskärmar, typ Irving och 2 st. typ Robur, under det att Eders Kungl. Maj:t beträffande framställningen i övrigt sedermera ville meddela nådigt beslut.

På grund av den stora brist på fallskärmar, som fortfarande förefinnes vid flygvapnet, får flygstyrelsen i underdånighet framhålla vikten av att anskaffning av ytterligare antal fallskärmar snarast måtte komma till stånd.

Beträffande den till anskaffning föreslagna typen Salvator har styrelsen icke funnit skäl frångå sin i tidigare, underdåniga skrivelser intagna ståndpunkt.

Sedan ovanberörda framställning rörande disposition av 1929—1930 års fallskärmsanslag av styrelsen ingavs, har vid ett tillfälle inträffat, att en fallskärm, typ Salvator, under flygning ofrivilligt utlösts. Enär sagda tilldragelse kunde tänkas sammanhänga med fallskärmens konstruktion och sålunda skulle kunna tydas såsom ett tecken på, att denna vore mindre tillförlitlig, har styrelsen låtit undersöka i vad mån liknande fall inträffat med andra av inom flygvapnet använda fallskärmskonstruktioner. Denna undersökning har givit vid handen, att i ett par fall jämväl fallskärmar av typ Irving ofrivilligt utlösts under flygning, i likhet med vid ovanberört tillfälle, ävenledes utan att förorsaka skada å personal eller materiel. Risken för ofrivilligt utlösande under flygning synes sålunda i minst lika hög grad förefinnas vid fallskärm, typ Irving, och torde för övrigt svårligen kunna helt undvikas vid någon typ. Beträffande typ Salvator synas åtgärder för eliminerande av ovanberörda risk till och med vara lättare att vidtaga än beträffande andra typer. Sedan flygstyrelsen för ifrågavarande typ omkonstruerat utlösningshandtaget och för närvarande underkastar denna nya konstruktion prov, har styrelsen grundad anledning antaga, att risken för ofrivillig utlösning så långt möjligt minskats. Styrelsen håller sålunda före, att fallskärmen, typ Salvator, fortfarande är den, som bäst lämpar sig för flygvapnet.

Sedan årsrapporter över erfarenheterna beträffande flygvapnets materiel numera inkommit från de olika förbanden, har det framgått, att befintliga fallskärmar, typ Irving knä-, — på den grund att de äro för rörelser vid fotografering, skjutning m. m., hindersamma — äro mindre lämpliga för spanare, för vilket ändamål de anskaffats. Enär kostnaden för ändring av ifrågavarande

skärmar, 34 st., från knä- till sittförpackning, är jämförelsevis ringa — kostnaden beräknas uppgå till omkring 250:— kronor pr skärm — synes det styrelsen lämpligt, att de befintliga Irving-knä-fallskärmarna ändras till sitt-fallskärmar, vilken typ visat sig lämpligare än knä-typen.

Alldenstund medel för bestridande av med ifrågavarande ändring förenade kostnader icke av flygstyrelsen disponeras, synas dylika böra beredas av den del av 1929—1930 års fallskärmsanslag, som ännu icke tagits i bruk, vilket skulle kunna ske genom att minska anskaffningen av Salvatorfallskärmar från 55 till 50 st.

Genom nådigt brev den 26. september 1929, H. D. N:r 107, bemyndigade Eders Kungl. Maj:t flygstyrelsen bland annat att för prov anskaffa 2 st. fallskärmar av den svenska typen Robur. Sagda fallskärmstyp, som synes besitta flera goda egenskaper, kommer att av flygstyrelsen underkastas ingående prov enligt enahanda grunder, som tillämpats vid prövning av andra fallskärmstyper. Enär dylika prov, enligt vad erfarenheten givit vid handen, taga avsevärd tid — beträffande Salvator hava proven tagit en tid av omkring ett år — synes med hänsyn till det överhängande behovet av fallskärmar ett uppskov med anskaffningens verkställande i avvaktan på resultatet av sagda prov icke böra ifrågakomma.

På grund av vad ovan anförts, får flygstyrelsen i underdånighet hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t medgiva, att för budgetåret 1929—1930 anvisade, men ännu icke i bruk tagna medel för anskaffning av fallskärmar, uppgående till 92,500:— kronor, må disponeras på följande sätt:

Anskaffning av 50 st. fallskärmar, typ Salvator . .	kr.	81,500:—
Omändring av 34 st. Irvingfallskärmar från knä- till sittförpackning	»	8,500:—
Provning av skärmar, frakter m. m.	»	2,500:—
Summa	kr.	92,500:—

Rapport över med »Salvator» utförda räddningar bifogas.

I ärendets handläggning hava deltagit undertecknad, chef, Lübeck, Lychnell, Fjällbäck och Fogman, föredragande.

Stockholm den 19. november 1929.

Underdånigst
På flygstyrelsens vägnar
KARL AMUNDSON.

Ernst Fogman.»

Den 26 november 1929 ingav Carl H. Lundholm aktiebolag till Konungen en underdånig skrivelse så lydande:

»Till Konungen.

Undertecknat bolag, som framställer de svenska fallskärmarna »Thörnblad» och »Robur», tillåter sig i underdånighet fästa Eders Kunglig Majestäts uppmärksamhet på fallskärmsfrågans behandling från flygstyrelsens sida under de sista åren.

Sedan vi i juli 1927 förvärvat de Thörnbladska fallskärmspatenten, sökte vi förmå flygstyrelsen till inköp av ifrågavarande fallskärm. Resultatet blev dock i stort sett negativt, i det endast en mindre beställning därå lämnades i slutet av samma år. Samma år demonstrerades fallskärmen på vårt initiativ

i ett stort antal länder i Europa och vann överallt livligt erkännande på grund av sin enastående tillförlitliga funktion.

Ehuru flygstyrelsen ej heller vid tidpunkten i fråga förklarade sig ha något att invända mot fallskärmen, företogo vi vissa förbättringar därå, gående ut på ökad hållfasthet och mindre volym av den förpackade skärmen. Vi meddelade flygstyrelsen dessa våra åtgärder i skrivelse av 23 april 1928 (Bil. 1) och erbjödo den inköpa en provskärm. Till vår stora överraskning erhöllo vi i skrivelse av den 4 maj det svaret, att flygstyrelsen ej ansåg sig böra föreslå inköp av fallskärm med enbart automatisk utlösning utan endast med kombinerad automatisk och manuell (Bil. 2). Detta meddelande kom fullkomligt oförberett för oss, ehuru vi sedermera erfarit, att flygstyrelsen sedan längre tid inriktade sig på en dylik förändring av fallskärmstyp. Då inköpet kort därefter avgjordes, hade vi på den korta tid, som stod oss till buds, ingen möjlighet att åstadkomma en fallskärm av önskad typ. Efter vad vi ha oss bekant, inköptes då av flygstyrelsen ett antal s. k. Salvator-fallskärmar av italienskt ursprung. Detta köp verkställdes, oaktat kort tid förut en bekant italiensk general förolyckades med ifrågavarande fallskärm. Trots den motgång, som flygstyrelsens beslut för oss innebar, förbättrade vi Thörnblad-fallskärmen än ytterligare, så att den vid officiella prov, som verkställdes i Tyskland i oktober 1928, visade sig besitta en dittills av andra fallskärmar ej uppnådd styrka. Vi meddelade flygstyrelsen detta i skrivelse av den 31. oktober 1928, i vilken vi ytterligare fäste flygstyrelsens uppmärksamhet på vissa risker, som den amerikanska Irving-fallskärmen innebar (Bil. 3). Samtidigt igångsatte vi med konstruktionen av en fallskärm av s. k. kombinerad typ, varom vi underrättade flygstyrelsen i skrivelse av den 17 sept. 1928 (Bil. 4). Denna fallskärm, som vi gåvo namnet »Robur», har sedan dess provkastats ett stort antal gånger, varvid den alltid funktionerat oklanderligt. Dessa prov ha dels verkställts i Malmslätt, dels i Tyskland. Sedan vi sålunda voro övertygade om fallskärmens tillförlitlighet och hållfasthet, anhöllo vi, att officiella prov skulle verkställas därmed, vilket även skedde, nämligen i Malmslätt den 17—18 juni innevarande år. För påskyndande av proven hade vi ställt fyra fallskärmar till förfogande, nämligen 2 stycken av bomull och 2 av siden. Proven i fråga lyckades synnerligen väl. Sedan dessa kast blivit gjorda förklarades, att några ytterligare prov ej kunde göras, alldenstund ifrågavarande maskin behövdes på annat håll. Vi antogo, att proven i fråga ansågos tillräckliga, för att fallskärmen skulle komma i åtanke vid årets upphandling, i all synnerhet som svenska flygvapnet haft tillfälle iakttaga ett stort antal föregående prov på Malmslätt. Protokoll över de officiella proven närslutes (Bil. 5). I anslutning till proven avläto vi vår skrivelse av den 21 juni (Bil. 6), i vilken vi förklarade oss beredda, om så skulle önskas, verkställa ytterligare prov samt anhöllo att jämförande dylika utfördes med »Salvator»-fallskärmen. Vidare framhöllo vi vissa nackdelar hos denna sistnämnda skärm. Bland annat påpekades risken för ofrivillig utlösning av denna skärm och hänvisade flygstyrelsen för erhållande av närmare upplysningar till det schweiziska flygvapnet. Det oaktat erhöllo vi under hand meddelande, att några jämförande prov ej kunde komma i fråga, då fallskärmsfrågan måste avgöras omedelbart. Allt vi kunde räkna på vore några provskärmar. Med hänsyn härtill avläto vi vår skrivelse av den 27 juni (Bil 7). Som svar på denna skrivelse ingick flygstyrelsens skrivelse av den 15 juli (Bil. 8), varpå vi svarade den 2. aug. (Bil. 9). Under tiden hade vi utställt vår fallskärm på den internationella utställningen i London, där den väckte stor uppmärksamhet bland fackmän från olika länder. Något besök från det svenska flygvapnets representanter erhöllo vi dock ej, utan höllo dessa sig borta i likhet med föregående utställningar i Köpenhamn 1927 och Berlin 1928.

I slutet av september inträffade ett missöde med den italienska fallskärmen

»Salvator», vilket nästan kostat en svensk flygare livet. Vi närsluta urklipp ur Svenska Dagbladet av den 26 sept., innehållande en redogörelse för ifrågavarande händelse. (Bil. 10.) Vi tillåta oss erinra om, att vi redan den 21 juni gjorde flygstyrelsen uppmärksam på denna risk.

I oktober erhöllo vi besked om, att fallskärmsfrågan fortfarande vore oavgjord. Vi erhöllo också tillfälle att demonstrera vår »Robur»-fallskärm för den samlade flygstyrelsen i dess lokaler i Stockholm den 10 oktober, varvid den syntes vinna allmänt erkännande. Samma dag avläts en skrivelse, varav avskrift närslutes (Bil. 11). Kort efteråt ägde de officiella proven i Tyskland rum, och höllo vi flygstyrelsen à jour med dessa i skrivelse av den 14, 18 och 21 oktober (Bil. 12, 13, 14). Dessa prov inneburo en storartad framgång för »Robur»fallskärmen, och som resultat av desamma blev den godtagen för användning i Tyskland. Vad som särskilt väckte de tyska fackmännens förvåning var, att bomullsskärmar visade sig äga samma hållfasthet som sidenskärmar, ja till och med högre än många sådana. Bland annat kastades en och samma bomullsskärm ett tiotal gånger vid hastigheter mellan 300 och 400 km. hastighet och 100 kg. vikt utan att lida praktiskt taget någon skada. Då bomull innebär avgjorda fördelar gentemot siden, är detta konstaterande av synnerligen stor betydelse för framtida affärer. I vår skrivelse av den 14 nov. lämnade vi kompletterande upplysningar till protokollet från Tyskland (Bil. 15). Alldenstund utskrivandet av det fullständiga protokollet tager avsevärd tid, erhöllo vi från Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt ett provisoriskt intyg, vilket tillställdes flygstyrelsen och varav härmed en kopia närslutes (Bil. 16). Oaktat detta förstå vi, att flygstyrelsen ej anser sig böra föreslå vår fallskärm till inköp, ej heller har flygstyrelsen visat någon benägenhet för verkställande av ytterligare prov eller jämförande försök.

För rätta bedömandet av flygstyrelsens ställning till fallskärmsfrågan tillåta vi oss även beröra denna före tiden för vårt övertagande.

Sedan den Thörnbladska fallskärmen utexperimenterats, verkställdes med densamma ingående försök under 1925, vilka hade till följd, att nuvarande chefen för flygvapnet avgav ett intyg, att den visat sig överlägsen fem andra fabrikat, bland vilka vi förstå, att den amerikanska fallskärmen Irving befann sig. Oaktat detta gjordes kort tid därefter framställning till dåvarande fabrikanterna av Thörnbladskärmen att ändra den så, att den kunde användas antingen automatiskt eller manuellt. Konstruktören löjtnant Thörnblad protesterade däremot, framhållande att det ickeautomatiska systemet innebar avsevärda risker. Erinras bör att detta system uppfanns och lancerades efter världskriget och att under detta endast rent automatiska fallskärmar användes. Vi tillåta oss hänvisa till en broscher skriven av den bekante tyske stridsflygaren kapten Göring (Bil. 17). Löjtnant Thörnblad måste emellertid foga sig att göra ifrågavarande ändring och konstruerade en fallskärm med både automatisk och manuell utlösning. Hälften av 1926 års beställning lämnades följaktligen å denna typ, varemot den andra hälften gavs åt den ickeautomatiska Irvingskärmen. Den ifrågavarande, ändrade fallskärmstypen levererades och godkändes av flygstyrelsen och dess fallskärmssakkunniga biträde, doktor Ivar Malmer. Nämnas bör, att det huvudsakligen var på grund av vissa teoretiska betänkligheter, som doktor Malmer framhöll, vilka synas sakna all grund i praktiken, som dels den välbeprövade Thörnbladskärmen frångicks, dels den manuella Irvingfallskärmen anskaffades.

Den s. k. kombinerade Thörnbladskärmen gjorde en sorglig debut. Trots löjtnant Thörnblads varningar beslöto nämligen fem svenska flygare att företaga icke automatiska hopp därmed. Resultatet var, att tvenne flygare förolyckades. Det oaktat torde den uppfattningen till och med i flygkretsar varit gängse, att olyckorna hände med den ursprungliga automatiska Thörnbladska

skärmen. I varje fall gjorde sig en dylik uppfattning gällande i utlandet och bidrog till, att dåvarande A. B. Fallskärm måste gå i likvidation.

Ehuru som ovan nämnts, det huvudsakligen var på doktor Malmers initiativ, som de s. k. olycksskärmarna kommo till stånd, och dessa av honom godkändes, blev han utsedd att undersöka orsakerna till olyckorna i fråga. Resultatet av denna undersökning är oss tyvärr obekant. Sedan vi övertagit Thörnbladsskärmen och kommit underfund med, att orsakerna till de s. k. gärdesolyckorna låg i, att den ursprungliga skärmen omändrats, föreslog löjtnant Thörnblad flygstyrelsen på vårt initiativ, att ånyo vidtaga en ändring till det rent automatiska systemet, vilket förslag av flygstyrelsen godtogs. Angående de lysande resultat, som sedermera uppnåtts med den av flygstyrelsen desavuerade Thörnbladskärmen, ha vi redan yttrat oss.

Med stöd av ovanstående anhålla vi om Eders Kungl. Maj:ts nådiga beslut antingen att innevarande års fallskärmsbeställning lämnas oss i sin helhet, eller om ytterligare prov skulle anses önskvärda, innan ett avgörande äger rum, att flygstyrelsen förständigas verkställa dylika med det snaraste. Härvid vore det synnerligen önskvärt om överinseendet av dessa prov överlämnades till sådana personer, som förut ej deltagit i fallskärmsfrågans behandling. Skulle detta års beställning gå oss förbi, se vi oss tyvärr nödsakade att förflytta vår fallskärmstillverkning till utlandet, en åtgärd som ur försvarsberedskapssynpunkt måste innebära betänkliga olägenheter för landet.

Som exempel på det intresse »Robur»skärmen väckt i utlandet, tillåta vi oss nämna, att de ingående proven i Tyskland verkställts utan kostnad för oss (i Sverige ha dylika kostnader debiterats oss). Vidare har den franska tidskriften »Revue Internationale Generale» och den spanska »Icaro» fullkomligt spontant och utförligt behandlat densamma. Ifrågavarande tidskrifter närslutas (Bil. 18, 19).

Slutligen anhålla vi underdånigst att få del av eventuellt svaromål, som ingår från flygstyrelsen med anledning av denna vår skrivelse. Underdånigst Carl H. Lundholm, Aktiebolag Carl H. Lundholm.»

Denna skrivelse remitterades till flygstyrelsen, som den 3 december inkom med följande yttrande:

»Till Konungen. Genom nådig remiss den 27 november 1929 anbefalld avgiva underdånigt utlåtande med anledning av en av Carl H. Lundholm A. B. den 26 november 1929 ingiven underdånig skrivelse rörande fallskärmsfrågan får flygstyrelsen härmed i underdånighet anföra följande.

I sin ifrågavarande skrivelse söker Carl H. Lundholm A. B., i det följande benämnd klaganden, göra gällande, att flygstyrelsen vid sin anskaffning av fallskärmar för flygvapnet icke ägnat tillbörlig uppmärksamhet åt och uppskattning av de fallskärmskonstruktioner, klaganden vid olika tidpunkter utbjudit till flygstyrelsen. Klagandens första klagomål gäller det bristande intresse, flygstyrelsen visat den av honom tillverkade Thörnbladstypen, vilken flygstyrelsen ansett sig ej böra föreslå för anskaffning vid flygvapnet av det skälet, att den var försedd med enbart automatisk utlösning. De skäl, klaganden gång på gång framfört till flygstyrelsen beträffande denna helautomatiska typs överlägsenhet, hava icke kunnat övertyga flygstyrelsen, vilken, i den mån fallskärmsproblemen klarnat och erfarenheter på fallskärmsområdet vunnit, blivit övertygad, att det enbart automatiska systemet innebär vissa svagheter. En kombination av automatiskt och manuellt utlösningssystem har för flygstyrelsen framstått som den mest tillfredsställande lösningen. Klaganden har vid upprepade tillfällen till förmån för sin Thörnbladstyp sökt hävda, att denna kombinerade lösning är mindre lämplig än den enbart automatiska. I sitt till ifrågavarande skrivelse såsom bilaga 15 fogade brev till flygstyrelsen

av den 14 november 1929 synes han emellertid äntligen hava kommit till samma uppfattning som flygstyrelsen, i det han där konstaterar, att de tyska myndigheterna liksom flygstyrelsen anse, att en kombinerad fallskärm är att föredraga framför en såväl rent manuell som rent automatisk fallskärm, samt uppräknar en serie fördelar hos det kombinerade systemet vid jämförelse med de båda andra. Flygstyrelsen kan sålunda endast konstatera, att densamma långt tidigare än klaganden hyst och tillämpat den uppfattningen, som numera i Tyskland erkännes som den riktiga och som dessutom vunnit och vinner terräng inom ett flertal andra länder.

Beträffande Thörnbladtypen, av vilka flygvapnet sedan tidigare är i besittning av ett antal, har dessutom erfarenheten visat, att den på grund av sin otymplighet är synnerligen besvärlig för tjänstebruk. Den betecknas av samtliga kårchefer i rapporter angående fallskärmar såsom olämplig i tjänst.

Klaganden har emellertid även på senare tid framställt en fallskärmstyp med kombinerad utlösning, benämnd »Robur», vars utprovning i huvudsak förlagts till Tyskland. Denna skärm har av klaganden i upprepade brev under förlidna sommar och senare försäkrats vara utexperimenterad, men först i november översändes till flygstyrelsen ett den 7 november 1929 dagtecknat intyg från Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt, enligt vilket »eine Verwendung der Fallschirme als Rettungsgerät erscheint unbedenklich». Någon värdering av skärmen, jämförd med andra typer, kan givetvis icke grundas på detta intyg.

Flygstyrelsen har ingalunda intagit någon avvisande hållning emot denna nya skärmtyp utan endast mot klagandens pockande anspråk på att den nya oprövade typen skulle göras till föremål för omedelbar och uteslutande anskaffning för tjänstebruk vid flygvapnet. Flygstyrelsen har, med den erfarenhet den förvärvat beträffande fallskärmar och deras användning, haft fullgoda skäl för att icke taga ett så förhastat steg som att föreslå en ny, ännu icke utexperimenterad och i praktiken fullständigt oprovad typ till serieanskaffning för flygvapnets omedelbara behov. För att övergiva en fallskärmstyp till förmån för en annan måste man hava fullgoda belägg för att den nya typen är minst lika tillfredsställande som de förut använda. Dylika belägg kunna icke improviseras under en kort tid omedelbart före en förestående anskaffning. Även om provkast visa goda egenskaper med hänsyn till hållfasthet m. m., kan användningen i tjänstebruk av nya typer uppenbara en mångfald svagheter, som i bästa fall kräva skärmarnas tagande ur bruk för ändringars vidtagande. Flygstyrelsen har för att undvika alla dylika bakslag å en förhastad anskaffning först under en tid velat genomgående prova den nya typen Robur och därför för anskaffning föreslagit två exemplar, vilket förslag av *Eders Kungl. Maj:t* fastställts. Beträffande de nu vid flygvapnet använda typerna Irving och Salvator förelåg före anskaffningen till flygvapnet längre erfarenhet från utlandet. Beträffande Salvator utfördes icke förty vid flygvapnet prov och samlades erfarenheter under ett helt år, innan typen gjordes till föremål för anskaffning.

Ombyte av fallskärmstyper hade dessutom en annan, praktisk och ekonomisk sida. För att erbjuda lämpligt utrymme för fallskärm av viss typ måste flygplanets sittrum anpassas efter denna typ. Om typen ej är förutsedd vid flygplanets konstruktion, måste i regel ombyggnad av stolar resp. ryggstöd ske. Dylik ombyggnad av äldre flygplan resp. hänsynstagande vid de nyare har nu skett med hänsyn till Irving- resp. Salvatortypen. En anpassning av flygplanen efter en ny fallskärmstyp skulle vara förenad med förnyade kostnader, vartill kommer den praktiska olägenheten av att taga flygplanen ur tjänst för dylika omändringar. Dylika åtgärder synas icke motiverade, för såvitt icke den nya typen företer avsevärda framsteg och fördelar framför re-

dan använda. I annat fall synes det lämpligare, att den nya typen anpassas efter flygplanens anordningar, vilket å andra sidan icke är en åtgärd, som är lämplig att i en hast företaga omedelbart före en beställning.

På grund av vad ovan anförts får flygstyrelsen framhålla, att den anser sig hava handlat till flygvapnets bästa, då den dels tidigare motsatt sig anskaffning från klaganden av fallskärmar av Thörnblads helautomatiska typ och dels i år i sin underdåniga skrivelse den 13 september (D. N:r H 393) föreslagit anskaffning av endast två fallskärmar av typ Robur för grundliga, jämförande provs anställande och erfarenheters vinnande under en längre tid.

Beträffande vad klaganden på sidan om sina egna klagomål anför rörande tidigare anskaffning vid flygvapnet av Thörnbladsskärmar och de med dylika skärmar inträffade olyckorna å Gärdet anser sig flygstyrelsen sakna anledning att nu upptaga denna fråga till förnyad utredning och får i underdånighet hänvisa till de utredningar som tidigare gjorts och överlämnats till *Eders Kungl. Maj:t.*

Sammalunda är förhållandet angående vad klaganden anför angående Salvatorskärmens förhållande vid General Guidonis förolyckande, varom meddelande lämnats i V. P. M. till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet den 17 juni 1929, varav utdrag närslutes; liksom ock angående klagandens framhållande av det inträffade fallet av ofrivillig utlösning av en Salvatorskärm, vilket fall av flygstyrelsen avhandlats i underdånig skrivelse den 19 november 1929, D. N:r H. 507.

Med åberopande av vad ovan framhållits och då brist å fallskärmar vid förbanden alltjämt råder, får flygstyrelsen i underdånighet föreslå, det täcktes *Eders Kungl. Maj:t* lämna klagandens anhållan utan avseende.

I ärendets handläggning hava deltagit undertecknad, chef, Lübeck, Lychnell, Fjällbäck och Fogman, föredragande. Stockholm den 3 december 1929. Underdånigst På flygstyrelsens vägnar Karl Amundson/Ernst Fogman.»

Flygstyrelsen inkom vidare den 10 december med en V. P. M. angående anskaffning av fallskärmar för flygvapnet av följande lydelse:

»V. P. M. i samband med flygstyrelsens underdåniga skrivelse den 3 december 1929, nr H. 521, angående anskaffning av fallskärmar för flygvapnet.

Den svenska fallskärmen Robur har undergått ett antal prov, varvid densamma rönt erkännande, och fackpressen har, som brukligt är vid en ny beaktansvärd typs uppkomst, uppmärksammat densamma. Så har skett med många fallskärmstyper; den ena har särskilt ådagalagt goda egenskaper i ett avseende, den andra i ett annat. Att endast på grund härav och utan grundliga jämförande prov med andra fallskärmstyper antaga en ny och i praktiken oprövad typ och göra den till föremål för serieanskaffning synes flygstyrelsen icke möjligt.

De viktigaste av hittills utförda prov med fallskärmen Robur synas vara utförda vid Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt, Berlin, och ett preliminärt protokoll över dessa prov, utfärdat den 7 november 1929 har av Aero-Materiel Aktiebolaget, Stockholm, överlämnats till flygstyrelsen genom skrivelse den 12 november 1929. I protokollet angives, att 15 st. försök med docka och 3 st. utsprång företagits. Såsom resultat av undersökningen meddelar nyssnämnda anstalt, att inga väsentliga skador uppkommit på fallskärmen, och att betänkligheter mot dess användning såsom räddningsredskap icke synas föreligga.

Prov med fallskärmen Robur synas sålunda hava ägt rum endast i viss omfattning, varjämte styrelsen ej ens ännu erhållit de sedan länge utlovade officiella försöksprotokollen från Tyskland. De utförda proven torde huvudsak-

ligen vara att anse såsom materialprov och kunna icke läggas till grund för ett bedömande av fallskärmens användbarhet i flygtjänst under fältmässiga förhållanden.

Genom praktiska prov måste skärmens lämplighet i fråga om skötsel och vård utrönas ävensom huruvida den lämpligen kan medföras av förare, spanare, radiotelegrafister, kulspruteskyttar m. fl. under arbete i befintliga flygplantyper, utan att ombyggnad av dessa senare måste företagas. Likaledes måste beskaffenheten hos befintliga säkerhetsanordningar närmare undersökas. Dessa prov äro av så mycket större vikt, som fallskärmen Robur levereras i olika former och material, med äldre och nyare lås och i olika förpackningar. Säkerhet måste före en större anskaffning förefinnas, att de kombinationer av dessa utföringsformer, som kunna ifrågakomma till anskaffning för flygvapnet, funktionera tillfredsställande.

Erfarenheten har visat, att lång tid och ingående försök erfordras, innan en fallskärmstyp erhåller sin slutliga form och kan anses utprovad och färdig. Flygstyrelsen håller före, att innan fallskärmen Robur anskaffas för tjänstebruk, densamma bör underkastas lika ingående prov, som verkställts med hittills inom flygvapnet använda fallskärmstyper, varvid jämförelse mellan olika typer under lika förhållanden göres.

Styrelsen hade för avsikt att med användande av de tvenne Roburfallskärmar, vilka enligt av Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande skola anskaffas av flygstyrelsen, utföra dylika ingående prov. Den för dessa försök erforderliga tiden skulle emellertid kunna nedbringas genom anskaffning av ytterligare 4 st. skärmar, varvid proven kunna beräknas slutförda omkring 3 månader efter skärmarnas mottagande. Därest ett påskyndande av försöken med Roburfallskärmen anses önskvärt, får flygstyrelsen vördsamt föreslå, att det i styrelsens underdåniga skrivelse den 19 sistlidne november, nr H. 507, gjorda förslaget till disposition av anvisade, men ännu icke i bruk tagna medel, måtte ändras så till vida, att i stället för 50 st. fallskärmar av typ Salvator anskaffas endast 45 st. dylika och ytterligare 4 st. typ Robur. Enär priset för typ Robur för närvarande vid första anskaffning är högre än för typ Salvator måste totala antalet skärmar minskas med en. Av fallskärmen Robur skulle olika modeller anskaffas.

Tillgängliga medel, uppgående till 92,500 kronor, skulle sålunda disponeras:

Anskaffning av 45 st. fallskärmar, typ Salvator	kr. 73,350
» » 4 st. » typ Robur	» 7,400
Omändring av 34 st. Irving-skärmar	» 8,500
Provning av skärmar, frakter m. m.	» 3,250
Summa	kr. 92,500

I ärendets handläggning hava deltagit undertecknad chef, Lübeck, Lychnell, Ångström och Fogman, föredragande.

Stockholm den 10 december 1929.

På flygstyrelsens vägnar:

KARL AMUNDSON.

Ernst Fogman.»

Sedan Kungl. Maj:t fattat sitt beslut i ärendet, har bolaget inkommit med ytterligare en skrivelse, som här till ärendets belysning meddelas:

»Till Konungen.

Åberopande vår underdåniga skrivelse av den 26 november erforo vi vid besök i Kungl. försvarsdepartementet den 21 dennes, att Eders Kungl. Majestät läm-

nat vår däri gjorda underdåniga hemställan utan avseende så tillvida, att flygstyrelsen erhållit bemyndigande att inköpa föreslaget antal 'Salvator'-fallskärmar.

Vi ha svårt att förstå detta Eders Kungl. Majestäts beslut i betraktande av, dels att hans excellens statsministern vid samtal med generallöjtnant Wrangel den 26 november förklarade, att något avgörande i denna fråga ej komme att träffas, innan den varit föremål för allsidig utredning, dels att chefen för försvarsdepartementet den 29 november avgav en liknande försäkran till vårt bolags direktör. Vid sistnämnda tillfälle meddelades, att frågan komme att hänskjutas till kommittén för säkerhet vid flygning. Enligt vad vi erfara, har något dylikt hänskjutande ännu ej ägt rum. Ej nog härmed blevo vi dessutom trots vår underdåniga hemställan ej satta i tillfälle att få del av flygstyrelsens genmäle före frågans avgörande. I skrivelse av den 5 dec. från kommissionären i Kungl. försvarsdepartementet underrättades vi nämligen, att innehållet i flygstyrelsens skrivelse ej kunde meddelas oss, alldenstund densamma vore hemligstämplad. (Bil. 1.) Först sedan frågan avgjorts fingo vi del av det huvudsakliga innehållet i såväl flygstyrelsens skrivelse som en promemoria från chefen för flygvapnet.

Det är synnerligen beklagligt, att vi icke *före* frågans avgörande bereddes tillfälle att bemöta skrivelserna i fråga. Innehållet i desamma äro nämligen av den art, att det berättigade i vår underdåniga hemställan därigenom framträder i ännu klarare dager än förut.

I båda sagda skrivelser gjorda påståenden äro nämligen antingen obevisade eller stå i direkt strid med verkliga förhållandena. Vi äro därför övertygade om, att Eders Kungl. Majestät ej låtit vid desamma bero, för den händelse vi fått tillfälle besvara dem. Ehuru huvudändamålet med vår hänvändelse till Eders Kungl. Majestät ej uppnåtts, anse vi dock ej, att flygstyrelsens och chefens för flygvapnet skrivelser böra stå oemotsagda. Dessutom har det kommit till vår kännedom, att flygstyrelsen ignorerat Eders Kungl. Majestäts för flera månader sedan lämnade direktiv angående inköp av provskärmar från oss. Då därjämte vissa andra faktorer tillkommit, synes oss en grundlig undersökning av fallskärmsfrågan ännu mera motiverad än förut.

Flygstyrelsens och chefens för flygvapnet genmälen gå i huvudsak ut på, att vår fallskärm ej kunde komma i betraktande vid detta års upphandling alldenstund 1:o) dess form i förpackat skick ej passade de svenska flygmaskinerna, utan att dessas sitsar måste ombyggas, 2:o) den ej vore att anse som utexperimenterad, 3:o) avsevärd tid erfordras för fastställande av huruvida en fallskärm är lämplig eller ej.

Någon förklaring, varför några prov ej verkställts med vår fallskärm sedan sistlidne juni månad, har dock oss veterligen ej avgivits.

Ehuru vi i vår föregående underdåniga skrivelse jämte tillhörande bilagor delvis bemötte av flygstyrelsen gjorda invändningar, tillåta vi oss rekapitulera, vad som förekommit samt göra sådana tillägg, som betingas av förhållandena.

Först få vi uttryckligen betona, att flygstyrelsen icke någon gång vare sig skriftligen eller muntligen till oss framställt några önskemål rörande formen å »Robur»-fallskärmens förpackning. De dimensioner, som denna fallskärms förpackning hittills framställts i, ansluter sig till de internationellt brukliga måtten och torde vara ungefär desamma som hos »Irving»-fallskärmens. Endast under hand ha vi erfarit, att flygstyrelsen skulle föredraga en annan form å höljet. Med anledning av ett dylikt underhandsmeddelande tillskrevo vi flygstyrelsen den 21 juni, som följer:

»Då det under hand antytts, att Salvators skärm skulle vara mera lämplig än det av oss visade rygghöljet, ha vi låtit framställa ett hölje av liknande form.»

I vår skrivelse av den 4 december gjorde vi ytterligare en förfrågan angående flygstyrelsens önskemål i detta hänseende (Bil. 2). Något svar härå har ej ingått. Ej heller ha vi någon enda gång fått tillfälle undersöka, huruvida vår fallskärms form passade de svenska flygmaskinerna, vilket vi meddelade kungl. försvarsdepartementet i skrivelse av den 6 december (Bil. 3). I betraktande härav är flygstyrelsens kategoriska påstående, att en ombyggnad av flygmaskinsitsarna vore nödvändig, för den händelse »Robur»-fallskärmen skulle antagas, baserat på löst antagande. Om den hyst ett verkligt intresse för vår fallskärm, hade den åtminstone berett oss tillfälle undersöka, huruvida densamma passade i maskinerna eller ej. Ehuru vi icke tro, att någon ombyggnad av maskinerna behöver komma i fråga, vore detta dock knappast ett oöverstigligt hinder. Flygstyrelsen har utan minsta betänkande låtit ombygga ett flertal maskiner för tvenne utländska fallskärmar, varför kan då icke en liknande åtgärd vidtagas för en inhemsk konstruktion? För övrigt torde det vara en enkel sak att vid nybeställningar av flygmaskiner, som tid efter annan förekomma, från början låta bygga dessa så, att de passa olika fallskärmstyper.

I varje fall tro vi, att vi även kunna framställa en förpackning, som passar de svenska maskinerna i deras nuvarande skick. Om emellertid flygstyrelsen ej ens vill uppgiva de dimensioner, som önskas, måste vi sväva i fullkomlig okunnighet om dess eventuella fordringar i detta hänseende.

Av detta framgår med tydlighet, att flygstyrelsens argumentering i detta fall utgör ytterligare ett bevis för det ringa intresse den hyser för »Robur»-skärmen.

Dess andra påstående, att »Robur»-fallskärmen ej är utexperimenterad, är av enahanda art. Om uttrycket »utexperimenterad» innebär, att den ej är tekniskt fulländad, måste vi på det bestämdaste protestera mot ett dylikt påstående. »Robur»-fallskärmen förelåg till sin grundprincip färdig redan i september 1928. Ehuru några mindre förbättringar sedan dess vidtagits, var den alltsedan sagda tid fullkomligt funktionssäker. De i oktober månad i år i Tyskland utförda officiella proven utgöra det bästa bevis för det oberättigade i flygstyrelsens påstående. Flygstyrelsens ytterligare förklaring, att de tyska proven endast vore att betrakta som hållfasthetsprov, är fullständigt gripet ur luften. Det är upprörande, att ett svenskt ämbetsverk i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t kan komma med grundlösa påståenden utan att göra sig besvär att taga reda på verkliga förhållandena. Faktum är, att de av tyska myndigheterna utförda försöken gingo ut på en allsidig prövning av »Robur»-fallskärmens tillförlitlighet. Sålunda prövades dess funktion vid hög och låg höjd, höga och låga hastigheter, öppningstid, fallhastighet, pendlingstendens och hållfasthet på det noggrannaste i närvaro av en talrik kommission. Vidare företogos prov för fastställande av skärmens säkerhet mot oavsiktlig utlösning, varjämte den provades i olika flygmaskinstyper. Samtliga i fallskärmen ingående materiel ha underkastats hållfasthetsundersökningar. *Med ett ord, de officiella prov, som verkställts med »Robur»-fallskärmen i Tyskland, äro de mest grundliga och svåra, som någonsin och i något land verkställts med någon fallskärm. Detta oaktat har allt fungerat oklanderligt.* Utom de i det provisoriska intyget från Deutsche Versuchanstalt für Luftfahrt omnämnda försöken, ha ett stort antal andra gjorts av de tyska myndigheterna med likaledes gott resultat. *Resultatet av dessa prov är, att de tyska sakkunniga äro fullkomligt entusiastiska för »Robur»-fallskärmen och förklara, att denna fallskärm med säkerhet kommer att erövra världsmarknaden.* Om man jämför detta mottagande med de svenska myndigheternas ointresserade hållning, måste man stå undrande och spörjande. Man torde ha rätt förvänta sig, att de svenska flygmyndigheterna skulle glädja sig över, att en svensk uppfinning av största vikt för

deras vapen vinner en avgjord seger i utlandet, i stället för att på allt sätt försöka att bagatellisera en sådan framgång.

För bedömande av de tyska provens betydelse tillåta vi oss nämna, att intet land i Europa, ja, måhända ej i hela världen har de tekniska resurser till sitt förfogande för prövning av fallskärmar som Tyskland. Såsom exempel kan nämnas, att prov vid 400 km. hastighet hittills ej förekommit i något land förut. För mätande av fallhastigheten ha särskilda kinematografiska apparater konstruerats. Vidare är Tyskland det första land i världen, där prov med automatiska fallskärmar vid flygmaskiner i »spin» företagits. Den första fallskärm vid vilken dess nya tekniska hjälpmedel använts är »Robur».

På grund av provens grundlighet och allsidighet har utfärdandet av det fullständiga protokollet dragit mer ut på tiden än som beräknats. Efter vad vi erfarit, blir det färdigt i början av januari och kommer att omfatta ett betydande antal sidor.

Redan den 2 november hänvisade vi skriftligen flygstyrelsen, för erhållande av ytterligare upplysningar angående de nyss företagna proven, till Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt eller till ledaren för proven herr von Massenbach. Av allt att döma har denna vår hänvisning, i likhet med alla våra föregående förslag, av flygstyrelsen lämnats obeaktad. I annat fall skulle den ej framkomma med sådana påståenden, som att fallskärmen ej vore utexperimenterad, och att proven i fråga endast avsåge att fastställa fallskärmens hållfasthet.

Om flygstyrelsens påståenden, att fallskärmen 'Robur' är ej utexperimenterad innebär, att den ej är tillräckligt utprovad i Sverige, är riktigt, faller detta tillbaka på den själv, med andra ord, *om* fallskärmen ej är tillräckligt utprovad i Sverige, beror detta helt och hållet på flygstyrelsens negativa hållning. Innan de officiella proven i Malmslätt den 17—18 juni verkställdes, hade dock ett stort antal prov företagits i Sverige, däribland minst ett tjugotal i Malmslätt. Vid dessa senare prov assisterade teknisk personal från svenska flygvapnet, vilket också förde protokoll över ett stort antal av desamma. Allt fungerade därvid till belåtenhet. De officiella proven vid Malmslätt betraktades som lyckade, även ur svensk synpunkt, vilket framgår dels av protokollet dels av den omständigheten, att flygstyrelsens fallskärmssakkunnige, doktor Ivar Malmer, efter deras slut komplimenterade uppfinnaren, ingenjör Kuhlemann, till en lyckad och väl genomtänkt konstruktion. Med hänsyn härtill fingo vi den uppfattningen, att vår fallskärms tillförlitlighet och hållfasthet klart dokumenterats för att komma i betraktande vid den förestående upphandlingen den 1 juli. Till vår stora överraskning meddelade kommendör Lübeck några dagar därefter direktör Hedengran i Aeromateriel A.-B., att det var fullkomligt otänkbart, att 'Robur'-fallskärmen kunde komma i fråga vid upphandlingen med annat än några provfallskärmar, under föregivande av, att den ej vore tillräckligt utprovad. Våra sedan dess skriftligen och muntligen gjorda talrika framställningar om verkställande av ytterligare prov ha förklingat ohörda. Likaså ha våra erbjudanden att företaga levande hopp med fallskärm, för att flygarna skulle få förtroende för fallskärmen, avböjts, under påpekande att några hopp ej gjordes med andra fallskärmar.

Av denna redogörelse torde det med full evidens framgå, att *om* 'Robur'-fallskärmen ej är tillräckligt utprovad i Sverige, beror detta på, att flygstyrelsen saknat det erforderliga intresset för att prova den. Enligt flygstyrelsens förklaring till Eders Kungl. Majestät skulle en tid av tre månader erfordras för att utröna, om fallskärmen vore lämplig. Nu ha över sex månader förflutit, sedan de enligt vår uppfattning avslutade proven den 17—18 juni, då vi erbjödo oss att kostnadsfritt ställa önskat antal skärmar till flygstyrelsens förfogande, utan att dock någon som helst åtgärd vidtagits. Under tiden ha beställningar å provskärmar ingått från ett stort antal länder i världen.

I betraktande av att Eders Kungl. Majestät den 13 september till flygstyrelsen lämnade direktiv att omedelbart inköpa och prova tvenne 'Robur'-fallskärmar ävenledes lämnats utan avseende, är det måhända ej underligt, att våra hänvändelser ignorerats. Flygstyrelsens uraktlåtenhet att följa av Eders Kungl. Majestät utfärdad order torde till fullo bevisa att vår underdåniga hänvändelse varit fullt befogad.

I fråga om flygstyrelsens påstående, att endast en längre tids användande kan avgöra, huruvida en fallskärm är lämplig eller ej och att förut antagna fallskärmar underkastats prov ett helt år innan de godkänts, tillåta vi oss anföra följande:

Den tid, som åtgår för konstaterande, huruvida en fallskärm är fullt tillförlitlig, beror dels på fallskärmens beskaffenhet vid provens början dels på den effektivitet varmed proven bedrivas. Är fallskärmen dålig och måste underkastas oupphörliga förbättringar, är det givet, att detta medför en längre tids prov. Som exempel kan nämnas, att proven med 'Salvator'-skärmen drogo ut på tiden, alldenstund den upprepade gånger gick i stycken under proven. Trots att den först erbjudna skärmtypen ersatts med en starkare, torde nu av flygvapnet innehavda 'Salvator'-skärmar i fråga om hållfasthet dock stå vår 'Robur'-fallskärm efter. Vidare utmärker sig 'Salvator'-fallskärmen, som förut meddelats, för stor benägenhet att öppna sig oavsiktligt i flygmaskinen. För undvikande av denna farliga benägenhet hos 'Salvator'-skärmen lära ryggstöden i de svenska maskinerna ha försett med en mjuk dyna. Sålunda har för denna italienska skärms vidkommande dels ombyggnad av flygmaskinerna företagits, dels särskilda åtgärder i syfte att eliminera den riskabla utlösningen vidtagits. Om man jämför dessa vittgående anstalter för att möjliggöra användandet av en säkerligen underlägsen utländsk fallskärm med den negativa hållning, som hittills intagits av flygstyrelsen gentemot den svenska 'Robur'-fallskärmen, kan man ej undgå att stå undrande. I detta samband få vi anhålla om Eders Kungl. Majestäts bistånd, att få utrönt om flygstyrelsen debiterat de utländska 'Salvator'- och 'Irving'-fallskärmarna för de vid proven med desamma uppstående kostnaderna, i likhet med vad som skett med proven av vår 'Robur'-fallskärm.

Förutsatt, att en fallskärm är utexperimenterad och har den nödvändiga hållfastheten, kan med god vilja de tekniska proven utan tvivel utföras på fjorton dagar eller allra högst en månad. Vi räkna härmed att minst fyra fallskärmar, som av oss erbjudits, finnas tillgängliga. Under fjorton dagar kunna säkerligen minst ett femtiotal kast göras under olikartade förhållanden. Om en fallskärm passar i en flygmaskin kan på några dagar avgöras. Om en gördel med vidfästad fallskärm passar, kan säkerligen vilken flygare som helst yttra sig om efter några timmars flygning.

Sålunda hade, om verkligt intresse för uppgiften förefunnits, 'Robur'-fallskärmen kunnat vara fullständigt utprovad till den 1 juli. Varför skedde detta ej?

Skola emellertid proven med 'Robur'-fallskärmen i Sverige fortgå i samma takt som hittills, frukta vi att det kommer att dröja åtskilliga år, innan den av flygstyrelsen kan anses utprovad. Med hänsyn härtill få vi underdånigst anhålla om, att Eders Kungl. Maj:t på det allvarligaste förständigar flygstyrelsen att upphöra med den hittills intagna hållningen, samt att det sätt, varpå proven verkställas, ägnas all uppmärksamhet. I motsatt fall befara vi, att denna fråga kommer att bli föremål för flygstyrelsens behandling i lika många år som motorfrågan, utan att något resultat ernås.

Tvenne frågor i samband med 'Salvator'-fallskärmen få vi underdånigst anhålla bli föremål för undersökning av Eders Kungl. Maj:t, nämligen det pris, som betalats för denna fallskärm i Sverige jämfört med vad den betin-

gar i andra länder, samt i fråga om dess hållfasthet. Efter vad vi erfarit betalades under år 1928 ett pris av c:a 1,650 kronor och under 1929 c:a 1,480 kronor fritt i Rom, medan det uppgivits oss, att det pris som begäres i andra länder endast uppgår till c:a 1,200 kronor. En anmodan till svenska beskickningarna i London och Bern att infordra uppgift i detta hänseende från resp. länders flygmyndigheter torde lämna klarhet härutinnan.

Vid våra resor i utlandet har vidare meddelats, att 'Salvator'-fallskärmens hållfasthet skulle lämna åtskilligt övrigt att önska, och att dess livslängd på grund av dess hårt sammanpressade form är mycket kort. Av detta skäl och på grund av dess stora benägenhet att öppna sig oavsiktligt har 'Salvator'-skärmen avböjts i flertalet länder, där den provats, bl. a. Tyskland, England, Frankrike, Spanien och Polen. Finland som i fjol köpte ett mindre antal har i år frångått den. Utom Italien torde det ej finnas något land i världen, där 'Salvator'-fallskärmen står så högt i kurs som i Sverige. Dock synes det som om till och med i fallskärmens hemland meningarna vore delade, att döma av förfrågningar, som ingått till oss från sakkunnigt håll därstädes. Vi få med anledning därav i underdånighet föreslå, att flygvapnets innehav av 'Salvator'-fallskärmar noga prövas beträffande sin hållfasthet samt säkerhet mot oavsiktlig utlösning etc. Om svenska flygvapnet skulle sakna erforderliga tekniska resurser för hållfasthetsproven, tro vi oss kunna ordna dylika vid Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt i Berlin, utan att svenska flygvapnets värdighet därigenom behöver bli lidande.

Slutligen tillåta vi oss ingå något på den av svenska flygvapnet likaledes innehavda 'Irving'-fallskärmen. Vid denna fallskärms införande för några år sedan, har det uppgivits oss, att vissa förhållanden förekommo, som vi anse det är ett allmänt intresse att få utredda. Vi skola återkomma härtill, för den händelse Eders Kungl. Maj:t anser ovan relaterade fakta motivera en undersökning av fallskärmsfrågan i dess helhet.

Ehuru i konstruktivt hänseende och i fråga om hållfasthet säkerligen överlägsen 'Salvator'-fallskärmen är enligt jämförande prov i Tyskland 'Irving'-fallskärmen underlägsen 'Robur' i flera hänseenden. En avgjord svaghet hos 'Irving'-skärmen är, att den endast är försedd med manuell utlösning. Erinras bör, att det manuella fallskärmssystemet aldrig prövats under krigsförhållanden. Redan under fredsförhållanden ha emellertid ett stort antal dödsolyckor inträffat med dylika fallskärmar. Orsaken härtill är, att de för sin funktion äro beroende av att flygaren efter uthoppet företager ett handgrepp. Det har mångfaldiga gånger förekommit, att detta handgrepp antingen företagits i omedelbar närhet av flygmaskinen, varvid fallskärmen intrasslat sig i denna, och därigenom ej kunnat fylla sin livräddande uppgift. Vidare har det inträffat, att flygaren dragit i utlösningsringen för nära marken eller att han ej alls dragit i densamma. När dylika händelser förekomma under relativt lugna fredsförhållanden, är det tydligt, att under krig antalet misslyckanden kommer att ökas avsevärt. Om nämligen ett fallskärmshopp måste företagas efter en luftstrid eller på grund av beskjutning från marken, äro i de flesta fall flygarens nerver till den grad angripna, att han saknar förmåga bedöma rätta tidpunkten för en utlösning av fallskärmen. Är han dessutom sårad, är det möjligt, att han är helt ur stånd att draga i utlösningsringen.

Det är med hänsyn härtill, som 'Robur'-fallskärmen försetts med både automatisk och manuell utlösning enligt ny patenterad princip. Den automatiska utlösningen bör användas under normala förhållanden, d. v. s. när förbindelselinan mellan fallskärm och flygplan är fastgjord. Endast om denna förbindelse av ett eller annat skäl är upphävd, bör den manuella utlösningen tillgripas.

Utom fördelen av dubbel utlösningsanordning kännetecknas 'Robur' av en

hittills oöverträffad styrka. Vad som särskilt väckt fackmäns uppmärksamhet i hela världen, är att 'Robur'-fallskärmen, framställd av bomull, visat sig motsvara hittills högsta hastigheter, vid vilka fallskärmar provats, nämligen 400 km. utan att dess volym och vikt därigenom blivit över hövan stora. Hittills ha inga bomullsfallskärmar ägt större hållfasthet än motsvarande 250 km. Då bomull kännetecknas av betydligt längre livslängd och lägre pris än siden, vartill kommer att det i krig är lättare att erhålla än siden, har detta resultat av utländska fackmän tillskrivits den allra största betydelse. Den stora styrkan möjliggöres av patenterade anordningar på den egentliga skärmen. Dessutom ingå ett flertal andra förbättringar i Robur, så att den inalles innefattar sju patenterade eller patentsökta uppfinningar.

Intresset för densamma stiger för varje dag, att döma av de talrika förfrågningar, som inlöpa från de mest olika delar av världen.

Vi våga uttala en underdånig förhoppning, att Eders Kungl. Maj:t anser förestående redogörelse berättiga en allsidig utredning av fallskärmsfrågan och dess behandling från flygstyrelsens sida.

Skulle denna vår underdåniga hemställan bifallas, anhålla vi, att få tillfälle taga del av och följa en dylik undersökning.

Underdånigst

CARL H. LUNDHOLM AKTIEBOLAG.

Carl H. Lundholm.»

Denna skrift remitterades till flygstyrelsen, som den 12 mars 1930 avgav följande yttrande:

»Till Konungen.

Genom nådig remiss den 30 december 1929 anbefalld avgiva underdånigt utlåtande med anledning av en av Carl H. Lundholm A. B. den 28 december 1929 ingiven underdånig skrivelse angående fallskärmsfrågan, Kungl. Försvarsdepartementets D. N:r 5647, får flygstyrelsen i underdånighet avgiva följande utlåtande.

Ifrågavarande skrivelse från Carl H. Lundholm A. B., i det följande benämnt klaganden, inledes med en kritik av Eders Kungl. Maj:ts åtgärd att lämna en tidigare skrivelse den 26 november 1929 från klaganden så tillvida utan avseende, som Eders Kungl. Maj:t givit flygstyrelsen bemyndigande att inköpa föreslaget antal »Salvator»-fallskärmar.

Klaganden ingår därpå på en kritik av flygstyrelsens underdåniga yttrande den 3 december 1929 med anledning av nådig remiss av klagandens ovanberörda skrivelse den 26 november 1929.

Med avvikande från den ordningsföljd, i vilken klaganden utvecklar sin kritik, får flygstyrelsen beträffande denna kritik i underdånighet anföra följande.

När frågan om användande av anslaget för innevarande budgetår för inköp av fallskärmar blev aktuell, hade flygstyrelsen att taga hänsyn till, att den rådande bristen på fallskärmar icke medgåve något längre uppskov med anskaffningens verkställande. Vid denna tidpunkt var 'Robur'-skärmen att betrakta såsom en fullständigt ny och i praktiken oprövad skärm. Ett omedelbart hänsynstagande till densamma vid den då förestående upphandlingen måste därför hava förorsakat en längre tids uppskov för vinnande av en tillräckligt omfattande och grundlig erfarenhet av densamma. De tyska prov, som nu åberopas av klaganden, voro visserligen enligt klagandens uppgift vid

ifrågavarande tidpunkt i gång men icke avslutade. Ännu i dag har ingen officiell rapport om resultaten vid dessa tyska prov inlämnats till flygstyrelsen utan endast, såsom redan i underdånig skrivelse den 3 december 1929 angivits, ett den 7 november 1929 av Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt utfärdat intyg, att skärmens användande som räddningsmedel synes »unbedenklich». Dylika officiella intyg lämnas i olika länder beträffande alla skärmar, som kunna tillåtas för användning, men säga ingenting om en skärms eventuella förtjänster eller nackdelar i förhållande till andra skärmtyper. Samtliga vid flygvapnet undersökta utländska skärmtyper hava varit av någon officiell myndighet för användande godkända, men stora skillnader i deras lämplighet hava dock kunnat konstateras här. Under alla förhållanden kunde flygstyrelsen vid innevarande budgetårs början icke taga hänsyn till resultaten vid tyska prov, enär dessa synbarligen först i november 1929 avslutats.

Med erfarenhet från tidigare prov med fallskärmar kunde flygstyrelsen utgå från, att ett avvaktande av resultaten av dylika prov och undersökningar här hemma med 'Robur'-skärmen skulle komma att medföra uppskov med anskaffningen en längre tid än vad av hänsyn till fallskärmsbristen vid flygvapnet kunde försvaras. Det kan visserligen vara lätt att upptäcka fel hos en skärm, på grund av vilka den kan uteslutas vid jämförelse med andra skärmar, och proven med flera utländska skärmar vid flygvapnet hava av denna anledning kunnat avslutas tämligen hastigt. Om man utgår ifrån att genom proven eventuella svagheter skola upptäckas för att sedan avhjälpas och de ändrade konstruktionerna ånyo provas, måste däremot proven förutses taga en längre tid. Även om konstruktören såsom alltid känner sig övertygad om, att hans konstruktion från början saknar brister, kan och får en prövande myndighet ej i förväg ha samma övertygelse. De tyska proven med ifrågavarande skärm hava tydligen också krävt flera månader. Synbarligen hava under dessa även kunnat konstateras behovet av vissa ändringar, att döma därav, att de av klaganden i februari i år till flygvapnet levererade provskärmarna i vissa avseenden skilja sig från den skärm, som demonstrerades i juni 1929.

Förutom det att undersökningen av en ny fallskärmstyp normalt kräver en längre tid, tillkommer i detta fall, att den rådande bristen å flygplan medfört, att flygplan endast sporadiskt kunnat tagas ur tjänst för utförande av fallskärmsprov. Denna brist gjorde sig särskilt under sommarmånaderna 1929 synnerligen starkt gällande under pågående skolor, utbildningskurser och samövningar med trupper av andra vapenslag.

Klaganden synes icke tillräckligt noga hava tagit del av flygstyrelsens yttrande den 3 december 1929 med anledning av klagandens underdåniga skrivelse den 26 november 1929, då han tillskriver flygstyrelsen den förklaringen, att de tyska proven endast vore att betrakta som hållfasthetsprov. Ifrågavarande utlåtande innehåller icke vare sig i direkt eller indirekt form någon sådan förklaring.

Frågan om fallskärmsförpackningens anpassning efter utrymmena inom flygplanet respektive utrymmenas anpassning efter fallskärmen är visserligen, såsom flygstyrelsen framhållit, en viktig fråga, men den är givetvis ej en primär fråga utan blir för en viss fallskärmstyp aktuell först sedan erfarenhet om skärmtypens egenskaper i övrigt vunnits. Vad flygstyrelsen i sitt ovan anförda tidigare yttrande velat framhålla är, att ändringsåtgärder å flygplanen ej synas motiverade, försåvitt icke den nya fallskärmstypen företer avsevärda framsteg och fördelar framför redan använda. Om dylik överlägsenhet finnes, kan givetvis en ändring av flygplanen motiveras, ifall det skulle vara olämpligt att ändra på själva skärmförpackningen. Om den nya skärmtypen däremot icke skulle visa sig överlägsen men dock jämförlig med redan använda typer,

bör, för att den skall ifrågakomma för anskaffning, formen på dess förpackning anpassas efter befintliga utrymmen, om nu en sådan anpassning är möjlig. Frågan om vilka åtgärder, som eventuellt skola ifrågakomma i detta avseende är icke aktuell, förrän typens egenskaper konstaterats genom prov. Emellertid har flygstyrelsen före leveransen av de beställda provexemplaren av »Robur»-typen meddelat klaganden måtten å de skärmar, efter vilka sittrummen nu äro anpassade.

Beträffande debitering av kostnaderna för prov får flygstyrelsen anföra följande.

Vid utförande av prov med fallskärmar för flygstyrelsens räkning hava kostnaderna för proven bestritts av flygstyrelsen. Om en firma önskar utförande av prov såsom led i sitt utexperimenteringsarbete debiteras kostnaderna firman. Vid de prov, som på klagandens anhållan vid olika tidpunkter utförts med hans olika konstruktioner, hava kostnaderna därför debiterats klaganden, och klaganden har för övrigt vid sina anhållanden om provs utförande förklarat sig önska betala proven. Vid de prov, som nu för flygstyrelsens räkning komma att utföras med de av flygstyrelsen inköpta provskärmarna av typ »Robur», komma givetvis provningskostnaderna, liksom skett vid de av flygstyrelsen begärda och här utförda proven med vissa utländska fallskärmstyper, att bestridas av flygstyrelsen. Då flygstyrelsen från klaganden för provs utförande inköpt ett antal provskärmar av typ »Robur», medan de utländska firmor, vilkas typer här provats, i allmänhet förmåtts ställa provskärm gratis till förfogande, synes klaganden icke i berörda hänseende hava anledning beklaga sig över en ogynnsammare behandling än utländska firmor. Det skulle kunna medföra vittgående konsekvenser, om flygstyrelsen gratis utförde utexperimenteringsprov för tillverkare av de olika slag av materiel, varav flygstyrelsen har bruk.

Flygstyrelsen har icke anledning eller möjlighet att ingå på en granskning av klagandens jämförelser mellan typ »Robur» samt typerna »Irving» och »Salvator», förrän flygstyrelsens prov med »Robur»-typen avslutats.

Beträffande priset å de av flygstyrelsen inköpta »Salvator»-skärmarna utgjorde detta exklusive frakt och tull vid 1928 års inköp 8,000:— lire eller med dåvarande kurs 1,568:— kronor, medan det vid senaste inköp sänkts till 7,100:— lire eller med nuvarande kurs 1,388:75 kronor. Det högre priset 1928 motiverades av firman med att den till Sverige då levererade typen var försedd med en del förbättringar, jämfört med den samtidigt till annat håll levererade äldre typen, vilka förbättringar krävt stora experimentskostnader. Denna förbättrade typ är numera firmans standardtyp, varigenom priset kunnat sänkas. Enligt av flygattachén i London inhämtade upplysningar har finska flygvapnet för den äldre »Salvator»-typen betalat 7,300:— lire och italienska flygvapnet 7,000:— lire. Det vid flygstyrelsens upphandling från klaganden av provskärmar av typ »Robur» fordrade priset å sidenskärmar utgör 1,925:— kronor.

Ehuru flygstyrelsen icke har något att invända mot att en »allsidig utredning av fallskärmsfrågan och dess behandling från flygstyrelsens sida» företages, vill dock styrelsen framhålla, att det skulle leda till ett oefterrättligt tillstånd, om varje missnöjd leverantör skulle kunna föranleda en utredning av utomstående beträffande flygstyrelsens åtgärder. Fallskärmsfrågan har av flygstyrelsen gjorts till föremål för en fortlöpande, allsidig utredning, vilket framgår av alla till Eders Kungl. Maj:t ingivna rapporter och förslag i denna fråga.

Med hänvisning till vad ovan framhållits, får flygstyrelsen i underdånighet hemställa, att klagandens förhoppning, att Eders Kungl. Maj:t måtte anse hans redogörelse berättiga en allsidig utredning av fallskärmsfrågan och dess

behandling från flygstyrelsens sida, samt hans anhållan att få taga del av och följa en dylik undersökning icke måtte föranleda någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd.

I ärendets handläggning hava deltagit undertecknad, chef, Lübeck, Fjällbäck och Fogman, föredragande.

Stockholm den 12 mars 1930.

Underdånigst

På flygstyrelsens vägnar

KARL AMUNDSON.

Ernst Fogman.»

Av dessa handlingar synes det utskottet framgå, dels att flygstyrelsen icke, såsom sig bort, tillhandahållit föredraganden och Kungl. Maj:t allt det material, som vid tiden för ärendets beredning funnits tillgängligt och som nu, på utskottets begäran, till utskottet överlämnats, dels ock att föredraganden bort kunna av det skick, vari ärendet synes ha befunnit sig vid beredningstiden, finna anledning att infordra de ytterligare handlingar, som i ärendet uppenbarligen då funnos, ehuru de icke av flygstyrelsen överlämnats. Utskottet, som i själva sakfrågan icke har möjlighet att bilda sig någon egen uppfattning rörande de olika typernas inbördes värde och lämplighet, har dock, under granskningen av de nu för utskottet tillgängliga handlingarna, för sin del funnit, att Kungl. Maj:ts beslut icke bort fattas utan full kännedom om samma handlingar och att förty detta både för vårt flygförsvar och för de enskilda flygarnas liv och säkerhet synnerligen viktiga ärende icke blivit med den försiktighet och fullständighet, som varit önsklig, berett, även om skulden härför endast i viss mån kan läggas å föredraganden. Utskottet, som förutsätter att Kungl. Maj:t låter flygstyrelsens förhållande i ärendet närmare undersökas med hänsyn till nödvändigheten av full konstitutionell säkerhet för flygärendenas riktiga och uttömmande beredning på samma sätt som andra ärenden, vilka bero av Kungl. Maj:ts avgörande, har därför icke ansett sig kunna underlåta att hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Sävström, David Bergström*, Stendahl, G. W. Hansson, Hellberg*, Vennerström, Sundberg, Åkerberg*, Mellén, Wagnsson, Engberg*, Gustafson* i Kasenberg, *Jansson* i Edsbäcken*, *Persson* i Trången, *Hallén, Laurén, Holmström, Norling* i Lesjöfors och *Björck* i Kristianstad.

* Ej närvarande vid justeringen.

6:o.

(Protokoll över kommunikationsärenden den 21 februari 1930.)

I § 34 regeringsformen stadgas beträffande justitieråd och regeringsråd, att dessa icke tillika må annat ämbete innehava eller utöva. I sin ursprungliga lydelse innehöll ifrågavarande paragraf förbud för justitieråd endast att beklä-

da annat civilt ämbete. Denna bestämmelse ändrades emellertid genom en vid 1844/45 års riksdag genomförd grundlagsändring av innehåll, att justitieråd ej tillika må annat ämbete innehava eller utöva. I sitt vid 1840/41 års riksdag framlagda förslag till ändrad lydelse av förevarande paragraf framhöll konstitutionsutskottet, att redan då gällande föreskrift, att ledamot av högsta domstolen ej därjämte må annat civilt ämbete bekläda, i själva verket innefattade ett förbud mot varje annat ämbetes innehavande jämte justitierådsämbetet. Utskottet anförde vidare, att justitieråden beklädde befattningar, vilka för att skötas såsom sig bör »ovillkorligen fordra uteslutande åt dem ägnad tid, aldrig vilande omsorger, oväld och oberoende av alla enskilda intressen». Utskottet ansåg det på anförda skäl icke överensstämma med det allmännas rättvisa fordringar, att i tjänst varande justitieråd kunde förordnas att bestrida andra ämbeten. Konstitutionsutskottet har velat erinra om dessa, vid tillkomsten av den ändrade bestämmelsen angående utövarna av den högsta dömande maktens innehav av andra sysslor vid sidan av sina ämbeten, föreliggande omständigheter, då de ådagalägga, att det icke kan anses stå i god överensstämmelse med de åskådningar, som varit utslagsgivande vid den skärpta grundlagsföreskriftens utformning, att de högsta dömande organen med dessa sina befattningar förena andra tjänsteuppdrag. — Berörda vid 1844/45 års riksdag införda skärpta bestämmelse i § 34 regeringsformen har vid regeringsrättens tillkomst år 1909 jämväl utsträckts till regeringsråden.

Riksdagen har även i annat sammanhang tagit ställning till frågan om rätt för högsta domstolens och regeringsrättens ledamöter att med sina befattningar förena annan tjänst eller enskilt uppdrag. Sålunda framhöll redan 1874 års riksdag vid behandling av framlagd proposition angående justitierådens löner, att det obestridligen vore av synnerlig vikt, att högsta domstolens ledamöter intoge en fullkomligt oberoende ställning samt att de, då de därjämte icke finge innehava annat ämbete eller tjänst, icke heller syntes böra åtaga sig enskilda för handhavandet av deras viktiga kall främmande och möjligen störande uppdrag. I anledning härav förklarade sig riksdagen bifalla propositionen under villkor, att den förhöjda lönen ej skulle få uppbäras av justitieråd, som jämväl från inrättning eller bolag, som av Kungl. Maj:t sanktionerats, uppbure lön eller årligt arvode. Det må här nämnas att vid samtidiga löneregleringar för de centrala ämbetsverken någon sådan begränsning i rätten att med tjänsten förena anställning i enskilt företag ej stadgades. I samband med senare företagna löneregleringar för högsta domstolens och regeringsrättens ledamöter hava bestämmelser angående rätten för dessa att med sina ämbeten förena annan tjänst eller enskilt uppdrag än ytterligare skärpts, varvid samma eller liknande synpunkter som de, vilka nyss anförts, varit utslagsgivande. Vid den år 1926 senast företagna reglering av dessa ämbetsmäns löner, vilka därigenom avsevärt höjdes, beslöt riksdagen att med justitieråds och regeringsråds ämbete ej må förenas 1:o tjänst å rikets, riksdagens eller kommuns stat; 2:o uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk, bolag, förening eller inrättning, som driver bank- eller försäkringsrörelse eller vars verksamhet eljest har huvudsakligen ekonomiskt syfte; 3:o dylikt uppdrag

i styrelse för annat verk eller bolag, som är försett med Kungl. Maj:ts oktroj eller blivit registrerat såsom aktiebolag; 4:o befattning såsom tjänsteman i verk, bolag, förening eller inrättning, som ovan sagts; 5:o annan tjänstebefattning av vad slag det vara må; eller 6:o uppdrag såsom skiljeman. Med hänsyn till den vikt som fästes vid dessa bestämmelsers noggranna efterlevnad gjordes de, i motsats mot vad som i allmänhet är förhållandet med liknande stadganden för andra befattningshavare i statens tjänst, indispensabla, så att Kungl. Maj:t icke kan, såsom i fråga om de sistnämnda, medgiva rätt att i vissa fall med ämbetet förena uppdrag eller befattning av sagda art.

Justitie- och regeringsrådsämbetena kunna dessutom icke uppehållas av vikarie, utan hela tjänsten måste bestridas av de ordinarie befattningshavarna, varför ledamöterna av högsta domstolen och regeringsrätten på helt annat sätt äro bundna av sina ämbeten än andra befattningshavare.

Slutligen anser sig utskottet böra erinra därom, att Kungl. Maj:t och riksdagen år 1928 genom lag angående tillfällig ökning av regeringsrådens antal bestämde, att regeringsrättens ledamotsantal intill utgången av år 1931 skulle utgöra 11, men därefter i den mån sådant i följd av inträffade ledigheter kan ske nedbringas till 7. Denna lag tillkom uteslutande i syfte att avhjälpa arbetsbalansen i regeringsrätten.

Då konstitutionsutskottet konstaterat en benägenhet i senare tid hos Kungl. Maj:t att i ökad utsträckning anlita ledamöter av högsta domstolen och regeringsrätten såsom sakkunniga inom statsdepartement eller för utförandet av därmed jämställda eller likartade uppdrag, har utskottet, som icke kan finna detta förhållande stå i god överensstämmelse vare sig med de principer, som legat till grund för utformningen av stadgandet i § 34 regeringsformen angående justitieråd och regeringsråd och av riksdagens i samband med löneregleringar för ledamöterna av högsta domstolen och regeringsrätten fattade beslut angående dessas rätt att med sina ämbeten förena annan tjänst eller enskilt uppdrag, eller med syftet i lagen om tillfällig ökning av regeringsrådens antal, funnit sig föranlåtet att fästa riksdagens uppmärksamhet på nedan angivna fall.

1) Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 26 september 1929 tillkallade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bissmark, den 11 november 1929 bland andra justitieråden Alexanderson och Lindhagen att i egenskap av sakkunniga inom departementet samråda med departementschefen vid fortsatt beredning av frågan om rättegångsväsendets ombildning och därmed sammanhängande spörsmål.

2) Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 12 januari 1929 tillkallade chefen för finansdepartementet, statsrådet Wohlin, den 16 januari 1929 justitierådet Borgström att inom departementet biträda vid fortsatt behandling av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av aktiebolaget Vin- och spritcentralens och aktiebolaget Svenska tobaksmonopolets verksamhet jämte därmed sammanhängande spörsmål.

3) Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 12 mars 1929 tillkallade chefen för socialdepartementet, statsrådet Lübeck, samma dag bland andra rege-

ringsrådet Rydin att efter samråd med av departementschefen tillkallade representanter för den frivilliga sjukkasserörelsen utarbeta förslag rörande en reformerad sjukförsäkring.

4) Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 21 februari 1930 tillkallade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bissmark, den 31 mars 1930 bland andra justitierådet Gärde att såsom sakkunnig inom departementet biträda med utredning angående vattendomstolarnas omorganisation.

5) På hemställan av föredragande departementschefen, statsrådet Borell, har Kungl. Maj:t den 21 februari 1930 utsett regeringsrådet Rydin att vara ordförande i regionplanekommissionen för Stockholm med omnejd samt fastställt det Rydin för berörda uppdrag tillkommande arvode till 5,000 kronor för år, att utgå från och med den dag övriga medlemmar i regionplanekommissionen blivit utsedda.

Justitie- eller regeringsråd hava tidigare blivit på liknande sätt använda i särskilda uppdrag. Sålunda fullgjorde under år 1925 regeringsråden Thulin, Rydin och Hasselrot, under år 1926 regeringsråden Thulin och Rydin, under år 1927 likaledes regeringsråden Thulin och Rydin samt under år 1928 justitierådet Eklund och regeringsrådet Rydin uppdrag såsom sakkunniga inom statsdepartement eller andra därmed jämförliga offentliga uppdrag, därvid dock Hasselrot tilldelats uppdrag före sin utnämning till regeringsråd.

Även med erkännande, att det i och för sig i vissa fall skulle kunna ifrågakomma, att till regeringsråd eller justitieråd på grund av deras tidigare verksamhet eller ur andra speciella synpunkter lämnas offentliga uppdrag, för vilka de ägde särskilda personliga förutsättningar, och även med erkännande, att dessa ämbetsmän behöva, för sitt ansvarsfulla värvs fullgörande, oavbruten kontakt med det levande livet, kan utskottet icke medgiva vare sig att andra erfarna och särskilt lämpliga män ej skulle kunna finnas att i stället för dem anlitas, eller att det borde få bero av Kungl. Maj:ts prövning, huruvida i visst fall olägenheterna av justitie- och regeringsråds användande i dylika uppdrag vore övervägande eller icke, än mindre att denna prövning skulle kunna lämnas till departementscheferna. Tvärtom finner utskottet det vara självklart, både att i dylika fall beslutet bör bero av Kungl. Maj:t allena och att Kungl. Maj:t vid beslutets fattande bör undvika att försätta justitie- och regeringsråd i det läge, att de måhända anse sig icke kunna direkt avböja uppdraget.

Särskilt finner utskottet det vara principiellt felaktigt och icke med grundlag och en riktig konstitutionell praxis förenligt, att justitie- och regeringsråd anlitas för uppdrag, som mer eller mindre avse frågor, vilka kunna uppkomma till prövning inom högsta domstolen, regeringsrätten eller lagrådet. Än mera anmärkningsvärt har utskottet funnit det rådslag vara, som ligger till grund för Kungl. Maj:ts beslut att tilldela regeringsrådet Rydin uppdraget som för år avlönad ordförande i regionplanekommissionen, ett uppdrag, som genom den därmed förenade årsavlöningen kan anses likvärdig med fast tjänst och genom sin egen natur i viss mån är väsentligen likartat med ett förlikningsoch skiljemannauppdrag.

Utskottet, som ansett sig böra fästa riksdagens uppmärksamhet på dessa

förhållanden, och som ansett sistnämnda fall i synnerlig grad anmärkningsvärt, har därför funnit sig böra hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Borell.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Sävström, Strömberg*, David Bergström*, Thulin, G. W. Hansson, Vennerström*, Sundberg, Thorén, Stenberg*, Mellén, Engberg*, Gustafson* i Kasenberg, *Laurén, Karlsson* i Vadstena, *Olsson* i Mora, *Fast, Petersson* i Broaryd*, *Holmström* och *Björck* i Kristianstad.

* Ej närvarande vid justeringen.

7:o.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 31 december 1929.)

Såsom sökande till den efter professor Hans Larsson ledigförklarade professorsbefattningen i teoretisk filosofi vid universitetet i Lund anmälde sig docenten vid universitetet i Lund A. Karitz, filosofie doktorn J. Landquist, docenten vid universitetet i Lund A. T. Nyman och docenten vid universitetet i Uppsala K. E. Z. Tegen.

Till sakkunniga utsågos professorerna A. Grotenfelt, A. Hägerström, H. Larsson, E. Liljeqvist och A. Phalén.

Prof. Grotenfelt uppsatte de tre sökande, vilka han ansett kompetenta till ämbetet, i följande ordning: 1) Nyman; 2) Tegen; 3) Landquist.

Professor Grotenfelt yttrade i sitt utlåtande bl. a. följande:

»Det återstår nu för mig att anställa en jämförelse mellan de sökande, vilka jag ansett vara kompetenta.

Härvid synes det mig tydligt, att de tvenne första rummen tillkomma docenterna *Nyman* och *Tegen*. Avgörandet av den frågan, vilkendera av dem bör ställas i främsta rummet, är den punkt, som ännu tarvar allvarlig prövning.

Bägge hava ådagalagt utmärkt kännedom av den filosofiska litteraturen samt intelligent och kritisk uppfattning av de filosofiska doktrinerna och problemen. Om jag ock för min del i många punkter icke obetingat instämmer i deras resultat, så anser jag dock deras undersökningar hava stort värde. Deras gedigna och värdefulla arbete inom vetenskapen förtjänar den största aktning.

Vid jämförelse dem emellan kommer jag till det resultat, att jag anser mig böra tillerkänna företrädet å docenten *Nyman*. Hans offentliggjorda arbeten ådagalägga större produktivitet och mångsidighet; han har publicerat många specialundersökningar, däribland även experimentella, vilka var för sig lämna värdefull vetenskaplig behållning, oberoende av om granskaren i de allmänna filosofiska principfrågorna ansluter sig till författarens betraktelsesätt eller icke. Jag har visserligen den uppfattningen, att i viss mening doc. *Tegen* brottats med svårare uppgifter, då han ägnat sitt huvudsakliga arbete åt en så central fråga som den om viljandets natur. Det tappra upptagandet av en sådan fråga till ingående behandling förtjänar allt erkännande. Dock måste jag, såsom jag ovan framhållit, anse, att Tegen strävat till problemets lösning delvis på vägar, som icke leda till målet. Nymans skeptisk-kritiska ståndpunkt gör det för honom naturligt att på sätt och vis taga problemen lättare, ställa sig på en refererande ståndpunkt och ur denna synvinkel utveckla de olika filosofiska åskådningssättens innebörd, utan att ens försöka för egen del

definitivt avgöra de största och svåraste problemen. Naturligtvis måste emellertid även en sådan filosofisk ståndpunkt som Nymans respekteras i vetenskapen — kanhända är det den sanna filosofiska visheten. Nymans arbeten giva oss så mycket vetenskapligt värdefullt för belysningen av frågor, vilka otvivelaktigt höra under vetenskapens domvärjo, att han därigenom synes mig hava försteget framför sin medtävlare.

Jag anser mig ännu böra nämna, att med avseende å den skriftliga framställningens form de bägge konkurrenterna äro ganska olika. Nymans arbeten äro i allmänhet lättlästa, fängslande, ägnade att väcka intresse. Flertalet av Tegens skrifter äro däremot onekligen tunglästa, tillgängliga blott för en rätt begränsad läsarekrets. Det fordras av läsaren mycket rent filosofiskt intresse, intresse för begreppsforskningen såsom sådan, för att fördjupa sig i hans större arbeten. Bland Tegens mindre uppsatser finnas däremot sådana, som äro ganska intresseväckande och fängslande, främst genom energisk, ofta polemisk utveckling av författarens åsikter.»

Professor Hägerström förklarade Karitz och Tegen kompetenta till professorsämbetet med avgjort företräde för Tegen. Däremot förklarades Nyman och Landquist icke vara kompetenta. I sitt yttrande rörande Tegen anförde professor Hägerström bl. a. följande: »Då doc. Tegens viljeteoretiska produktion, tagen som ett helt, betyder en viktig insats i den vetenskapliga forskningen på området, då den metodiskt utmärkes av grundlighet och vederhäftighet, och då han genom andra skrifter tillräckligt styrkt sin förmåga att vetenskapligt behandla en filosofihistorisk uppgift, finner jag, att han *alldeles otvivelaktigt* styrkt sin skicklighet till det sökta ämbetet.» Beträffande Nyman yttrade professor Hägerström, efter en detaljkritik av vederbörandes skrifter, bl. a., att »han (Nyman) ofta gör sig skyldig till en höggradig vårdslöshet i behandlingen av primärmaterialet, falska citat etc. och att därmed besläktat slarv i tänkandet är genomgående i flertalet större skrifter, utan att dessa brister kunna anses kompenserade av något originellt uppslag eller något annars betydelsefullt inlägg i forskningen.»

I sin sammanfattning rörande docenten Nyman anförde professor Hägerström följande:

»Doc. Nymans stora och synnerligen mångsidiga produktion vittnar i det hela om den största beläsenhet och den största flit samt om ett rörligt ingenium. Därjämte är anmärkningsvärd en framträdande förtrogenhet med experimentalpsykologiska och statistiska metoder samt en allmän orientering i nutida tänkande, om också icke alltid så djupgående, tillika med en formell undervisningstalang. *Ett* av hans större arbeten — doktorsavhandlingen — har verklig vetenskaplig metod. Ett annat — Kants väg — är ett gott arbete, om det också icke kan sägas ha någon större positiv vetenskaplig betydelse. Men dess värde minskas betydligt av en starkt framträdande förvirring i bestämmandet av ett grundbegrepp i det samma. Ett tredje — Metafor och fiktion — är skäligen betydelselöst. En mängd mindre uppsatser äro vederhäftiga. Övriga större arbeten — ej mindre än fem — brista i avseende å de mest elementära krav på vetenskaplighet i metoden. I några finner man *falska* eller direkt vilseledande citat (varvid jag till »falska» citat räknar förvända översättningar), eller en sådan användning av riktiga citat, att deras uppenbara mening blir förvriden, varvid *framställningen i huvudpunkter bygges just på det felaktiga i citatet eller dess felaktiga användning.* Den i detta avseende mest misslyckade skriften är utgiven 1920. — Då förf. reservationsfritt upptager dem alla

bland sina »meriter», måste de bl. a. läggas till grund vid bedömandet av den vetenskapliga skickligheten. Sådana malörer som slarv i citeringen eller i citatanvändningen kunna ju hända, utan att det därför skulle vara rätt att hävda bristen på vetenskaplig metod, nämligen om slarvet ingenting betyder i avseende å huvuduppgiften och det icke är alltför ofta förekommande. Men om man i huvudfrågan *bygger* just på sådana citat eller citatanvändningar eller om det oftare framträder, då kan jag icke finna annat än att det vittnar om en högst svårartad brist i vetenskaplighet. Jag har hos ingen av hans medsökande eller överhuvud hos någon av de sökande, vilkas kompetens jag som sakkunnig tre gånger förut haft att bedöma, mött något tillnärmelsevis liknande. Härtill kommer, att förf. funnit det förenligt med vetenskaplig metod att hämta översättningar av svårtolkade grekiska texter från en utländsk forskare *utan att nämna källan* och utan att underlåtenheten *kan* ha berott på glömska, under det att han riktigt anför källan, om han använder svenska översättningar. I *alla* fem arbetena framträder vidare en stark tankekonfusion — i det största arbetet är tankekonfusionen i själva huvudfrågan genomgående; i det senast utgivna framträder den starkast. Det bör härvid göras den anmärkningen, att den ifrågavarande tankekonfusionen är till arten absolut skild från de orimligheter, som jag visat framträda i dr. Landquists filosofiska huvudarbete. Dessa äro nämligen bestämda av ett starkt kulturellt patos, vilket — såsom allt annat patos än det för sanningen — är ägnat att förvirra, om det inficierar tänkandet. Hos doc. Nyman är det förvisso alls icke fråga om något fördärvbringande patos. Utan dennes tankekonfusion är nära besläktad med hans andra huvudfel, bristen på noggrannhet vid behandlingen av primärmaterialet. Det är helt enkelt fråga om *tankeslarv*. Han ger sig icke tid att stanna inför ett problem för att begrunda det från olika sidor, varav följden måste bli tankekonfusion. Något arbete, som genom ett originellt uppslag eller eljest genom sin positiva betydelse skulle kompensera de anförda bristerna, föreligger icke. Trots författarens omfattande, synnerligen mångsidiga produktion, trots hans uppenbart stora beläsenhet och flit, trots hans ådagalagda förtrogenhet med experimentalpsykologiska och statistiska metoder och med nutidstänkande, trots hans formella överlägsenhet som lärare måste jag anse, att han *icke* tillräckligt styrkt sin kompetens för en professur i teoretisk filosofi. Emellertid beror detta resultat av min uppfattning av vetenskaplig metod såsom *framför allt* erfordrande *exakthet* i uppgifterna angående primärmaterialet och klarhet och konsekvens i tänkandet. Dessa betingningars frånvaro i större grad kan icke efter min mening helt kompenseras hos en vetenskaplig författare av den största lärdom eller de största i och för sig betydelsefulla tekniska färdigheter. Skulle man ha en annan uppfattning av de viktigaste förutsättningarna för en vetenskaplig metod och ställa *bredden* i det material, varmed man arbetar, framför eller jämsides med de av mig nämnda fordringarna, måste resultatet bli ett annat. Jag har framför allt strävat efter att framlägga de fakta, som äro att lägga till grund för bedömandet. Slutsatsen kan naturligtvis bli olika efter uppfattningen av de viktigaste betingelserna för en vetenskaplig metod. Emellertid är det mängden av doc. Nymans mer yttre och i ögonen fallande förtjänster som filosofisk författare, som föranlett, att utredningen av arten av hans författarskap blivit oproportionerligt lång. De ha gjort det nödvändigt att så utförligt framställa de fakta, på grund av vilka jag trots allt måst komma till ett negativt slut.»

Professor Larsson förklarade samtliga de sökande kompetenta till ämbetet samt uppförde dem i följande ordning: 1) Nyman; 2) Tegen; 3) Karitz; 4) Landquist. I sin jämförelse mellan Nyman och Tegen yttrade professor Larsson följande:

»I fråga om skolning för ämnets olika uppgifter tillfredsställa båda alla rimliga anspråk. Dock har Nyman före Tegen den viktiga meriten att ha praktiskt dokumenterat förtrogenhet med den experimentella metoden. Tegen åter har licentiatbetyg i praktisk filosofi, vilket Nyman saknar, men dels har efter så många års författarskap och akademisk undervisning ett examensbetyg ej fullt så stor betydelse, dels balanseras detta företräde av Nymans förtrogenhet även med estetiska problem, vilka intimt sammanhöra med de filosofiska. I fråga om produktionens omfång äro de tämligen jämställda, och har jag då tagit med i räkningen även vad Tegen i manuskript inlämnat, ehuru de däri ingående föreläsningarna knappast av honom själv ansetts nog bearbetade.

Ser jag på arbetenas kvalitet, ha de båda sökande också därutinnan åtskilliga förtjänster gemensamma, men från en, mycket väsentlig, synpunkt måste jag dock ge Nyman ett alldeles avgjort företräde. Medan Nymans styrka just är den logiska skärpan i distinktionen, den spänstigt bevarade överblicken, det fasta greppet om frågan, stringensen i bevisningen, så visar Tegen i dessa avseenden en brist, som, om den också ej i alla hans arbeten är lika påfallande, dock alltid blir en underlägsenhet i jämförelse med Nyman.»

Professor Liljeqvist förklarade samtliga de sökande kompetenta och uppförde dem i följande ordning 1) Nyman; 2) Tegen; 3) Landquist; 4) Karitz. Professor Liljeqvist yttrade i sitt utlåtande bl. a. följande:

»Enligt de premisser min föreliggande utredning framlagt för ett slut om de sökandes inbördes kompetensordning synes mig tydligt, dels att docenten Karitz trots sin överlägsna lärdom måste placeras i sista rummet enligt det oavslutade skick, vari större delen av hans produktion föreligger, dels att doktor Landquist visserligen bör placeras före honom, men efter docenterna Nyman och Tegen. Svårare är placeringen av dessa inbördes. Ur tjänsteålders och akademisk tjänstgörings synpunkt äro de så tämligen likställda. Ur examensmeriternas synpunkt antecknar jag att N. i motsats till T. saknar licentiatbetyg i praktisk filosofi, men detta synes mig på visst sätt balanseras av hans dokumenterade förmåga att kunna tillgodogöra sig de grekiska filosoferna på originalspråket, något som ingenstädes kommit till synes för T:s del. Avgörandet mellan dessa båda kandidater måste — jag kan väl säga uteslutande — hämtas ur deras specimination. Provföreläsningarna synas mig, enligt vad ovan framgått, ge ett mycket bestämt plus till N:s favör i avseende på vetenskaplig undervisningsskicklighet. I sina skrifter röja båda ett betydande skarpsinne utan att jag kunde tillerkänna någondera ett bestämt företräde. Och utmärker sig T. genom kanske segare ihärdighet i tänkandet, har N. intelligensens större rörlighet och förmågan av problemernas både mångsidigare och naturligare belysning. Ser man åter på den vetenskapliga skicklighet, som framträder i ett behärskande, enligt förelagda objektiva prestationer, av den teoretiska filosofien i dess olika discipliner, så är denna behärskning för N:s del otvivelaktigt mångsidigare. För den filosofihistoriska sidan är detta genom resp. behandlade themata uppenbart, men härtill kommer att det historiska sinnet knappast blivit av T. i nämnvärd grad positivt dokumenterat; och biläggandet av de 5 manuskripten under grupp II av ingivna specimina röjer för mig indirekt sökandens egen känsla av ett ogynnsamt läge beträffande den filosofihistoriska speciminationen. På den filosofisystematiska linjen har N. alltfort mångsidighetens bestämda företräde. Och betraktar man särskilt bådas behandling av psykologiska problem, är intet tvivel att fackpsykologen måste tillerkänna N. både det naturligare sättet att taga vetenskapliga frågor psykologiskt och den dokumenterade bättre vetenskapliga utrustningen i fråga om förutsättningar för verkligt vetenskaplig forskning å psykologiens hithörande alla områden (ett avgjort företräde är hans ådagalagda behärskning av den

experimentella metoden med dess närmaste naturvetenskapliga förutsättningar). Gäller dessutom att »in der Begrenzung zeigt sich der Meister», så talar icke till T:s förmån att han genomgående gripit sig an med för stora och omfattande uppgifter, av vilka hittills ingen blivit verkligen slutförd. Jag tvekar därför icke att till sist ge N. ett klart företräde framför T.»

Professor Phalén ansåg, att endast Tegen och Nyman styrkt sin kompetens till professuren, och uppförde Tegen i första rummet och Nyman i andra. I sin slutsammanfattning yttrade professor Phalén bl. a. följande:

»Återstår att bestämma ordningen mellan de båda sökande, som enligt min uppfattning styrkt sin kompetens. Det framgår av mitt bedömande av deras skrifter, att jag anser docenten Tegen äga ett bestämt företräde framför docenten Nyman. — Docenten Nyman är den mångsidigare av dem båda, och han har en mer omfattande tryckt produktion. Hans framställning är i de vetenskapliga arbetena mer överskådlig, ledig och lättläst, men man måste här likväl taga hänsyn till, att en överskådlig och lättflytande framställning blir svårare att ge, ju grundligare och mer inträngande en filosofisk undersökning är. I de populära uppsatserna har även docenten Tegen ett lättläst framställningssätt, men docenten Nyman har dock i motsvarande skrifter en mer utvecklad litterär stil. — Docenten Tegen är mycket överlägsen i fråga om grundlighet och tankeklarhet liksom även i fråga om tänkeskärpa, och han har att uppvisa de mer betydande och ojämförligt bättre grundade resultaten. I sina viljeteoretiska arbeten har han fört forskningen framåt på ett sätt, som alldeles saknar motstycke i docenten Nymans produktion. Han är därför den skickligare och mer betydande vetenskapsmannen av de två....»

I slutomdömet om Nyman uttalade professor Phalén följande:

»Docenten Nymans produktion är omfattande och mångsidig. Han har en rörlig intelligens, som med smidighet uppfattar det för olika teorier närmast karakteristiska, och som i en ledig och livlig framställning på ett intresseväckande sätt återger detta. Hans styrka ligger särskilt i de väldisponerade översikterna, där han på grundval av en omfattande beläsenhet på ett skickligt sätt förmår ge orienterande historiska och systematiska översikter av olika teorier inom ett visst område. I några fall äro även de kritiska anmärkningarna träffande. Hans framställning är emellertid, särskilt när det gäller mer svårtillgängliga filosofiska teorier, alltför ytlig och vag. Den har alltför mycket karaktären av habila men osjälvständiga referat utan tillräcklig fixering. Förf. tränger sällan in i tankegångarna, och hans undersökningar av dem ha mindre karaktären av klargörande analyser än av på mer yttre sätt tillfogade reflexioner. Ofta hållas återgivna tankegångar ej tillräckligt isär, utan flyta liksom förf:s egna över i varandra. I spårandet av tankemotiv bli oanalyserade intryck av likhet, som ofta ha en annan grund än överensstämmelse i tankeinnehållen, alltför mycket bestämmande. Förf:s egna resultat äro ej betydande. De äro ofta obestämt koncipierade och stå särskilt i det systematiska huvudarbetet om rumsanalogierna i endast löst sammanhang med den framställning, varur de skola framgå. Förf:s framställning är alltid lättflytande och lättläst, men detta stora värde är alltför mycket vunnet på bekostnad av grundligheten och djupet, och är ej det naturliga uttrycket för en tankarnes klarhet. — Detta är svåra brister hos en vetenskapsman, som göra, att man skulle kunna känna någon tvekan om kompetensen. Särskilt förf:s förmåga att överblicka och ordna ett omfattande material, vunnet genom vidsträckta historiska såväl som systematiska studier, samt hans i en del fall ådagalagda kritiska förmåga synas mig dock motivera en kompetensförklaring. Jag anser alltså, att docenten Nyman styrkt sin kompetens till den sökta professuren.»

Före ärendets vidare behandling bemötte docenten Nyman i en särskild skrift den av professorerna Hägerström och Phalén mot Nymans skrifter framställda kritiken. Denna skrift föranledde professor Hägerström att i ett genmäle ytterligare utveckla och precisera sina anmärkningar. Denna skrift har ej besvarats.

Ledamöterna av filosofiska fakulteten vid universitetets humanistiska sektion uttalade sig beträffande den ordning, vari sökandena borde ifrågakomma vid tillsättandet av professorsämbetet i fråga, på följande sätt i sitt yttrande av den 8 april 1929:

sex ledamöter uppförde sökandena i ordningen:
1) Nyman; 2) Tegen; 3) Landquist; 4) Karitz;
två ledamöter i ordningen:
1) Nyman; 2) Tegen; 3) Karitz; 4) Landquist;
tre ledamöter i ordningen:
1) Nyman; 2) Tegen; 3) Karitz och Landquist (jämställda);
en ledamot i ordningen:
1) Nyman och Tegen (jämställda); 2) Karitz; 3) Landquist;
en ledamot i ordningen:
1) Tegen; 2) Nyman; 3) Karitz; 4) Landquist;
en ledamot i ordningen:
1) Tegen; 2) Nyman; 3) Karitz och Landquist (jämställda);
en ledamot i ordningen:
1) Tegen; 2) Nyman; 3) Karitz.

Större akademiska konsistoriet i Lund uppförde enligt beslut den 4 maj 1929 på förslag till ifrågavarande professorsämbete i första rummet, med 10 röster, Nyman (medan Tegen till detta rum erhöll 8 röster), i andra rummet Tegen med 18 röster och i tredje rummet Karitz med 12 röster (medan Landquist till detta rum erhöll 6 röster).

Tegen anförde besvär över konsistoriets förslag. Häröver avgavs yttrande av större akademiska konsistoriet den 14 september 1929. Konsistoriet hemställde med 7 röster mot 7, varvid rektors utslagsröst blev avgörande, om besvärens ogillande. Nyman hemställde likaledes om besvärens ogillande. I anledning härav ingav Tegen påminnelse till Kungl. Maj:t.

I kanslersämbetets underdåniga yttrande i ärendet av den 30 oktober 1929 hemställdes, att Nyman måtte utses till innehavare av professuren.

I anledning av kanslersämbetets yttrande besvärade sig Tegen hos Kungl. Maj:t med vidhållande av sitt tidigare yrkande.

Genom beslut den 31 december 1929 utnämnde Kungl. Maj:t, på hemställan av föredragande departementschefen, med vilken övriga statsråd utom ministern för utrikes ärendena Trygger instämt, Nyman till innehavare av den lediga professuren i teoretisk filosofi vid Lunds universitet.

Ministern för utrikes ärendena Trygger anförde följande till statsrådsprotokollet:

»Själv är jag visserligen ej sakkunnig uti förevarande professurs läroämne, men då de yttranden, vilka i ärendet avgivits av dem, som i större eller mindre

grad besitta dylik sakkunskap, — när man jämför dessa uttalanden inbördes och betraktar dem såsom ett helt — måste, såvitt jag förstår, anses berättiga den meningen, att docenten Einar Tegen är sina medsökande överlägsen i fråga om ådagalagd vetenskaplig skicklighet, hemställer jag, att Kungl. Maj:t ville utnämna docenten Tegen till innehavare av den lediga professuren i teoretisk filosofi vid Lunds universitet.»

Såsom framgår av de refererade handlingarna hade bland de sakkunniga synnerligen skiljaktiga meningar framträtt beträffande docenterna Nyman och Tegen. Under det att tre av de sakkunniga satt den till ämbetet utnämnde sökanden i första rummet, hade två givit förord åt docenten Tegen. De två senare sakkunniga hade mot docenten Nymans produktion riktat allvarliga anmärkningar, och den ene hade förklarat honom inkompetent under påstående, att han gjort sig skyldig till en höggradig vårdslöshet i behandling av primärmaterialet, falska citat etc. och att därmed besläktat slarv i tänkandet vore genomgående i flertalet av hans större skrifter, vilket icke motbevisats. Vid ärendets behandling i olika instanser hade starka meningsdivergenser förelegat; större akademiska konsistoriet vid Lunds universitet har sålunda endast med rektors utslagsröst beslutat hemställa, att de av docenten Tegen anförda besvären över Nymans uppförande i första rummet skulle lämnas utan avseende. Det hade enligt utskottets mening varit påkallat att få den för ärendets slutliga avgörande grundläggande frågan om vikten av de av vissa sakkunniga framställda anmärkningarna mot docenten Nymans produktion — och särskilt den kritik varigenom Nymans kompetens sattes i fråga — belyst genom ytterligare utredning. Tillräcklig anledning att föranstalta om en sådan utredning synes ha förelegat, då även inom regeringen olika uppfattningar gjort sig gällande i ärendet.

På anförda skäl får utskottet hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Lindskog.

Närvarande: Herrar *Strömberg**, *David Bergström**, *Thulin*, *Stendahl*, *G. W. Hansson*, *Hellberg**, *Vennerström**, *Sundberg*, *Mellén*, *Alexander Nilsson**, *Engberg**, *Gustafson* i Kasenberg, *Hallén*, *Forssell**, *Laurén*, *Karlsson* i Vadstena, *Fast*, *Petersson* i Broaryd*, *Björck* i Kristianstad och *Mosesson**.

* Ej närvarande vid justeringen.

8:o.

(Protokoll över jordbruksärenden den 15 november 1929.)

Fastigheterna $^{1}/_{16}$ mtl Ängersjö nr 2 litt. Ba (2^{3}), $^{25}/_{192}$ mtl Ängersjö nr 2 litt. Bb (2^{4}) och $^{841}/_{20736}$ mtl Ängersjö nr 8 litt. Hb (8^{5}), allt i Ängersjö socken, samt $^{1198}/_{20736}$ mtl Kolsätt nr 7 litt. Ba (7^{15}) i Älvros socken hava genom ägostyckningar delats: Ängersjö nr 2 litt. Ba i en inägolott om $^{1}/_{64}$ mantal litt. Baa (2^{6}) och en skogslott om $^{3}/_{64}$ mantal litt. Bab (2^{7}); Ängersjö nr 2 litt. Bb i en inägolott om $^{25}/_{1344}$ mantal litt. Bba (2^{8}) och en skogslott om $^{25}/_{224}$ mantal litt. Bbb (2^{9}),

som även innehåller 2.96 hektar inrösningsjord å fäbodvallen Kullvallen; Ängersjö nr 8 litt. Hb i en inägolott om $^{841}/_{165888}$ mantal litt. Hba och en skogslott om $^{5887}/_{165888}$ mantal litt. Hbb (8^{15}) samt Kolsätt nr 7 litt. Ba i en inägolott om $^{43}/_{20736}$ mantal litt. Baa (Kolsätter 7^{20}) och en skogslott om $^{1155}/_{20736}$ mantal litt. Bab (Kolsätter 7^{21}).

Handlanden Hjalmar Wijk i Göteborg hade köp och lagfart å ovannämnda fastigheter. Av dessa hava sedermera inägolotterna försålts: Ängersjö 2^{6} till Erik Larsson, Ängersjö 2^{8} till Paul Englund och Kolsätter 7^{20} till Johan Jonasson, varemot av handlingarna icke med visshet framgår att den återstående inägolotten försålts till enskild person.

Genom särskilda beslut den 17 september 1927 hade Kungl. Maj:t avslagit av Marma sågverks aktiebolag gjorda ansökningar om tillstånd för bolaget att av Wijk enligt köpeavhandlingar förvärva bland annat ovannämnda skogslotter, nämligen Ängersjö 2^{7}, Ängersjö 2^{9}, Ängersjö 8^{15} och Kolsätter 7^{21}.

Då Wijk, som hade fång till fastigheterna, vore bulvan för bolaget, överlämnade Konungens befallningshavande i Jämtlands län ärendet till allmän åklagare. Allmän åklagare har efter stämning, som delgivits Wijk den 12 juni 1928 och bolaget den 5 juli 1928, vid Svegs tingslags häradsrätt, såvitt nu är i fråga, yrkat, att, enär i lag stadgat förbud att utan tillstånd eller särskilt godkännande förvärva eller behålla fast egendom syntes hava blivit kringgånget därigenom, att Wijk vore bulvan för bolaget, mot vilket sådant förbud vore ifråga om fastigheterna gällande, förordnande måtte meddelas därom, att överexekutor skulle pröva, huruvida sist omförmälda fastigheter skulle säljas å offentlig auktion i enlighet med lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhållande i fråga om fast egendom. Under målets handläggning vid häradsrätten ingav bolaget den 23 augusti 1928 förnyade ansökningar till Kungl. Maj:t om att få förvärva fastigheterna samt begärde, att målet i avbidan å dessa ansökningars avgörande måtte förklaras vilande.

Häradsrätten har i utslag den 12 september 1928 icke funnit skäl vara anfört, som föranledde till att målet förklarades vilande, samt vidare yttrat: Enär i målet måste anses utrett, att Wijk vore bulvan för bolaget, mot vilket bolag förbud att utan tillstånd eller särskilt godkännande förvärva eller behålla fast egendom vore gällande, i det Wijk huvudsakligen innehade sistnämnda fastigheter för bolagets räkning, prövade häradsrätten jämlikt 1 § i ovannämnda lag lagligt förordna, att Konungens befallningshavande i länet sex månader efter det häradsrättens utslag vunnit laga kraft skulle taga under omprövning, huruvida Wijks nyssnämnda fastigheter skulle försäljas å offentlig auktion; och skulle Konungens befallningshavande meddela förordnande om försäljning, där ej vid sagda tids utgång av häradsrättens lagfartsprotokoll framginge, att fastigheterna blivit avyttrade, och hade Konungens befallningshavande att, därest sedermera visade sig, att avtal, varigenom fastigheterna avyttrats, icke blivit beståndande, ånyo pröva, huruvida förordnande om försäljning skulle meddelas.

Hovrätten, där Wijk och bolaget besvärat sig, har enligt utslag den 11 december 1928 funnit skäl ej vara anfört, som föranledde ändring i häradsrättens

utslag, dock att den tid, efter vars utgång Konungens befallningshavande skulle taga under omprövning, huruvida ifrågavarande fastigheter skulle försäljas å offentlig auktion, av hovrättens bestämdes till sex månader efter det hovrättens utslag vunnit laga kraft.

I hovrättens utslag hava Wijk och bolaget sökt ändring hos Kungl. Maj:t.

Efter det ovannämnda förnyade ansökningarna den 23 augusti 1928 ingivits till Kungl. Maj:t har Wijk enligt fyra särskilda köpebrev, dagtecknade, tre den 28 oktober 1928 och ett den 16 november samma år, till bolaget från ifrågavarande skogslotter försålt all den avrösningsjord, som vid lantmäteriförrättning enligt kungl. kungörelse den 26 juni 1925 (nr 331) befunnes icke vara erforderlig för stödskog till stamhemmanen.

Härefter har bolaget i fyra särskilda den 23 januari 1929 dagtecknade ansökningar med åberopande av en, efter av bolaget den 30 augusti samma år gjord framställning, enligt sistnämnda kungörelse verkställd lantmäteriförrättning, anhållit, att jämlikt lagen den 18 juni 1925, angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, få förvärva genom sagda köpebrev å bolaget överlåtna fastighetsdelar.

Över dessa ansökningar hava länets jordbrukskommission ävensom vad anginge fastigheterna i Ängersjö kommunalnämnden i Ängersjö socken blivit hörda, varjämte Konungens befallningshavande avgivit föreskrivet utlåtande.

Jordbrukskommissionen yttrade:

»Bolaget har sökt en utväg att genom tilldelning till inägolotterna av ökat skogsanslag från skogslotterna få förvärva återstående delar av skogslotterna. Det ökade skogsanslaget bör, ehuruväl skogslotterna uppgivits vara hårt avverkade och sålunda för närvarande av mindre betydelse för hemmansbruket, sammanläggas med inägolotterna. I de fall, då inägolotterna och skogslotterna fortfarande äro i samma ägares hand, torde hinder icke förefinnas för sammanläggning. Vad angår inägolotterna litt. Baa och Bba under Ängersjö nr 2 och inägolotten litt. Baa under Kolsätter nr 7 har Jordbrukskommissionen inhämtat, att dessa sålts till andra personer än ägaren till skogslotterna. Det är tvivelaktigt om ägarna till dessa inägolotter äro i tillfälle att förvärva det ökade skogsanslaget. Sker ej detta, kommer efter avstyckningarna från skogslotterna den återstående marken å dessa lotter att sakna varje existensberättigande såsom självständiga fastigheter. Bolaget bör därför, innan tillstånd lämnas till förvärv av avstyckningarna från Ängersjö nr 2 och Kolsätter nr 7, ställa garantier för att det ökade skogsanslaget kommer att förenas med inägolotterna i samma ägares hand. Mot den föreslagna avstyckningen från Kolsätter nr 7 kan anmärkas, att ägofiguren 58 a å s. k. Kluckskiftet, som föreslagits skola bibehållas till hemmanet, är belägen på ett avstånd av nära 2 mil från inägojorden utan vägförbindelse. Då de till avstyckning avsedda områdena icke äro behövliga såsom stödskog för hemmanen i övrigt och därå ej heller finnas några odlingslägenheter, har Jordbrukskommissionen ur jordbrukssynpunkt icke något att erinra mot förvärvet.»

Kommunalnämnden har genom beslut den 17 mars 1929 på det allvarligaste avstyrkt bolagets ansökan till förvärv av sagda fastighetsdelar avrösningsjord, enär nämnden ansåge, att bolaget redan hade för många fastigheter inom Ängersjö socken, samt vidare att det numera visat sig, att under den tid bolaget förvaltat ifrågavarande fastighetsdelar, det ej kunde hänföras till ratio-

nell skogsvård, utan i stället borde hänföras till skogsskövling, enär genom skogsvårdsstyrelsens i Jämtlands län försorg under innevarande vintersäsong å sagda fastigheter meddelats avverkningsförbud.

Det bör här anmärkas, att av handlingarna framgår, att skogsvårdsstyrelsen icke sedan år 1925 meddelat avverkningsförbud å fastigheterna samt att styrelsen sistnämnda år hävt sagda förbud, då fordrad säkerhet för kulturåtgärder lämnats.

Konungens befallningshavande, som åberopat av Konungens befallningshavande den 9 april 1927 avgivet utlåtande över bolagets tidigare ansökningar, har anfört bland annat:

1) Beträffande Ängersjö nr 2 litt. Ba: Enligt den nu ifrågasatta delningen skulle av hela hemmanet litt. Ba för hemmanet behållas till skogsbörd duglig mark om 78.28 hektar, vari ingår den skogsmark, som vid föregående ägostyckning tilldelats lotten litt. Baa. Sistnämnda lott innehåller 4.0250 hektar inrösningsjord. Lotten har försålts till enskild person.

— —

Under förutsättning att köpebrev å tilläggsarealen för nämnde ägare företes, får Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande med åberopande i övrigt av vad som anförts i utlåtandet den 9 april 1927 tillstyrka ansökningen om förvärv av 228.07 hektar.

2) Beträffande $^{25}/_{192}$ mantal Ängersjö nr 2 litt. Bb: Enligt den nu ifrågasatta delningen skulle av hela hemmanet litt. Bb för hemmanet behållas till skogsbörd duglig mark med en areal om 130.53 hektar, vari ingår den skogsmark, som vid föregående ägostyckning tilldelades lotten litt. Bba. Sistnämnda lott innefattar dessutom 3.5020 hektar inrösningsjord. I likhet med vad som nyss anförts beträffande litt. Ba har emellertid inägolotten redan sålts till enskild ägare. Det måste därför fordras, att denna erhållit köpebrev å tilläggsarealen. Under denna förutsättning får Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, med åberopande i övrigt av 1927 års utlåtande, tillstyrka bolagets ansökan om förvärv av 491.16 hektar.

3) Beträffande $^{841}/_{20736}$ mantal Ängersjö nr 8 litt. Hb: Enligt förevarande förslag skulle av hela hemmanet litt. Hb för hemmanet behållas en areal av 50.85 hektar till skogsbörd duglig mark, vari ingår den skogsmark, som vid föregående ägostyckning tilldelades lotten litt. Hba. Denna har emellertid allenast 0.5770 hektar inrösningsjord och kan således, såsom framhållits i 1927 års utlåtande, ej komma att bilda någon självständig jordbruksfastighet. Det är önskvärt, att hela det mera välbelägna norra (på kartan första) skiftet förvärvas av någon närliggande jordbrukare. Hinder bör då ej möta för bolaget att få förvärva det södra skiftet. I varje fall måste erinras, att av åberopade köpeavhandlingar synes framgå, att lotten litt. Hba förut sålts till enskild person. Vid sådant förhållande torde köpebrev böra företes angående förvärv för den enskilde ägaren av litt. Hba av den nu såsom tillägg till sistnämnda lott föreslagna arealen.

4) Beträffande $^{1198}/_{20736}$ mantal Kolsätter nr 7 litt. Ba: Enligt den nu ifrågasatta delningen skulle av hela hemmanet litt. Ba för hemmanet behållas 72.25 hektar till skogsbörd duglig mark, vari ingår den vid ägostyckning år 1922 till inägolotten litt. Baa lagda skogsmarken. Denna inägolott innehåller dessutom 2.5897 hektar inrösningsjord. Av den hemmanet enligt förslaget tilldelade skogsmarken är, såsom jordbrukskommission antytt, ett med kartnummer 58ª betecknat område, enligt handlingarna innefattande 10.60 hektar och tillhörande det s. k. Kluckskiftet (femte skiftet på kartan), beläget på omkring två mils avstånd från inägojorden. Enligt jordbrukskommissionens uppgift, vilken i

övrigt icke framgår av handlingarna, har inägolotten litt. Baa blivit försåld till enskild person. Köpebrev för denne bör därför företes å den areal, som enligt nu föreliggande förslag skulle tilläggas till inägolotten. Under förutsättning att så sker, anser sig Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande kunna tillstyrka bolagets ansökan om förvärv av 108.44 hektar.

Kungl. Maj:t har genom fyra särskilda resolutioner den 15 november 1929 med stöd av 4 § i lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom medgivit bolaget rätt att förvärva av Wijk å bolaget överlåtna delar av hemmansdelarna Ängersjö 2^{7}, Ängersjö 2^{9}, Ängersjö 8^{15} samt Kolsätter 7^{21}, nämligen på grund av köpebrev den 28 oktober 1928 viss i resolutionen rörande Ängersjö 2^{7} angiven del av nämnda hemmanslott, innehållande i två skiften en areal av tillhopa 228.07 hektar, på grund av köpebrev likaledes den 28 oktober 1928 viss i resolutionen rörande Ängersjö 2^{9} angiven del av denna hemmanslott, innehållande i två skiften en areal av tillhopa 491.16 hektar, på grund av köpebrev ävenledes den 28 oktober 1928 den del av den till Ängersjö 8^{15} hörande mark, som å en i resolutionen rörande sagda hemmanslott omförmäld karta betecknats såsom tredje skiftet med en areal av 137.52 har samt på grund av köpebrev den 16 november 1928 viss i resolutionen rörande Kolsätter 7^{21} angiven del av sagda hemmanslott, innehållande en areal av 108.44 har. Såsom villkor för sålunda lämnat medgivande har Kungl. Maj:t uppställt i resolutionen rörande Ängersjö 2^{7}, att bolaget inom fyra månader från den 15 november 1929 styrkte, att ett av Wijk enligt företett köpekontrakt till Erik Larsson från nämnda hemmansdel försålt område om 37.4750 har i laga ordning sammanlagts med Ängersjö 2^{6}; i resolutionen angående Ängersjö 2^{9}, att bolaget inom samma tid styrkte, att ett av Wijk enligt företett köpekontrakt till Paul Englund från denna hemmansdel försålt område om 135 har i laga ordning sammanlagts med Ängersjö 2^{8} samt i resolutionen rörande Kolsätter 7^{21}, att bolaget likaledes inom samma tid styrkte, att ett av Wijk enligt företett köpekontrakt till Johan Jonasson från sagda hemmansdel försålt område om cirka 100 har i laga ordning sammanlagts med Kolsätter 7^{20}.

Efter det Kungl. Maj:t meddelat sagda resolutioner, har Kungl. Maj:ts Högsta domstol den 3 februari 1930 beslutat utslag i ovannämnda på dess prövning beroende mål mellan Wijk och bolaget, å ena, samt allmän åklagare, å andra sidan.

Högsta domstolen, som lika med hovrätten funnit, att bulvanförhållande beträffande fastigheterna förelåge, har i sitt utslag, på grund av sagda Kungl. Maj:ts resolutioner, prövat lagligt på det sätt ändra hovrättens utslag, såvitt dessa fastigheter anginge, att dels samma utslag förklarades vidkommande de andelar av Kolsätter 7^{21} samt Ängersjö 2^{7} och Ängersjö 2^{9}, som bolaget berättigats att förvärva av Wijk, skola äga giltighet endast försåvitt det i varje fall stadgade villkoret icke av bolaget fullgjordes, dels ock utslaget upphävdes vad anginge det såsom tredje skiftet betecknade området av den till Ängersjö 8^{15} hörande mark.

Utskottet får till en början erinra därom, att förut torde hava varit gällande praxis, att ärenden av sådan art som ifrågavarande plägat beredas gemensamt inom jordbruks- och justitiedepartementen. Denna praxis synes hava under år 1929 i regel frångåtts och endast i undantagsfall tillämpats. Emellertid synes det utskottet, att anledning saknas att frångå ifrågavarande praxis, och i nu förevarande fall måste detta vara så mycket mera olämpligt, som genom dessa ansökningar i realiteten avses icke blott ett upphävande av Kungl. Maj:ts beslut den 17 september 1927 utan jämväl ett undanryckande av grunden för den mot bolaget och Wijk av allmän åklagare anhängiggjorda talan enligt bulvanlagen. Bestämmelserna i bulvanlagen avse att, sedan genom domstols utslag bulvanförhållandet konstaterats, exekutivt eller genom försäljning under hand kunna få detsamma upphävt och sålunda fråntaga bolaget de fastigheter, som det icke äger rätt att förvärva eller besitta. För att denna rent juridiska fråga skulle erhållit tillbörligt beaktande, borde givetvis ärendet beretts gemensamt inom justitie- och jordbruksdepartementen.

Utskottet vill icke bestrida, att Kungl. Maj:t äger formell rätt att bifalla de senare ansökningarna, i trots av att tidigare ansökningar avslagits. Genom det tidigare avslaget har det till grund för de tidigare ansökningarna liggande köpet förfallit och sedan nytt köp kommit till stånd genom köpebreven den 28 oktober resp. den 16 november 1928 skola bolagets förnyade å detta senare köp grundade ansökningar bliva föremål för nytt beslut. Härav följer dock icke, att sådana förnyade ansökningar även om formella skäl för bifall till desamma förelegat skola bifallas, utan måste den största försiktighet iakttagas såvida icke bulvanlagens syfte helt skall bliva åsidosatt. Genom Kungl. Maj:ts bifall till de senare ansökningarna har i detta fall det genom stämning, delgiven Wijk den 12 juni och bolaget den 15 juli 1928 inledda rättsliga förfarande för bulvanförhållandets hävande blivit verkningslöst. Det synes utskottet klart att vid bulvanlagens antagande det ingalunda varit riksdagens mening att den skulle tillämpas på sätt som här skett. Vid sagda lags antagande av riksdagen år 1925 förelåg bl. a. fråga om kriminalisering av bulvanförhållande. Andra lagutskottet anslöt sig emellertid (se utlåtandet nr 35) då till den av departementschefen hävdade meningen att så icke skulle ske. Departementschefen framhöll, att därest det skulle visa sig, att man ej kunde förhindra kringgående av lagstiftning avseende inskränkning i rätten att förvärva fast egendom genom att i de fall, då bulvanförhållande visats föreligga, stadga allenast tvångsförsäljning av egendomen, till förnyat övervägande torde få upptagas frågan huruvida icke kriminalisering av bulvanförhållandet vore det lämpligaste medlet att förebygga dylikt kringgående. Detta visar, att andra lagutskottet ansett att, när det vore ådagalagt att bulvanförhållande finnes, detta med lämpliga medel snarast skulle bringas att upphöra.

Nu ifrågavarande bulvanförhållande har förelegat under mycket lång tid, och det vill förefalla, som om bolaget under rättegången rörande bulvanförhållandet gjort allt för att förhala processen för att därigenom vinna tid till förnyade ansökningar. När sedan slutligen, efter vidlyftigt processförfarande syftemålet, att få detsamma hävt, synes nått, ingriper Kungl. Maj:t på ett sätt,

som kan leda till förfelande av syftet med lagen. Lagen har givit bolaget viss respittid för avyttring av fastigheterna, men härmed avses ingalunda att bereda bolaget tid för att inkomma med upprepade ansökningar att få behålla fastigheterna.

Det synes sålunda icke föreligga något skäl att taga hänsyn till de av bolaget långt efter rättegångens begynnande vidtagna åtgärder för att, genom att tilldela resp. inägolotter å fastigheterna föreskriven areal stödskog, söka åtminstone formellt fylla de föreskrifter, som omförmälda lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom föreskriver för att bolag skall kunna få rätt att förvärva fastighet.

Utskottet måste härvid fästa uppmärksamheten på, att bolagets ansökningar härjämte äro synnerligen svagt grundade. I sist omförmälda lag stadgas i § 5 a st. 3 att till stödskog, som tilldelas inägolotterna, skola i de delar av Jämtlands län, varom här är fråga, för helt mantal hänföras 1,000 har till skogsbörd duglig och i förhållande till inägorna bekvämt belägen mark, och skall, då fråga är om hemman, vars skattetal understiger $^1/_8$ mantal, arealen höjas med en fjärdedel dock ej till mera än vad på $^1/_8$ mantal belöper. I följd härav skall inägolotterna tilldelas minst följande areal stödskog, nämligen Ängersjö 2^6 78.13 har, Ängersjö 2^8 130.21 har, Ängersjö 8 litt. Hba 50.69 har och Kolsätter 7^{20} 72.21 har. Den areal stödskog som tilldelas nämnda inägolotter belöper sig till resp. 78.28; 130.53; 50.85 och 72.25 har, och hava dessa lotter således erhållit allenast det minimum av skogsareal, som i nämnda lag föreskrivits såsom erforderlig för att inägolotterna skola äga för drivande av självständigt jordbruk tillräcklig skogstillgång. Då härtill kommer, att jordbrukskommissionen i sitt yttrande uppgivit, att skogslotterna äro hårt avverkade och sålunda för närvarande av mindre betydelse för hemmansbruket, synes det vara uppenbart, att inägolotterna icke erhållit stödskog i den utsträckning lagen avser.

Det bör här även framhållas, att i proposition till 1925 års riksdag, nr 205, med förslag till lag angående förbud för bolag och förening att förvärva fast egendom mera allmänt formulerade bestämmelser rörande vad som vore att hänföra under stödskog föreslogos. Andra lagutskottet bibehöll i sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 33, de i 1906 års lag om förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom upptagna mera detaljerade bestämmelserna i detta avseende. Det följer härav även, att dessa bestämmelser skola följas såväl i formellt avseende som i avseende å sitt syftemål, och sålunda respektive inägolotter tilldelas föreskriven areal verklig stödskog och icke samma areal avverkad skogsmark.

Såsom av de ovan refererade handlingarna framgår, har vederbörande kommunalnämnd på det allvarligaste avstyrkt bolagets ansökningar. Kommunalnämndens särskilda kännedom om förhållandena på orten utgör anledning att fästa synnerlig vikt vid nämndens yttrande, varför anledning synes saknas att i ett fall sådant som det förevarande utan starka skäl frångå dess avstyrkande utlåtande. Även på dessa grunder hava sålunda bolagets ansökningar bort avslås.

Slutligen finner utskottet det anmärkningsvärt, att vad beträffar ansökningen rörande Ängersjö 8[15] Kungl. Maj:t icke ansett nödigt att tillse att bolagets rätt att förvärva ifrågavarande andelar i fastigheten gjorts beroende av det av Konungens befallningshavande föreslagna villkoret att bolaget borde förete köpebrev angående förvärv för enskild ägare till inägolotten litt. Hba av den såsom tillägg till sistnämnda lott föreslagna arealen. Beträffande detta fall synas sålunda, då icke någon som helst garanti finnes att inägolotten tilldelas ens den areal stödskog som föreskrives i lagen, bestämmelserna i förbudslagen hava jämväl blivit ur formellt-juridisk synpunkt åsidosatta.

Då på grund av vad sålunda anförts utskottet funnit att beredningen av dessa ärenden icke skett på tillfredsställande sätt samt ej heller, med åsidosättande av syftemålet med omförmälda lagar av 18 juni 1925, tillstånd bort meddelas bolaget att förvärva fastigheterna, har utskottet ansett sig böra hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot medlemmarna av tillförordnade regeringen, statsministern Lindman samt statsråden Lundvik, Borell och Bissmark.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Sävström*, Strömberg, David Bergström*, Vennerström, Sundberg, Thorén, Larsén, Stenberg*, Åkerberg*, Mellén, Engberg*, Gustafson* i Kasenberg, *Persson* i Trången, *Hallén, Laurén, Olsson* i Mora, *Fast, Holmström* och *Björck* i Kristianstad.

* Ej närvarande vid justeringen.

9:o.

(Protokoll över handelsärenden den 16 maj och 27 juni 1929.)

Båda kamrarna hava den 15 mars 1930 till konstitutionsutskottet i vederbörlig ordning hänvisat statsutskottets memorial nr 57 angående anledning till anmärkning mot två statsrådsledamöter och är ifrågavarande memorial av följande lydelse: »Det är anledning till anmärkning mot statsrådet och chefen för handelsdepartementet V. G. Lundvik samt t. f. chefen för nämnda departement J. B. Johansson, varom remiss begäres till konstitutionsutskottet, inför vilket anledningen skall uppgivas.»[1]

Av statsutskottet överlämnades i anledning härav till konstitutionsutskottet nedanstående skrivelse:

[1] Vid förestående ärendes slutbehandling inom statsutskottet närvoro:

från första kammaren: herrar *S. H. Kvarnzelius, A. C. Lindblad, J. L. Widell, O. Bergqvist, E. J. G. Rosén, N. J. M. Svensson* i Kompersmåla, *K. V. Rydén, E. A. Lundell, Oscar Olsson, P. A. Bergström, K. E. Andersson* i Eliantorp och *K. A. W. Björck;*

från andra kammaren: herrar *A. Anderson* i Råstock, *A. Wiklund* i Brattfors, *P. Nilsson* i Bonarp, *L. J. Carlsson-Frosterud, O. Olsson* i Kullenbergstorp, *B. F:son Holmgren, E. J. Wigforss, O. E. F. Järte, A. Danielsson, O. Andersson* i Höör, *J. Jönsson* i Revinge och *A. Norsell.*

Reservation avgavs av herrar *Widell, Bergqvist, Svensson* i Kompersmåla, *Lundell, Andersson* i Eliantorp, *Wiklund, Nilsson* i Bonarp, *Holmgren* och *Järte.*

»Till riksdagens konstitutionsutskott.

I statsverkspropositionen till 1923 års riksdag upptog chefen för finansdepartementet till behandling vissa spörsmål rörande huvudtitlarnas allmänna besparingsfonder och anslagen till extra utgifter.

Departementschefen ansåg, att huvudtitlarnas allmänna besparingsfonder, vilka dåmera nedgått till jämförelsevis obetydliga belopp och vilka, sedan en förändring av avlöningsanslagen från bestämda anslag till förslagsanslag vidtagits, framdeles skulle tillföras inkomster allenast i mycket begränsad omfattning, icke vidare borde bibehållas samt att de inkomster, som dittills tillförts dessa fonder, i stället skulle ingå i statsverkets kassafond. Genom avskaffande av besparingsfonderna, varigenom skillnaden mellan bestämda anslag och förslagsanslag, högst, icke vidare behövde uppehållas, vunnes också en förenkling av den dåvarande beteckningen av riksstatsanslagen, i det att anslagskaraktären förslagsanslag, högst, skulle kunna för framtiden undvikas och riksstatsanslagen hänföras till allenast tre olika typer: reservationsanslag, förslagsanslag och obetecknade anslag. Anslagen av sistnämnda kategori blevo anslag, som ej finge överskridas och vilkas besparingar skulle tillföras kassafonden. I det förslag till riksstat för budgetåret 1923/1924, som förelades 1923 års riksdag, uppfördes också i enlighet härmed de anslag, som enligt dittills i förevarande avseende gällande regler skulle hava upptagits såsom förslagsanslag, högst, utan anslagsbeteckning. Den sålunda ifrågasatta reformen medförde emellertid, att vissa av anslagen till extra utgifter under huvudtitlarna måste höjas för att kunna bestrida jämväl de utgifter, som då belastade besparingsfonderna.

Riksdagen fann icke anledning till erinran mot vad Kungl. Maj:t sålunda föreslog i avseende å besparingsfonderna och den förändrade anslagsbeteckningen. Beträffande de ifrågasatta höjningarna av vissa anslag till extra utgifter yttrade sig riksdagen vid behandlingen av vederbörande huvudtitlar.

Genom dessa åtgärder kan sägas, att den även förut gällande regeln, att de bestämda anslagen — reservationsanslag och obetecknade anslag — ej få överskridas, blivit särskilt markerad.

Trots detta hava dock, enligt vad budgetredovisningarna giva vid handen, vad reservationsanslagen angår, överskridanden gång efter annan ägt rum, särskilt beträffande anslag under nionde och tionde huvudtitlarna.

I fråga om anslagen till kommittéer och utredningar genom sakkunniga har senast sistlidet års riksdag påtalat detta förhållande.

Efter att hava närmare redogjort för den år 1923 företagna omläggningen i fråga om kommittéanslagen hade riksdagens år 1928 församlade revisorer uti avgiven berättelse rörande verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1927—30 juni 1928 framhållit, att syftet med omläggningen varit, att utgifterna för kommittéer och sakkunniga icke finge överstiga, vad riksdagen för sådant ändamål ställt till förfogande, samt att från de för berörda ändamål anvisade anslagen skulle bestridas alla utgifter för de kommitté- och sakkunnigutredningar, för vilkas kostnader icke särskilda medel av riksdagen beviljats.

I sin skrivelse nr 175 sistlidet år uttalade riksdagen, att riksdagen, som vore av den meningen, att samtliga kostnader för kommittéer och utredningar genom sakkunnigutredningar borde bestridas av de under vederbörliga huvudtitlar uppförda anslagen till kommittéer och utredningar genom sakkunniga, med anledning av vad revisorerna meddelat, ansett sig böra för Kungl. Maj:t tillkännagiva denna uppfattning.

Under punkten 47 av tionde huvudtiteln i årets statsverksproposition omförmäler nu vederbörande departementschef, att under budgetåret 1928/1929 till-

gängligt anslag till extra utgifter icke blott i sin helhet förbrukats, utan anslaget utvisade därutöver en brist å 20,341 kronor 56 öre, som balanserades under förskottstitel, och Kungl. Maj:t har i anledning av departementschefens därom gjorda framställning föreslagit riksdagen medgiva, att sagda brist måtte få täckas genom anlitande av det å riksstaten för budgetåret 1929/1930 uppförda anslaget till oförutsedda utgifter. Enligt vad utskottet inhämtat, torde sagda överskridande närmast hava föranletts genom ettdera av eller bägge Kungl. Maj:ts beslut *dels* den 16 maj 1929, varigenom föreskrevs, att i den mån anslaget till kommittéer och utredningar genom sakkunniga, även efter en jämlikt riksdagens medgivande vidtagen förstärkning av anslaget, icke lämnade tillgång till bestridande av sådana utgifter, vilka enligt tidigare meddelade beslut skulle bestridas av detsamma, täckning för samma utgifter skulle tillsvidare under budgetåret bestridas från det under tionde huvudtiteln uppförda anslaget till extra utgifter, *dels ock* den 27 juni 1929, varigenom vissa kostnader för Sveriges deltagande i internationella sjöfartskongressen i London skulle i sin helhet utgå från tionde huvudtitelns reservationsanslag till extra utgifter. Enligt inhämtade upplysningar har med stöd av förstnämnda beslut ett belopp av 30,431 kronor 94 öre och med stöd av sistnämnda beslut ett belopp av 23,042 kronor 50 öre tagits i anspråk av extra utgiftsanslaget. Kungl. Maj:ts beslut den 16 maj 1929 är försett med kontrasignation av statsrådet V. G. Lundvik. Beslutet den 27 juni 1929 är kontrasignerat av statsrådet J. B. Johansson i egenskap av t. f. chef för handelsdepartementet.

Då det här påtalade förfaringssättet enligt utskottets uppfattning torde få anses utgöra ett särskilt i ögonen fallande exempel då reservationsanslag överskridits, samt utskottet måste hålla före, att en praxis i denna riktning, såsom stående i uppenbar strid mot gällande grundlagsföreskrifter, icke må utvecklas, har utskottet jämlikt §§ 39 och 57 riksdagsordningen funnit sig icke kunna underlåta att anmäla vad som sålunda förekommit.

Utdrag av det vid ärendets behandling i utskottet hållna protokoll bifogas.

Stockholm den 14 mars 1930.

På statsutskottets vägnar:

S. H. Kvarnzelius.

G. Thorstenson.

Vid skrivelsen var fogat följande protokollsutdrag:

»*Utdrag av protokoll, hållet vid statsutskottets sammanträde in pleno fredagen den 14 mars 1930 kl. 11 f. m.*

§ 117.

Föredrogos tredje avdelningens bordlagda förslag till dels memorial angående anledning till anmärkning mot två statsrådsledamöter dels ock skrivelse till konstitutionsutskottet i frågan.

Härvid yrkades av herrar Svensson i Kompersmåla, Widell, Bergqvist, Andersson i Eliantorp och Järte, att sådan anmälan, som förslaget till memorial innefattade, icke måtte göras.

Herrar Rydén, Rosén, Björck, Olsson i Kullenbergstorp och Andersson i Höör yrkade bifall till avdelningens förslag.

Herr ordföranden och herr vice ordföranden yttrade, att de för sin del funne lämpligt, att utskottet, i stället för framställande av anmärkning i den form som föreslagits, i utlåtande angående vederbörande anslag påtalade det överskridande, som förekommit.

Efter det överläggningen förklarats avslutad, gjorde herr ordföranden proposition på bifall till vartdera av de av herr Svensson i Kompersmåla m. fl. samt herr Rydén m. fl. framställda yrkandena; och förklarade herr ordföranden sig anse den senare propositionen med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav föredrogs och godkändes följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att utskottet hos kamrarna gör sådan anmälan, som innefattas i det framlagda förslaget till memorial, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har utskottet beslutat att icke göra anmälan enligt berörda memorial.

Omröstning företogs och befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 11,
Nej — 10;

vadan utskottet beslutat i enlighet med ja-propositionen.

Om vad sålunda förekommit, skulle meddelande lämnas konstitutionsutskottet genom utdrag av protokollet.

Vid protokollet:

Axel Wennerholm.»

I en till utskottet överlämnad, inom handelsdepartementet utarbetad promemoria lämnas beträffande orsakerna till överskridandet av reservationsanslaget för extra utgifter under tionde huvudtiteln följande upplysningar:

»I propositionen nr 193 till 1929 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen medgiva, att till förstärkning av det under *tionde* huvudtiteln uppförda reservationsanslaget till *kommittéer och utredningar genom sakkunniga* finge till nämnda anslag från det för budgetåret 1928/1929 anvisade förslagsanslaget till oförutsedda utgifter överföras ett belopp av 55,000 kronor. I skrivelse nr 159 lämnade riksdagen det begärda medgivandet.

Skälen till Kungl. Maj:ts berörda förslag framgå närmare av innehållet i prop., sid. 2. Här må emellertid erinras om följande.

För budgetåret 1928/1929 stod, innan nämnda förstärkning av kommittéanslaget skedde, till förfogande dels det å riksstaten uppförda anslaget 50,000 kronor, dels ock en obetydlig reservation från tidigare år å 52 kronor 31 öre, eller ett sammanlagt belopp av 50,052 kronor 31 öre. Emellertid hade framgått av under december månad 1928 från vederbörande kommittéer under hand inhämtade uppgifter, att utgifterna kunde approximativt beräknas komma att uppgå till icke mindre än omkring 145,000 kronor. Departementschefen förklarade därför redan i 1929 års statsverksproposition sin avsikt att i sinom tid göra framställning om anvisande av särskilda medel för bestridande av de sålunda förutsedda utgifterna i den mån desamma komme att överskrida det å riksstaten anvisade anslaget och icke kunnat täckas från anslaget till extra utgifter.

Å huvudtitelns anslag till *extra utgifter* fanns vid budgetårets ingång en behållning av 59,975 kronor 56 öre. På grund av kommittéanslagets knapphet fann Kungl. Maj:t den 21 december 1928 gott beträffande sådana utgifter, vilka enligt tidigare beslut skulle bestridas av huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga, förordna, att i den mån detta anslag ej därtill lämnade tillgång, täckning för desamma finge tillsvidare under bud-

getåret beredas från det under huvudtiteln uppförda anslaget till extra utgifter.

I statskontoret och kommerskollegium förda anteckningar beträffande kostnaderna för kommittéer och sakkunniga och belastningen å anslaget till extra utgifter till och med den 2 mars 1929 utvisade, på sätt av propositionen framgår, följande.

Kommittéanslaget.

Anslag å riksstaten . . .	50,000: —	Av ämbetsverken utanordnat	99,223: 81
Reservation	52: 31		
Brist	49,171: 50		
	99,223: 81		99,223: 81

Anslaget till extra utgifter.

Reservation	59,975: 56	Delvis täckt brist och ytterligare beräknat för täckande av bristen å komm.-anslaget	49,171: 50
		Övriga utgifter	8,429: 54
		Behållning	2,374: 52
	59,975: 56		59,975: 56

Genom den av riksdagen medgivna förstärkningen av kommittéanslaget steg det sammanlagda tillgångsbeloppet å detta anslag till (50,052: 31 + 55,000: — =) 105,052: 31. Då enligt budgetredovisningen utgifterna uppgått till 141,904: 26, hava andra medel tillförts anslaget med tillhopa 36,851: 95. Sistnämnda summa utgöres dels av, enligt vad numera från statskontoret inhämtats, ett belopp av 6,420 kr. 1 öre, utgörande återlevererade kommittékostnader, vilka befunnits böra gäldas av finansdepartementets kommittéanslag, dels ock av ett belopp av 30,431 kr. 94 öre, utgörande av statskontoret enligt brev den 16 maj 1929 från anslaget till extra utgifter avfört belopp för täckande av kommittékostnader.

I själva verket har således anslaget till extra utgifter fått bidraga till täckande av kostnaderna å kommittéanslaget (50,052: 31 + 55,000: — + 36,851: 95 = 141,904: 26) med nyss nämnda belopp 30,431: 94.

Samtliga utgifter från anslaget till extra utgifter hava uppgått till 80,317: 12, vilket belopp fördelar sig på följande sätt:

Bidrag till täckande av kommittékostnaderna	30,431: 94
Kostnaderna för Sveriges deltagande i internationella sjöfartssäkerhetskonferensen i London	23,042: 50
Övriga utgifter från anslaget	26,842: 68
Summa	80,317: 12

Det må framhållas, att även i ovanstående belopp 26,842: 68 ingår ett flertal utgifter, vilka på grund av sin natur egentligen skulle hava bestritts av kommittéanslaget, men vilka Kungl. Maj:t, på grund av sistnämnda anslags knapphet, anvisat att utgå av anslaget till extra utgifter.

Vidare må anmärkas, att i den i budgetredovisningen angivna utgiftssumman för extra utgifter, 80,580: 10, ingår ett omföringsbelopp å 262: 98, som ävenledes tillförts anslaget som inkomst. Det såsom inkomster för anslaget uppgivna beloppet 20,604: 54 utgöres av dels nyss nämnda belopp 262: 98 och dels av den av riksräkenskapsverket angivna bristen å anslaget 20,341: 56.

Vad slutligen beträffar överskridandet av anslaget till extra utgifter med kronor 20,341: 56 kan detta anses ha i första hand föranletts av Kungl. Maj:ts beslut den 27 juni 1929, enligt vilket kostnaderna för Sveriges deltagande i

internationella sjöfartssäkerhetskonferensen i London omfördes från förslagsanslaget till rese- och traktamentspenningar till extra utgiftsanslaget. Det ursprungliga beslutet om ifrågavarande kostnader hade fattats redan den 15 mars 1929. Beslutet om omföring den 27 juni föranleddes närmast av riksdagens skrivelse den 3 maj, nr 136, i vilken framhölls att kostnader för resor utom landet icke borde bestridas av respektive huvudtitels rese- och traktamentsanslag. Då ett tidigare åt statskontoret lämnat bemyndigande att från extra utgiftsanslaget bestrida sådana kommittékostnader, till vilkas gäldande kommittéanslaget icke lämnade tillgång, den 27 juni ännu icke av statskontoret effektuerats, utvisade extra utgiftsanslaget sistnämnda dag sådan tillgång att ovan omförmälda kostnader syntes kunna därav bestridas.»

Av den refererade redogörelsen framgår att anledningen till överskridandet av ifrågavarande reservationsanslag närmast ligger i ett beslut av den 27 juni 1929. Genom ett tidigare, den 15 mars 1929, fattat beslut skulle representanter för Sverige deltaga i internationella sjöfartssäkerhetskonferensen i London och kostnaderna för detta deltagande skulle bestridas av anslaget till rese- och traktamentspenningar under tionde huvudtiteln. Då emellertid i riksdagens skrivelse den 3 maj 1929, nr 136, uttalades, att kostnader för resor utom landet icke borde utgå från vederbörande huvudtitels rese- och traktamentsanslag beslöts den 27 juni att omförmälda kostnader i stället skulle utgå från anslaget till extra utgifter. Emellertid hade redan tidigare, den 16 maj 1929, statskontoret bemyndigats att, i den mån anslaget till kommitteer och utredningar genom sakkunniga icke lämnat tillgång till bestridande av sådana utgifter, vilka enligt tidigare meddelade beslut skulle bestridas av detsamma, bereda täckning för samma utgifter från reservationsanslaget för extra utgifter; detta beslut hade fattats trots att 1929 års riksdag i sin skrivelse nr 175 uttalat den meningen, att samtliga kostnader för kommittéer och utredningar genom sakkunnigeutredningar borde bestridas av de under vederbörliga huvudtitlar uppförda anslagen till kommittéer och utredningar genom sakkunniga. Då beslutet den 27 juni fattades, hade statskontoret ännu icke begagnat nämnda bemyndigande, vadan anslaget till extra utgifter denna dag utvisade sådan tillgång, att kostnaderna för Sveriges deltagande i Londonkonferensen syntes därav kunna bestridas. Då emellertid statskontoret sedermera effektuerade Kungl. Maj:ts beslut av den 16 maj blev den brist, som i realiteten redan uppstått genom beslutet av den 27 juni, uppenbar.

Såsom i statsutskottets skrivelse till konstitutionsutskottet anföres, hava jämväl tidigare, även sedan den av statsutskottet berörda, vid 1923 års riksdag genomförda förändringen i avseende å statsanslagen genomförts, åtskilliga överskridanden av reservationsanslag förekommit. Enligt verkställd undersökning äro dessa överskridanden, från och med budgetåret 1924—1925 till och med budgetåret 1928—1929 följande:

Överskridna reservationsanslag.

för budgetåret 1924/1925:

II huvudtiteln: anslag till jordregister för landsbygden (brist c:a 1,100 kr.)
VI » : » » kommittéer och utredningar genom sakkunniga (brist c:a 15,800 kr.)

IX huvudtiteln: anslag till uppehållande av hingstdepåernas och stuteriets verksamhet (brist c:a 12,100 kr.)
» » : » » hydrografisk-biologiska kommissionens undersökningar (brist c:a 6,200 kr.)
» » : » » befrämjande av linodling och linberedning (brist c:a 100 kr.)

för budgetåret 1925/1926:

VIII huvudtiteln: anslag till allmänna läroverken (brist c:a 73,000 kr.)
» » : » » privatläroverken (gemensamt)(brist c:a 6,000 kr.)
» » : » » kommittéer och utredningar genom sakkunniga (brist c:a 3,300 kr.)
IX » : » » undervisningskurser i navigation för bohuslänska fiskare (brist c:a 600 kr.)
» » : » » avelscentra för nötboskap (brist c:a 2,000 kr.)

för budgetåret 1926/1927:

V huvudtiteln: anslag till extra utgifter (brist c:a 2,500 kr.)
VIII » : » » flyttning av kyrkan till prästgården i Muonionalusta kapellförsamling (brist c:a 500 kr.)
IX » : » » kommittéer och utredningar genom sakkunniga (brist c:a 5,700 kr.)

för budgetåret 1927/1928:

V huvudtiteln: anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga (brist c:a 3,900 kr.)
VIII » : » » privatläroverken (gemensamt)(brist c:a 4,400 kr.)
IX » : » » extra utgifter (brist c:a 8,400 kr.)

för budgetåret 1928/1929:

IX huvudtiteln: anslag till fiskets befrämjande i de särskilda orterna (brist kr. 13,078: 28.)
» » : » » kommittéer och utredningar genom sakkunniga (brist kr. 3,481: 93.)
X » : » » extra utgifter (brist kr. 20,341: 56.)

För att belysa orsakerna till berörda förhållande har utskottet införskaffat uppgifter rörande de överskridanden av reservationsanslag, som, jämte det i statsutskottets skrivelse påtalade, förelegat under budgetåret 1928—1929. Av dessa uppgifter framgår, att överskridandet av nionde huvudtitelns reservationsanslag till fiskets befrämjande i de särskilda orterna berott på följande förhållanden:

»Från anslaget utgår bidrag till hushållningssällskap och landsting för deras utgifter för olika fiskeriändamål.

Rörande sättet för anvisande av bidrag från anslaget må nämnas, *att* bidragen anvisas för kalenderår, *att* Kungl. Maj:ts beslut om anvisande av bidrag meddelats i början av det år bidragen avse, samt *att* därvid föreskrift meddelats om utbetalande av beviljat bidrag först efter ingången av nästkommande budgetår. Exempelvis har bidrag för 1927 beviljats i början av 1927 att utbetalas efter ingången av juli månad 1927.

Enligt anmälan från lantbruksstyrelsen i dess framställning om anslag för olika ändamål för budgetåret 1930/1931 har å anslaget uppstått en brist av 13,128 kronor 29 öre, och har lantbruksstyrelsen hemställt om anvisande av medel för täckande av bristen (Bil. A, jfr även innevarande års statsverksproposition IX. H. T. sid. 354).

Beträffande uppkomsten av denna brist må anföras:

Anslaget upptogs under vartdera av budgetåren 1924/25—1925/26 med 78,500 kronor. I 1926 års statsverksproposition anförde (IX. H. T. sid. 280) emellertid dåvarande departementschefen, att å anslaget uppkommit så stor behållning, att detsamma torde kunna begränsas till 60,000 kronor. I enlighet därmed nedsattes anslaget av riksdagen till sistnämnda belopp. Man torde dock hava utgått från, att samma belopp som förut skulle få disponeras för ändamålet. Riksdagen uttalade nämligen (R. skr. nr 75 p. 36), att minskningen föreslagits med hänsyn till en å anslaget uppkommen behållning och sålunda icke stode i samband med några tilltänkta begränsningar i de åtgärder för fiskets främjande, som avsåges med detsamma, samt att riksdagen för sin del voro livligt övertygad om behovet av allt det stöd för höjande av fiskets avkastning, som genom statens medverkan kunde ske.

Nedsättningen av anslaget grundades sålunda på antagandet, att reservation förefanns å detsamma. Detta antagande synes emellertid — enligt vad framgår av lantbruksstyrelsens ovannämnda framställning och statskontorets däröver avgivna yttrande (Bilaga B) — hava varit oriktigt. Någon odisponerad behållning torde nämligen i verkligheten vid ifrågavarande tid ej hava förefunnits. Att visst belopp innestått, torde hava berott på att hushållningssällskapen dröjt med att uttaga dem beviljade bidrag. Det innestående beloppet var sålunda redan disponerat genom föregående beslut av Kungl. Maj:t.

Genom beslut den 26 mars 1926 anvisade Kungl. Maj:t från anslaget bidrag å tillhopa 79,600 kronor att utbetalas efter ingången av budgetåret 1926/1927. Då anslaget för sistnämnda budgetår minskats till 60,000 kronor, torde således redan genom detta Kungl. Maj:ts beslut en överanvisning av anslaget hava ägt rum, som i sinom tid vid de beviljade bidragens utbetalande måste leda till ett överskridande av anslaget.

I 1927 års statsverksproposition yttrade dåvarande departementschefen (IX. H. T. sid. 251) att, enär till budgetåret 1927/1928 icke torde kunna förväntas någon reservation, anslaget syntes ånyo böra uppföras med 78,500 kronor. Detta blev jämväl riksdagens beslut (Se R. skr. nr 63 p. 31).

Under därefter följande budgetår har anslaget upptagits till sistnämnda belopp.

Genom särskilda beslut den 1 april 1927, den 27 april 1928 och den 5 april 1929 har Kungl. Maj:t sedermera anvisat bidrag från anslaget å respektive 78,878 kronor 20 öre, 79,120 kronor och 79,475 kronor. Bristen har emellertid ej yppats, förrän vid utbetalning av beviljade bidrag under budgetåret 1928/1929, vilket troligen berott på dröjsmål från hushållningssällskapens sida med uttagandet av tidigare beviljade bidrag.»

Här ifrågavarande brist torde sålunda ha sin grund däri, att enligt förslag i 1926 års statsverksproposition det berörda anslaget för 1926—1927 nedsatts till 60,000 kronor på grund av antagandet, att besparing förelegat. Detta antagande synes emellertid ha varit oriktigt; visserligen hade visst belopp innestått, på grund av att hushållningssällskapen icke uttagit dem beviljade bidrag, men detta belopp hade i realiteten redan disponerats genom föregående

beslut av Kungl. Maj:t. Den sålunda faktiskt redan nämnda år föreliggande bristen har sedermera, då de tidigare beviljade bidragen utbetalats, måst leda till överskridande av anslaget.

Beträffande överskridandet av nionde huvudtitelns kommittéanslag ha följande upplysningar meddelats:

»De Kungl. Maj:ts beslut, varigenom förordnas om utbetalningar från nionde huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga, pläga dels anvisa till siffran bestämda utanordningsbelopp, dels ock, mera vanligt, angiva vissa automatiska grunder för utbetalningarnas verkställande. Det förra inträffar exempelvis vid beviljande av expensmedel för kommitté eller bestämda arvoden till anlitade biträden o. d. I senare fallet utgå utgifterna från anslaget i form av dagarvoden samt rese- och traktamentsersättning till ledamöter och sekreterare. Att på förhand kunna avgöra kostnaderna i sistnämnda avseende är givetvis omöjligt. För vinnande av överblick över anslagets utgifter i denna del skola enligt gällande bestämmelser vederbörande räkningar granskas av statssekreteraren. Genom anteckningar om räkningarnas belopp och samarbete med statskontoret tillses att anslaget icke överskrides.

Såvitt angår budgetåret 1928/1929 torde anledning till överskridandet icke vara att söka i något visst Kungl. Maj:ts beslut angående medelsanvisning till kommittéer. Orsaken till överskridandet torde sammanhänga med det beslut rörande anvisning på kommittéanslaget, vilken den 14 juni 1928 meddelades av Kungl. Maj:t. Enligt nämnda beslut bemyndigades länsstyrelsen i Norrbottens län att till sakkunniga för undersökning och utredning rörande gränserna för vissa på finskt område belägna ströängsholmar, efter avgivna räkningar, som av länsstyrelsen godkänts, utbetala dagarvode samt rese- och traktamentsersättning m. m. enligt vissa angivna grunder; och skulle i länsräkenskapen å det för budgetåret 1928/1929 anvisade kommittéanslaget under nionde huvudtiteln avföras utbetalda belopp. Ärendet behandlades icke å statssekreterarens avdelning och någon avskrift av beslutet delgavs ej honom.

Anteckning om detta beslut skedde sålunda ej hos statssekreteraren, och därigenom att länsstyrelsen — i stället för, såsom vanligen plägar ske, statssekreteraren — skulle attestera vederbörande räkningar, kunde ej heller de särskilda utbetalningarna följas i departementet. Med hänsyn därtill att länsstyrelsen har egen dragningsrätt på riksbanken erhöll ej heller statskontoret i tid kännedom om utbetalningarna.

Av en till Kungl. Maj:t nyligen från riksräkenskapsverket inkommen framställning rörande ersättande av ifrågavarande brist, 3,481 kronor 93 öre, framgår jämväl, att kommittéanslagets tillgångar under budgetåret 1928/1929 utgjorde tillhopa 96,149 kronor 17 öre samt att utgifterna å anslaget utgjort i statskontoret 96,045 kronor 88 öre och i länsstyrelsen i Norrbottens län 3,585 kronor 22 öre.»

Ifrågavarande brist synes sålunda ha uppkommit på det sätt, att Kungl. Maj:t på hemställan av dåvarande föredragande departementschefen Stockenström bemyndigat en länsstyrelse att till vissa sakkunniga utbetala dagarvode samt rese- och traktamentsersättningar och att detta bemyndigande icke beaktats vid sedermera beslutade utanordningar från departementets kommittéanslag.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att reservationsanslag överskridits ej blott under 1929 utan även dessförinnan, och att skulden härtill icke skäligen

kan läggas å nuvarande departementschefer mera än å tidigare. Här synes föreligga en i och för sig felaktig praxis, vilken trots gjorda erinringar från statsrevisorer och statsutskott fått ostört vidare fortgå. Anmärkningsvärt synes det dock utskottet vara, att icke ens efter det uttalande, som förra årets riksdag (skrivelse nr 175) gjorde, Kungl. Maj:ts rådgivare, så vitt av handlingarna framgår, vidtagit några åtgärder till förekommande av ett upprepande, oaktat det efter utskottets tanke icke bort vara svårt att finna lämpliga medel.

Utskottet erinrar, att, när riksräkenskapsverket övertog från statskontoret statsbokföringen, därmed också följde en omläggning såväl av denna som av budgetredovisningen. Det lärer icke kunna bestridas, att vid denna omläggnings förberedande och genomförande uteslutande räkenskapstekniska och finansiella synpunkter gjordes gällande, även om dessa därför ingalunda blevo uttömmande beaktade, men också att det hela gjordes utan nödig hänsyn till de med statsbokföringen och budgetredovisningen ovillkorligen förbundna konstitutionella synpunkterna.

När sålunda det tidigare system övergavs, som grundades på gjorda dispositioner och icke på verkställda utbetalningar såsom grund för bokföringen, förbisåg man ej blott, att en fullt riktig bokföring bort beakta även de skulder, som räkenskapsmässigt sett genom Kungl. Maj:ts eller med Kungl. Maj:ts bemyndigande, genom underordnade myndigheters dispositionsbeslut kunna anses uppkomma för statsverket, men som först vid en kanske långt senare tidpunkt möjligen även successivt föranleda verkliga utbetalningar, utan också — och detta är det konstitutionellt viktigaste — att därmed försvann möjligheten att i varje ögonblick överblicka huru mycket som å ett obetecknat anslag eller ett reservationsanslag återstode odisponerat. Beträffande förslagsanslagen, som få överskridas, betydde detta mindre, men var dock icke alldeles utan betydelse, då det bör anses skäligt och lämpligt, att Kungl. Maj:t även i fråga om dem vid nya dispositioner känner, huru mycket de möjligen redan blivit överskridna.

Det ligger i sakens natur, att riksräkenskapsverket icke kan lämna besked om annat än vad av dess bokföring framgår och således heller icke om utgiftsbelopp, som, ehuru beslutade, ännu ej utgått. Att en ändring i bokföringen måste fordras, är uppenbart, och det torde icke erbjuda oöverkomliga svårigheter att för statsbokföringen föreskriva, att även beslutade dispositioner skola genom den bliva synliga; någon rubbning av det nu tillämpade systemet i och för sig behöver ej därav bliva en följd. I varje fall borde dock inom vederbörande departement kunnat föras en liggare över de å departementets föredragning beslutade eller medgivna dispositionerna å departementets olika anslagstitlar, så att redan inom departementet skulle i varje fall omedelbart kunnat konstateras, vilka totalbelopp som då å dessa blivit anvisade. Om så skett, hade knappast något som helst överskridande behöft ifrågakomma, där ej ett sådant antingen berott av felföring, som alltid kan inträffa, men som också utan vidare kan rättas till, så snart den observerats, eller därav att Kungl. Maj:t med hänsyn till rikets sannskyldiga nytta i visst fall under statsrådens vanliga ansvar

härför och med full insikt om överskridandet dock anbefallt utbetalningen, som ity fall bort föras å förskottstitel under samtidigt beslut om inhämtande av riksdagens godkännande av den sålunda gjorda antecipationen.

Utskottet, som anser nödvändigt, att den felaktiga praxis, vilken här utvecklats, snarast blir undanröjd och ändrad såväl hos Kungl. Maj:t som hos de Kungl. Maj:t underställda myndigheterna, har, med hänsyn härtill och ehuru vederbörande statsråd i detta fall endast formellt bär ansvaret, funnit sig böra mot föredragandena, statsråden Lundvik och Johansson, i anledning av den av statsutskottet framställda anmärkningsanledningen hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Strömberg*, Stendahl, Sundberg, Thorén, Larsén, Fredrik Ström, Valfrid Eriksson, Granström, Wagnsson, Gustafson* i Kasenberg, *Persson* i Trången, *Pehrsson* i Göteborg, *Hallén, Laurén, Karlsson* i Vadstena, *Olsson* i Mora, *Fast, Norling* i Lesjöfors och *Björck* i Kristianstad.

* Ej närvarande vid justeringen.

10:o.

(Protokoll över handelsärenden den 22 nov. 1929.)

I kungl. propositionen nr 160 vid 1929 års riksdag, given den 25 febr. sagda år, föreslogs inrättande av Svenska Skeppshypotekskassan. I fråga om denna kassas verksamhet skulle enligt det i propositionen framlagda förslaget till förordning angående Svenska Skeppshypotekskassan § 8 följande bestämmelse meddelas: »Kassan äger bevilja lån allenast mot säkerhet av inteckning i fartyg, som är maskindrivet. Vid prövning av ansökningar om lån skall i allmänhet företräde lämnas åt fartyg, som är byggt i Sverige.» I departementschefens anförande vid propositionens föredragning framhölls i anslutning till motiveringen för detta stadgande, att kassans huvuduppgift vore »att medverka till det nödvändiga föryngrandet och moderniserandet av den svenska handelsflottan» och att kassans styrelse skulle »mycket missförstå innebörden av sitt uppdrag, därest den i sin verksamhet icke noggrant beaktade denna synpunkt». »Jag har övervägt», yttrade departementschefen, »huruvida dock icke säkerheten krävde, att i förordningen infogades en bestämmelse av förslagsvis det innehåll, att lån icke finge beviljas på fartyg, som vore äldre än tio år, och att återbetalningstiden för varje lån skulle så bestämmas, att lånet vore till fullo guldet, innan fartygets ålder överskridit femton år. Emellertid lära förhållandena i det praktiska livet icke sällan gestalta sig så, att genom kategoriska bestämmelser av dylikt innehåll det avsedda syftet skulle snarast motverkas. Jag skall nämna ett par exempel. Från rederihåll har framhållits önskvärdheten av att kassan sattes i tillfälle att bevilja lån även på fartyg under byggnad, med andra ord lämna byggnadskreditiv. Hänsynen till obligationslånens säkerhet gör detta omöjligt. Därest den redare, som ämnar beställa ett nytt fartyg, äger ett eller ett par äldre fartyg, som ej äro belånade, torde han emellertid ofta nog kunna bliva fullt nöjaktigt hjälpt genom att kassan bevil-

jar honom ett kort lån mot säkerhet i de äldre fartygen, vilket användes såsom byggnadskreditiv för att, sedan nybyggnaden fullbordats, överflyttas på det nya fartyget. Dylikt bör givetvis icke förhindras. Ej heller bör det vara helt uteslutet att lämna lån på äldre fartyg för underlättande av ångmaskineris utbytande mot motormaskineri. Förbud mot lån med säkerhet i äldre fartyg bör därför ej stadgas. Skulle särskilda bestämmelser i här förevarande avseende finnas av nöden, böra de avfattas med mycken varsamhet och hellre infogas i kassans reglemente än i själva förordningen.»

Redan före nämnda propositions framläggande hade i likalydande motioner i båda kamrarna, nr 3 i första kammaren och nr 2 i den andra, förslag framställts om inrättande av en sjöfartshypotekskassa av i huvudsak samma karaktär som den i propositionen föreslagna hypotekskassan. Enligt motionerna borde emellertid i fråga om kassans verksamhet bl. a. följande bestämmelse meddelas (det motionerna bilagda utkastet till stadga § 8): »amorteringslån må beviljas intill sextio procent av det enligt § 7 uppskattade värdet. Lån få icke beviljas mot säkerhet av inteckning i fartyg äldre än tio år. Beviljas lån å fartyg av en ålder från fem till tio år skall amorteringstiden så bestämmas, att lånet är återbetalt senast när fartyget nått en ålder av femton år.»

Rörande de i ämnet väckta förslagen yttrade sig bankoutskottet i utlåtandet nr 33. I avseende å kassans verksamhet anslöt sig utskottet till departementschefens i det föregående återgivna uttalanden och hemställde om bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Två av utskottets medlemmar reserverade sig med yrkande om bifall i denna del till de motionsvis framförda förslagen.

Under kamrarnas debatter i berörda fråga hävdades allmänt att Skeppshypotekskassans huvuduppgift vore att medverka till föryngrandet och moderniserandet av den svenska handelsflottan och det betonades jämväl att särskilda bestämmelser i detta avseende vore behövliga. Frågan om dylika bestämmelser borde införas i själva förordningen eller möjligen i den instruktion, som av Kungl. Maj:t sedermera skulle meddelas, upptogs av statsrådet och chefen för handelsdepartementet själv, som härvid, i anslutning till sitt yttrande vid propositionens föredragning, gick in för det senare alternativet och i detta sammanhang bl. a. yttrade: »Emellertid ber jag att få erinra kammarens ärade ledamöter om, att den förordning, som vi nu behandla, skall kompletteras med en instruktion. Om jag får något inflytande på den instruktionens avfattning, kommer jag givetvis att beakta syftet med kassan, nämligen modernisering av tonnaget, så att i instruktionen inryckas bestämmelser, som i största möjliga mån säkerställa att lånen lämnas just i detta syfte. Och jag förmodar, att om det blir en efterträdare till mig, som kommer att ansvara för instruktionens avfattning, även han kommer att beakta denna synpunkt.»

Efter detta statsrådets i första kammaren fällda yttrande förklarades från motionärernas sida att det syfte, man i motionerna på denna punkt velat tillgodose, utan olägenhet kunde vinnas jämväl på den av chefen för handelsdepartementet angivna vägen. Sålunda yttrade en av motionärerna: »Är det så, att herr statsrådet här gör en utfästelse, att en sådan bestämmelse skulle komma in i reglementet, kan det vara oss motionärer alldeles likgiltigt, om bestäm-

melsen står i stadgan eller i reglementet. Det huvudsakliga är, att vi faktiskt få en sådan bestämmelse . . .» En annan av motionärerna yttrade: »Nu erkänner jag, att efter den förklaring, som gavs från statsrådsbänken, är ju saken egentligen klar. Det är icke längre någon viktig fråga, vilket beslut som på denna punkt här fattas, då vi fått en uttrycklig försäkran, att instruktionen skall bli sådan, att i praktiken intet lån kan lämnas annat än till faktiska nybyggnader, även om det så att säga sker i form av ett slags byggnadskreditiv, som grundas på äldre fartyg.» Mot dessa yttranden gjordes icke någon erinran från chefens för handelsdepartementet sida. Kungl. Maj:ts förslag bifölls av båda kamrarna.

Sedan styrelse för kassan sedermera förordnats, framlade densamma den 5 okt. 1929 förslag till reglemente för kassan. Enligt detta förslag, § 6 andra stycket, skulle beträffande kassans låneverksamhet stadgas: »Utöver vad i kungl. förordningen angående kassan är stadgat om prövning av ansökningar om lån skall iakttagas, att därvid i främsta rummet tillgodoses framställningar, som avse byggande av nya eller moderniserande av äldre fartyg.» Över detta förslag avgav kommerskollegium utlåtande den 8 nov. 1929. I utlåtandet anfördes bl. a., att Sveriges Redareförening i avgivet yttrande förklarat sig förutsätta, att den föreslagna bestämmelsen i § 6 andra stycket icke vore avsedd att tolkas så, att bestämmelsen utgjorde hinder för lämnande av lån mot säkerhet i fartyg, som under senaste åren redan färdigbyggts och för vilkas likvid man beräknat kunna erhålla lån ur den på privat initiativ tidigare planerade kassan. För undvikande av tvekan på denna punkt föreslog kommerskollegium en omformulering av bestämmelsen på följande sätt: »Utöver vad i förordningen angående kassan är stadgat om prövning av ansökningar om lån skall iakttagas, att därvid i främsta rummet tillgodoses framställningar, som avse byggande av nya fartyg eller eljest finansiering av sådana fartyg eller ock moderniserande av äldre fartyg.»

I det den 22 nov. 1929 på hemställan av föredragande departementschefen, statsrådet Lundvik beslutade reglementet för Svenska Skeppshypotekskassan har § 6 andra stycket erhållit följande lydelse: »Utöver vad i förordningen angående kassan är stadgat om prövning av ansökningar om lån skall iakttagas, att därvid i främsta rummet tillgodoses framställningar, som avse byggande av nya eller moderniserande av äldre fartyg eller eljest finansiering av dylika byggnadsföretag.»

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, gjordes vid kassans tillkomst allmänt gällande, att dess huvudsyfte vore att åstadkomma modernisering av den svenska handelsflottan. På vissa håll inom riksdagen hävdades, att för detta ändamål detaljerade bestämmelser borde införas i den av Kungl. Maj:t och riksdagen beslutade förordningen angående kassan. Då riksdagen beslöt att bifalla Kungl. Maj:ts förslag i oförändrat skick, synes man ha utgått från att bestämmelser av denna art skulle finna plats i det reglemente för kassan, som Kungl. Maj:t ägde fastställa enligt förordningens § 29. Ett starkt stöd för denna uppfattning hade chefen för handelsdepartementet givit genom sitt återgivna an-

förande i första kammaren, vari bl. a. uttalades, att i reglementet skulle »inryckas bestämmelser, som i största möjliga mån säkerställa att lånen lämnas just i detta syfte» (d. v. s. för modernisering av tonnaget).

Att emellertid detta syfte icke på ett tillfyllestgörande sätt tillgodosetts genom § 6 andra stycket i reglementet för kassan är enligt utskottets mening påtagligt. I omförmälda stycke stadgas endast, att vid kassans låneverksamhet skola »i främsta rummet tillgodoses framställningar, som avse byggande av nya eller moderniserande av äldre fartyg eller eljest finansiering av dylika byggnadsföretag». Detta direktiv för kassans verksamhet synes vara så allmänt och vagt avfattat, att det endast i ringa mån kan tjäna till verklig ledning för kassans styrelse. Särskilt bör framhållas, *att* enligt bestämmelsen framställningar om lån för byggande av nya fartyg icke äga bestämt företräde framför sådana framställningar, som avse modernisering av äldre fartyg, *att* nuvarande bestämmelser icke hindra belåning av äldre fartyg, varigenom kassans verksamhet, tvärtemot vad som avsetts, skulle kunna komma att understödja inköp av äldre fartyg i stor skala, varigenom risken för staten under en oförmånlig fraktkonjuktur skulle kunna bliva väsentlig, *att* för det fall att finansiering av nybyggnad skett genom belåning av äldre fartyg, inga bestämmelser finnas om överflyttning av säkerheten för lånen från de gamla fartygen till de nya så snart desamma färdigbyggts. Även om de bestämmelser i angivna avseenden, som föreslagits i de vid 1929 års riksdag väckta motionerna, icke funnits lämpliga att lägga till grund vid utarbetandet av ifrågavarande reglemente, borde, synes det, andra stadganden ha kunnat utformas, varigenom verkliga garantier vunnits för tillgodoseende av det vid skeppshypotekskassans inrättande grundläggande syftet.

På anförda skäl har utskottet funnit sig i detta ärende böra hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Lundvik.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Sävström, Strömberg*, David Bergström*, Stendahl, G. W. Hansson, Hellberg*, Vennerström, Sandegård, Sundberg, Stenberg*, Gustafson* i Kasenberg, *Persson* i Trången, *Hallén, Forssell*, Andersson* i Igelboda*, *Laurén, Olsson* i Mora, *Fast* och *Björck* i Kristianstad.

* Ej närvarande vid justeringen.

Stockholm den 12 april 1930.

På konstitutionsutskottets vägnar:

C. A. REUTERSKIÖLD.

Bilaga.

Förteckning över statsrådens uppdrag såsom ledamöter av bolags styrelser.

Statsminister Lindman.

Strömbacka bruks aktiebolag.	Ordförande ej anm. Ordinarie styrelseledamot. Firman tecknas av styrelsens ordinarie ledamöter var för sig. (Reg. $^{6}/_{8}$ 1923; ingen ändring anmäld.) Har underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Husqvarna vapenfabriks aktiebolag.	V. ordf. ej anm. Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. $^{14}/_{7}$ 1922, i. ä.)[1] Har underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Svenska aktiebolaget gasaccumulator.	Enl. uppg. i prot. fr. stämma $^{28}/_{4}$ 1922 styrelsens ordförande. Ord. styrelseledamot. Firman tecknas bl. a. av Lindman ensam. (Reg. $^{23}/_{10}$ 1922, i. ä.) Har underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Aktiebolaget Iggesunds bruk.	Ordf. ej anm. Ord. styrelseledamot liksom utrikesminister Trygger. Firman tecknas av styrelsens ordinarie ledamöter och suppleanter två i förening eller etc. (Reg. $^{21}/_{6}$ 1926, i. ä.) Lindman och Trygger hava underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Companhia Aga do Brazil, aktiebolag.	Ordf. ej anm. Ord. styrelseledamot. Firman tecknas av Lindman ensam eller etc. (Reg. $^{19}/_{11}$ 1920, i . ä.) Har underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.

Utrikesminister Trygger.

Aktiebolaget Hudiksvalls intressenter.	Ordf. o. verkst. dir. Firman tecknas av styrelsens ordinarie ledamöter och suppleanter två i förening eller av Ernst Trygger ensam. (Reg. $^{23}/_{9}$ 1925, ändr. i firmateckn. reg. $^{4}/_{9}$ 1929.) Firman tecknas, förutom av styrelsen, av Ernst Trygger och Carl Trygger var för sig. Har underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Aktiebolaget Iggesunds intressenter.	Ordförande. Ej anm. ss. verkst. dir. Enl. $^{21}/_{9}$ 1925 reg. uppg. tecknades firman av styrelsens ordinarie ledamöter och suppleanter två i förening eller av Ernst Trygger ensam. Enl. $^{4}/_{9}$ 1929 reg. uppg. tecknas firman, för-

[1] i. ä. = ingen ändring.

	utom av styrelsen, av Ernst Trygger och Carl Trygger var för sig. Carl Trygger utsågs $^{27}/_{8}$ 1929 till verkst. dir. Har underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Aktiebolaget Iggesunds bruk.	Se ovan.
Socialminister Lübeck.	
Skandinaviska kreditaktiebolaget.	Ord. styrelseledamot. Äger teckna firman i förening med annan. (Reg. 1928, 1929 o. 1930.) Styrelseberättelsen ingives till Bankinspektionen, ej till Patentverket.
Aktiebolaget Hereditas.	Ord. styrelseledamot. Firman tecknas, förutom av styrelsen, av styrelsens ledamöter var för sig ävensom etc. (Reg. $^{28}/_{1}$ 1927, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Aktiebolaget Kreuger & Toll.	Ordf. ej anm. Ord. styrelseledamot. Tecknar firman i förening med annan styrelseledamot. (Reg. 1928 o. 1929, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Fastighetsaktiebolaget Huvudstaden.	Ord. styrelseledamot. Tecknar firman i förening med annan styrelseledamot. (Reg. $^{4}/_{6}$ 1927, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Aktiebolaget trafikförbundets verkstäder.	Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. 1927 o. 1929, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Ostkustbanans aktiebolag.	Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. 1928 o. 1929, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Justitieminister Bissmark.	
Sydsvenska kraftaktiebolaget.	Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. $^{16}/_{1}$ 1928, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Finsjö kraftaktiebolag.	Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. $^{21}/_{6}$ 1926, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Wernamo kraftaktiebolag.	Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. $^{25}/_{6}$ 1924, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.

Aktiebolaget Vesterviks elektricitetsverk.	Ord. styrelseledamot. Firman tecknas, förutom av styrelsen, av styrelsens ledamöter var för sig. (Reg. $^{9}/_{3}$ 1928, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Halmstad—Bolmens jernvägsaktiebolag.	Ord. styrelseledamot. Firman tecknas, förutom av styrelsen, av Apelstam, *Bissmark*, Bengtsson, Lindström, Wiman och Tham var för sig. (Reg. $^{16}/_{6}$ 1926, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Kommunikationsminister Borell.	
Blekinge ångbåtsaktiebolag.	Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. $^{12}/_{11}$ 1924, i. ä.) Har underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Jordbruksminister Johansson.	
Aktiebolaget Dan. Lundgrens läderfabrik.	Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. $^{5}/_{10}$ 1925, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Handelsminister Lundvik.	
Sveriges industriförbunds fastighetsaktiebolag.	Ensam ordinarie styrelseledamot. (Reg. $^{2}/_{5}$ 1927, i. ä.) Firman tecknas av styrelseledamoten. Har underskrivit styrelseberättelsen för år 1927. Styrelseberättelsen för år 1928 och 1929 underskrivna av Gustaf Settergren.
Statsrådet Lindskog.	
Aktiebolaget Sydsvenska banken.	Ord. styrelseledamot. Äger teckna firman i förening med annan ordinarie styrelseledamot. (Reg. 1928 o. 1930, i. ä.) Styrelseberättelsen ingives till Bankinspektionen, ej till Patentverket.
Förlagsaktiebolaget i Malmö.	Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. 1924 o. 1929, i. ä.) Har ej underskrivit styrelseberättelsen för år 1928.
Statsrådet Dahl.	
Tidningarnas telegrambyrå aktiebolag.	Ord. styrelseledamot. Ej firmatecknare. (Reg. 1926 o. 1929, i. ä.)
Christianstad—Hessleholms jernvägsaktiebolag.	Ord. styrelseledamot. Äger teckna firman ensam. (Reg. 1925 o. 1929, i. ä.)

Aktiebolaget Radiotjänst.	Ord. styrelseledamot. Firman tecknas, förutom av styrelsen, av styrelsens ledamöter två i förening. (Reg. 18/6 1926, i. ä.)

Att förestående uppgifter grunda sig på till patent- och registreringsverket ingivna handlingar intygas. Stockholm och Kungl. Patent- och Registreringsverket den 6 april 1930.

Ex officio:

GUSTAF HELMERTZ.

(Stämpel.)

Enligt det hos försäkringsinspektionen förda försäkringsregistret intygas,

dels att enligt särskilda den 19 juni 1928 i nämnda register intagna uppgifter beträffande försäkringsaktiebolagen Skandia och Freja konteramiralen Salomon Arvid Achates Lindman är ledamot i styrelsen för nämnda bolag,

dels att enligt en den 29 december 1927 i samma register intagen uppgift rörande livförsäkringsaktiebolaget Thule handelsrådet Vilhelm Lundvik är suppleant i styrelsen för berörda bolag,

dels ock att efter ovannämnda registreringsdagar intill nedannämnda dag någon ändring härutinnan icke härstädes anmälts eller registrerats.

Bolagsstyrelsernas förvaltningsberättelser för år 1928 äro icke undertecknade av ovannämnda personer.

Motsvarande berättelser för år 1929 för ifrågavarande bolag hava ännu icke hit inkommit. Stockholm den 5 april 1930.

Ex officio:

RAGNAR WOLLERT.

(Stämpel.)

P. M.

På begäran av konstitutionsutskottets sekreteriat har ur härstädes förvarade handlingar inhämtats,

att landshövdingen, numera statsrådet Sven Lübeck vid ordinarie bolagsstämma den 5 april 1927 med delägarna i Skandinaviska kreditaktiebolaget utsetts till ledamot av nämnda banks styrelse, vilket uppdrag han alltjämt innehar;

att professorn, numera statsrådet Cl. Lindskog vid ordinarie bolagsstämma den 8 mars 1928 med delägarna i aktiebolaget Sydsvenska banken utsetts till ledamot av bankens styrelse för tiden intill 1931 års ordinarie bolagsstämma;

samt att varken statsrådet Lübeck eller statsrådet Lindskog undertecknat någon av resp. banks styrelseberättelser för de två senast förflutna verksamhetsåren. Stockholm i Kungl. Bank- och fondinspektionen den 5 april 1930.

ALBERT TONDÉN.

Byråchef.

Reservationer:

A. Vid särskilda punkter i utskottets memorial.

I.

Vid ingressen i utskottets memorial:

av herrar *Nylander, Magnusson* i Tumhult, *Pehrsson* i Göteborg, *Lindmark* och *Skoglund*, som anfört:

Vi kunna icke ansluta oss till utskottets inledningsvis gjorda erinringar i anledning av de av vederbörande departementschef enligt det infordrade protokollet den 7 februari 1930 anförda skäl för tillstyrkande av Kungl. Maj:ts avslag å utskottets begäran om överlämnande av vissa ministeriella handlingar. Vi ansluta oss till den uppfattning, som av reservanterna till punkten 1:o) i konstitionsutskottets memorial nr 21 vid 1925 års riksdag gjordes gällande, nämligen *att* utskottets på 105 § regeringsformen grundade rätt att infordra handlingar måste anses begränsad av dessas sammanhang med statsrådsprotokoll, antingen såsom formliga bilagor eller såsom nödiga komplement för uppfattningen av i protokollet upptaget ärende, samt *att* utskottet ej lärer äga ovillkorlig rätt att utbekomma inom departementet befintliga handlingar, som ej äro av dylik beskaffenhet, i vidare mån än som enligt tryckfrihetsförordningen i allmänhet medgives. Denna vår uppfattning hävdades vid 1925 års riksdag av ett flertal talare ur olika partier i riksdagens båda kamrar, bl. a. av den dåvarande utrikesministern, och de av utskottet framförda anmärkningarna lades av andra kammaren med ogillande till handlingarna. Den av utskottet förordade anordningen med utrikesnämndens hörande, innan Kungl. Maj:t fattar beslut om vägran att utlämna handlingar av hithörande slag, synes icke hava något stöd i grundlagens bestämmelser.

II.

Vid punkten 1:o i utskottets memorial:

1) av herr *Persson* i Trången, som reserverat sig mot utskottets motivering.

2) av herrar *Sundberg, Stenberg, Mellén, Gustafson* i Kasenberg, *Pehrsson* i Göteborg, *Laurén* och *Holmström*, som anfört:

Utskottet gör *dels* en erinran om tillämpningen av § 8 regeringsformen, *dels* en anmälan enligt § 107.

Utskottets erinran innebär, att det synes angeläget, att en viss praxis beträffande konseljer, där endast ett mindre antal statsråd äro närvarande (s. k. liten konselj), häves.

Praxis i detta hänseende är långt ifrån ny. Författningar av större och mindre vikt ha utfärdats i s. k. liten konselj under föregående ministärers tid. Som exempel vilja vi anföra följande:

1912 18 juli. Närvarande statsråd: Ehrensvärd, Petrén, Larsson, Sandström.
Förordning ang. beskattning av socker, prov. föreskr. betr. förvar och transport av kiselmangan.

1918 22 juli. Närvarande statsråd: Hellner, Petersson, Rydén, Thorsson.
33 kungörelser och förordningar, bl. a. angående reglering av spannmålsförbrukningen, maximipris på spannmål, fartygsbemanning i vissa farvatten, inställd tillämpning av en § i lagen om rikets mynt etc.

1920 31 aug. Närvarande statsråd: Branting, Palmstierna, Nothin, Nilsson.
Kungörelse om allmän flottled, tullfrihet för livsmedel, eldfarliga oljors transporterande å järnväg m. m.

1925 20 juli. Närvarande statsråd: Olsson, Nothin, Wigforss, Levinson.
C:a 20 författningar, bl. a. upphävande av kungörelse om kräftor.

1926 13 juli. Närvarande statsråd: Thyrén, Ribbing, Gärde, Rosén, Lyberg. (Thyrén avlade ed.)
Lag om arbetstiden å svenska fartyg m. m.

1926 20 juli. Närvarande statsråd: Thyrén, Meurling, Pettersson, Hamrin.
Utförselbevis för råg och vete m. m.

1927 12 juli. Närvarande statsråd: Ekman, Meurling, Pettersson, Hamrin, v. Stockenström, (v. Stockenström avlade ed.)
Kung. om kräftpesten, kung. om inskränkningar om tillträde till ladugård etc.

1927 26 juli. Närvarande statsråd: Ekman, Meurling, Hamrin, Almkvist.
Kung. om vissa best. ang. skjutvapen och ammunition, kung. om ändring i exped.lösenförordningen, kungl. förordning om landstormen.

Det synes oss märkligt att en erinran från konstitutionsutskottet först nu göres, då tydligen även *mycket viktigare* ärenden tidigare avgjorts i »liten konselj».

Den av utskottet gjorda anmälan avser, att flertalet statsrådsmedlemmar efter utnämning till statsråd innehaft eller fortfarande innehar vissa enskilda uppdrag, företrädesvis såsom styrelseledamöter i aktiebolag. Utskottet synes vilja som formellt stöd för sin anmälan åberopa § 34 regeringsformen. Utskottet medger dock självt, att där omnämnda »annat ämbete» liksom därav uppburna inkomster icke avse »poster i enskilda företag». Detta medgivande överensstämmer också med utgivna grundlagskommentarer. I öppen strid mot regeringsformens bud att »grundlagarna skola efter deras ordalydelse i varje särskilt fall tillämpas», liksom att förklaring av grundlagen ej kan ske annat

än genom ändring (§§ 83 och 84) har emellertid utskottet grundat sin anmärkning på det förmenta *syftet* med den ändring av § 34, som för 90 år sedan vidtogs, samt på den *motivering*, varpå ifrågavarande ändring av dåvarande konstitutionsutskottet stöddes. Det grundlagsvidriga i en sådan argumentering för utkrävande av konstitutionellt ansvar måste framstå uppenbart.

Utskottet har haft så mycket mindre fog för att mot den nuvarande ministären framställa denna anmärkning som även medlemmar av förevarande ministärer ansett sig kunna kvarstå i enskilda uppdrag eller rent av under sin statsrådstid emottaga nya dylika utan att detta av konstitutionsutskottet då för tiden blivit påtalat. När utskottet framhåller, att den principen förut alltid tillämpats, att ledamöter av statsrådet vid tillträde av sitt ämbete avvecklat alla förbindelser med enskilda företag av här angiven art, beror detta på utskottets okunnighet om verkliga förhållandet. En hastig undersökning, som vi hunnit verkställa, utvisar att den sittande regeringen i detta hänseende icke infört någon ny praxis utan endast tillämpat ett förfaringssätt, som förekommit i skiftande regeringar under senare tid. Detta bekräftas av följande utdrag ur de uppgifter, som inhämtats från Patent- och Registreringsverket men vilka dock på grund av den begränsade reservationstiden icke göra anspråk på att vara fullständiga:

1905—1906.

Statsrådet Johan Elof Biesèrt.	
Dalslands kanal ab.	Styrelseledamot från bol:s reg. $^{29}/_{3}$ 1897 till sitt frånfälle, reg. $^{22}/_{7}$ 1929.
Gemla fabrikers ab. (förut Gemla leksaksfabriksab.)	Styrelsesuppleant reg. $^{7}/_{9}$ 1903, inträtt såsom styrelseledamot reg. $^{5}/_{8}$ 1909.
Ab. Karstorps gas- & vattenledningsaffär konk. 1909.	Styrelseledamot reg. $^{26}/_{2}$ 1906, utträde reg. $^{1}/_{3}$ 1909.
Statsrådet Per Axel Victor Schotte.	
Wermlands enskilda bank.	Styrelsesuppleant reg. $^{18}/_{9}$ 1905, utträde reg. $^{14}/_{5}$ 1906.
Svartå bruks ab. likv. reg. 1918. avsl. reg. 1919.	Styrelseledamot reg. $^{26}/_{6}$ 1905, utträde reg. $^{18}/_{12}$ 1905.

1911—1914.

Jordbruksminister Per Alfred Peterson (Påboda).	
Tidningen Kalmars ab.	Styrelseledamot reg. $^{1}/_{5}$ 1912. Bol. trätt i likvidation; reg. $^{4}/_{2}$ 1920. Ej likvidator. Ej underskrivit berättelse för åren 1911, 1912 och 1913.
Civilminister Per Axel Victor Schotte.	
Wermlands Enskilda Bank.	Styrelseledamot reg. $^{10}/_{5}$ 1907, utträde reg. $^{10}/_{5}$ 1912.
Finansminister Theodor Adelswärd.	
Grufveab. Nevada.	Styrelsesuppleant reg. $^{9}/_{2}$ 1911. Bolaget trätt i likvidation; reg. $^{27}/_{9}$ 1912. Ej likvidator. (Balansräkningar ej ingivna.)

Östergötlands Äggförsäljningsab.	Styrelseledamot från bol:s reg. $^{13}/_{6}$ 1904, utträde reg. $^{21}/_{6}$ 1912. Ej underskrivit berättelse för år 1911.
Ab. Åtvidabergs förenade industrier.	Styrelseledamot från bolagets reg. $^{11}/_{10}$ 1906, utträde reg. $^{28}/_{8}$ 1918. Underskrivit berättelse för åren 1911, 1912 och 1913. A. har den $^{15}/_{3}$ 1912 underskrivit berättelse för verksamhetsåret 1911, d. $^{14}/_{3}$ 1913 för år 1912 och d. $^{16}/_{3}$ 1914 för år 1913.

$^{10}/_{3}$ 1920—$^{27}/_{10}$ 1920.

Utrikesminister Erik Kule Palmstierna.	
Ab. Svenska tobaksmonopolet.	Styrelsesuppleant från bol:s reg. $^{19}/_{1}$ 1915, utträde reg. $^{4}/_{3}$ 1921. Ej underskrivit någon berättelse.
Bokförlagsab. Tiden.	Styrelsesuppleant från bol:s reg. $^{20}/_{12}$ 1912, utträde reg. $^{3}/_{10}$ 1921. Ej underskrivit berättelse för år 1919.
Försvarsminister Per Albin Hansson.	
Bokförlagsab. Tiden.	Styrelseledamot från bol:s reg. $^{20}/_{12}$ 1912, utträde reg. $^{8}/_{10}$ 1915. Återinträde såsom styrelseledamot reg. $^{13}/_{9}$ 1920; avgått såsom styrelseledamot och i stället inträtt såsom suppleant reg. $^{9}/_{9}$ 1925 och kvarstår alltjämt i sistnämnda egenskap.
Civilminister Carl Emil Svensson.	
Fastighetsab. Skandia i Eskilstuna.	Styrelseledamot och styrelsens ordförande från bol:s reg. $^{19}/_{1}$ 1920, utträde reg. $^{8}/_{8}$ 1923. S. har den 15 juli 1920 underskrivit berättelsen för verksamhetsåret 1919—1920.
Eskilstuna teaterab.	Styrelseledamot, utsedd av Stadsfullmäktige, från bol:s reg. $^{30}/_{11}$ 1917, utträde reg. $^{1}/_{12}$ 1920. Ej underskrivit berättelsen för tiden $^{1}/_{7}$ 1919—$^{30}/_{6}$ 1920.

1921—1923.

Handelsminister Carl Emil Svensson.	
Svenska Lifförsäkringsbolagets förlagsab.	Styrelsesuppleant reg. $^{19}/_{9}$ 1921 och kvarstår alltjämt. Ej underskrivit berättelse för åren 1921 och 1922.
Ab. smålägenheter i Eskilstuna.	Styrelseledamot från bol:s reg. $^{28}/_{1}$ 1918 och utträde reg. $^{21}/_{4}$ 1922. Ej underskrivit berättelse för åren 1920, 1921 och 1922.
Försvarsminister Per Albin Hansson.	
Bokförlagsab. Tiden.	Se ovan. H. har i februari 1921 underskrivit berättelsen för verksamhetsåret 1920, i mars

1922 underskrivit berättelsen för verksamhetsåret 1921 och i april 1923 underskrivit berättelsen för verksamhetsåret 1922.

1926—1928.

Ministern för utrikes ärendena E. Löfgren.

Säfsnäs jernvägsab.	Styrelseledamot reg. $^{11}/_{9}$ 1925 och kvarstår alltjämt. Underskrivit balansräkning mars 1927 och mars 1928.
Wargöns aktiebolaget (förut Hellefors bruks ab.).	Styrelseledamot reg. $^{13}/_{7}$ 1923 och kvarstår alltjämt. Underskrivit balansräkning februari 1927 och februari 1928.
Ab. de svenska kristallglasbruken.	Styrelseledamot reg. $^{16}/_{8}$ 1922, och har avgått reg. $^{5}/_{6}$ 1929. Underskrivit balansräkning april 1927.
Laxå bruks ab.	Styrelseledamot reg. $^{13}/_{7}$ 1923 och kvarstår alltjämt. Underskrivit balansräkning febr. 1927 och mars 1928.
Hellefors bruks ab. (förut Wargöns ab.).	Styrelseledamot reg. $^{16}/_{6}$ 1926 och kvarstår alltjämt. Underskrivit balansräkning febr. 1927 och mars 1928.

Statsrådet von Stockenström.

Mellersta Södermanlands järnvägsab.	Styrelseledamot reg. $^{8}/_{9}$ 1916. Styrelsens ordförande reg. $^{6}/_{7}$ 1921 och kvarstår alltjämt i dessa egenskaper. Underskrivit balansräkning febr. 1927 och febr. 1928.

Statsrådet Hamrin.

Bäckalyckans tomtab.	Styrelseledamot reg. $^{18}/_{4}$ 1928. Har den 20 april 1929 underskrivit berättelsen för år 1928. Bolaget har den 30 april 1929 trätt i likvidation. H. ej likvidator.
Lindells vågfabriks ab.	Styrelseledamot reg. $^{21}/_{6}$ 1918 och kvarstår alltjämt. Ej underskrivit balansräkning 1927 och 1928. Har den 16 mars 1929 underskrivit berättelsen för år 1928.
Ab. Felix Hamrin & Co.	Styrelseledamot reg. $^{9}/_{1}$ 1911 och kvarstår alltjämt. Ej underskrivit balansräkn. 1927 och 1928.

Statsrådet Ernst Johan Gustaf Rosén.

Västerbottens-Kurirens aktiebolag.	Styrelseledamot sedan bol:s reg. $^{14}/_{2}$ 1910 och kvarstår alltjämt. R. har den 1 juni 1926 underskrivit berättelsen för verksamhetsåret 1925 och den 8 april 1927 underskrivit berättelsen för verksamhetsåret 1926. Däremot har R. icke underskrivit berättelserna för verksamhetsåren 1927 och 1928.

Vi ha oss vidare bekant att *statsrådet Örne* under sin statsrådstid var ordförande i Konsumtionsföreningen Stockholms förvaltningsråd. Detta stora fö-

retags verksamhetsberättelser 1922, Tidens tryckeri 1923, utvisar att herr Örne den 10 mars 1923 såsom ordförande underskrivit förvaltningsrådets berättelse.

Konstitutionsutskottets underlåtenhet att i ovannämnda fall anmärka på innehavet av enskilda tjänster måste jämlikt § 107 stycket 3 utgöra tillräcklig grund för den uppfattningen, att utskottet och riksdagen icke häri velat inlägga något grundlagsstridigt. Om utskottet emellertid efter senaste regeringsskiftet ansett sig böra intaga en förändrad ståndpunkt i detta avseende, borde detta dock enligt vår mening lämpligen ha fastslagits genom användande av utskottets grundlagsenliga motionsrätt.

Utskottet har uttalat att statsrådens ledamöter böra stå »helt eller såväl faktiskt som formellt obundna gentemot privata företag». Vill man härvid enbart se till sakens praktiska sida, måste hänsyn tagas till innehavet icke blott av ett styrelseuppdrag utan även av aktier i ett enskilt bolag. Ett aktieinnehav kan innebära långt större intresse i och beroende av företaget än ett styrelseledamotskap. Utskottet torde dock icke kunna ens ifrågasätta, att ett statsråd skall avhända sig sin aktiepost i enskilda företag. Vad beträffar styrelseuppdrag torde en avsägelse härav vid statsrådsutnämning mången gång ha skett under tyst eller uttryckligt villkor om bibehållet behörigt inflytande på företagets ledning eller om återval, så snart statsrådsuppdraget upphört. Har så skett, är visserligen sambandet med företaget formellt hävt, men realiter torde bundenheten vid företaget ofta icke vara mindre än förut, fastän den döljer sig under avsägelsens täckmantel. Det kan enligt vår mening icke rimligen begäras, att exempelvis en person, som helt eller delvis — såsom aktieägare eller eljest — har del i eller intresse av ett företag och som måhända för sin framtida utkomst är därav beroende, skall, då han inträder som medlem av statsrådet, avhända sig detta företag eller sina intressen däri. Det kan ej heller med skäl begäras, att han under sin statsrådstid skall avstå från varje inflytande över detta företags skötsel och förvaltning. Vad däremot omutligen bör fordras och upprätthållas är, att han vid utövande av sitt statsrådsämbete strängt avhåller sig från deltagande i sådana rådslag, däri han kan anses äga ett enskilt intresse. Genom att han vid behandlingen av dylikt ärende förklarar sig förhindrad att deltaga i beslutet däri, har han fästat den granskande myndighetens uppmärksamhet å förhållandet i fråga till ledning vid beslutets granskning.

Att emellertid en medlem av statsrådet icke bör innehava enskilda uppdrag i en utsträckning, som kan menligt inverka på fullgörandet av det honom anförtrodda statsrådsämbetet, är uppenbart. Därest emellertid ändring i nuvarande praxis anses påkallad, lärer sådan i varje fall icke böra, i strid med grundlagen, ske *vid sidan av* utan *genom* densamma. Under alla omständigheter bör en ändring i denna fråga lika litet som eljest ske utan en allsidig utredning av alla på saken inverkande omständigheter.

Med hänsyn till vad som ovan anförts anse vi att utskottet saknat fog för sin anmärkning.

III.

Vid punkten 2:o i utskottets memorial:

1) av herr *Reuterskiöld,* som med instämmande av herrar *Jansson* i Edsbäcken och *Persson* i Trången anfört:

Då asylrätten icke avser annat eller mera än rätt att icke utvisas i annan makts intresse, men icke rätt att icke utvisas även när vistelselandet vill besluta utvisning i sitt eget intresse, kan jag ej finna anledning till anmärkning. Över huvud är utvisningen enligt lagens § 36 en rent diskretionär åtgärd, för vilken inga andra normer givits än »rikets säkerhet» eller »statens intresse».

2) av herrar *Stendahl, Sundberg, Mellén, Pehrsson* i Göteborg, *Forssell, Holmström* och *Björck* i Kristianstad, som anfört:

Den tolkning av § 36 i lagen den 2 augusti 1927 om utlännings rätt att här i riket vistas, som utskottet lagt till grund för anmärkning mot statsrådet och chefen för justitiedepartementet, är enligt vår mening ohållbar. Ett Kungl. Maj:ts beslut om utvisning av utlänning enligt denna paragraf behöver ingalunda grundas på en bevisföring av den art utskottet kräver. Åt Konungen är vid behandlingen av sådan fråga enligt sakens natur lämnad en rätt till omprövning om vad av hänsynen till rikets säkerhet eller eljest i statens intresse påkallas. De omständigheter, som i fallet Hurmevaara blivit andragna, synas vara av den beskaffenhet, att utvisningsbeslutet varit i särdeles hög grad påkallat just av sagda hänsyn. Beslutet i fråga måste också ses mot bakgrunden av den samhällsfarliga agitation, som notoriskt drives i vårt land från kretsar, vilka Hurmevaara ovedersägligen stått och står mycket nära. De humanitära synpunkter, om vilka utskottet talar, måste i jämförelse med det allmännas intresse träda tillbaka. Det är utlännings egen sak att beakta de risker, hans anhöriga i följd av hans vandel kunna komma att löpa.

På anförda grunder hava vi ansett, att anmärkning mot föredragande departementschefen icke bort framställas.

IV.

Vid punkten 3:o i utskottets memorial:

1) av herr *Mellén.*

2) av herr *Persson* i Trången, som ej funnit skäl biträda anmärkningen.

3) av herrar *Sundberg, Valfrid Eriksson, Gustafson* i Kasenberg, *Laurén, Holmström* och *Björck* i Kristianstad, som anfört:

Vi anse det önskvärt, att utrikesnämnden sammankallas, så att den kan följa utvecklingen av den politik Sverige för i det internationella samarbetet. En betingelse för att Sverige skall kunna betyda något i detta samarbete är, att den svenska politiken understödjes av riksdagen. De möjligheter att främja en samverkan mellan regeringen och riksdagen, som utrikesnämnden erbjuder, böra därför begagnas. Vad det förevarande fallet beträffar har dock grund-

lagens bud icke trätts för nära. Utrikesnämnderna ha sammankallats före avgörandet i enlighet med regeringsformens bestämmelse. Det har icke påvisats, att något bindande avgörande träffats, innan regeringen bestämt sig för ratificering av de uppgörelser, som framgått av förhandlingarna i Genève. Vi anse därför, att någon grund för en konstitutionell anmärkning enligt 107 § regeringsformen icke föreligger.

V.

Vid punkten 4:o i utskottets memorial:

1) av herr *K. J. Ekman*, som anfört:

Jag — som icke deltagit i den slutliga behandlingen av något annat av de i utskottets memorial upptagna ärendena än det med nr 4:o betecknade — har ansett det i sagda ärende framställda anmärkningsyrkandet icke böra bifallas.

2) av herrar *Sundberg*, *Gustafson* i Kasenberg, *Laurén* och *Lindmark*, som anfört:

Av den i ärendet gjorda utredningen framgår, att slutgiltiga bestämmelser för intagning till och utbildning av värnpliktigt befäl vid flygvapnet ännu icke blivit fastställda, utan att sådana av Kungl. Maj:t utfärdats för varje utbildningsomgång. Chefen för flygvapnet har vidare förklarat, att han för tillstyrkan av ansökning om överföring till vapnet ansett sig böra fordra viss kompetens. Då nämnde chef förklarat sig icke haft något att erinra mot ansökningarna från J. och W., torde han hava ansett, att i dessa fall erforderliga kvalifikationer förelågo. Enligt vad som numera inhämtats hava även J. och W. hittills kunnat på ett tillfredsställande sätt följa utbildningen.

Antalet utbildade flygplanförare motsvarar ännu icke det i försvarsbeslutet förutsatta och för vilket medel finnas till förfogande. Den av utskottet lämnade ekonomiska redogörelsen anse vi därföre icke hava något inflytande på här ifrågavarande ärende.

Då av handlingarna i ärendet framgår att J. och W. synas väl lämpade för utbildningen vid flygvapnet, föreligger enligt vår åsikt icke anledning till anmärkning mot föredragande departementschefen.

VI.

Vid punkten 5:o i utskottets memorial:

1) av herrar *Stendahl*, *Sundberg*, *Mellén*, *Gustafson* i Kasenberg, *Laurén*, *Holmström* och *Björck* i Kristianstad, som anfört:

Av utskottsutlåtandet framgår, att skulden till det anmärkta förhållandet endast i viss mån kan läggas å föredraganden. Då vi anse, att den utredning, varpå föredragande departementschefen grundat sitt ställningstagande, utgör skäligt försvar härför, ha vi icke kunnat biträda den framställda anmärkningen.

2) av herr *Persson* i Trången, som ansett sådana svårigheter förelegat för detta ärendes bedömande att anmärkningen icke skäligen kunnat göras.

VII.

Vid punkten 6:o i utskottets memorial:

av herrar *Sundberg, Stenberg, Mellén, Gustafson* i Kasenberg, *Laurén, Holmström* och *Björck* i Kristianstad, som anfört:

Utskottet gör gällande, att vederbörande departementschefs åtgärd i fem anmärkta fall att efter Kungl. Maj:ts bemyndigande anlita vissa justitieråd och regeringsråd i och för allmänna uppdrag icke står i god överensstämmelse med de principer, som legat till grund för utformningen av stadgandet i 34 § regeringsformen angående justitieråd och regeringsråd och av riksdagens i samband med löneregleringar för ledamöterna av högsta domstolen och regeringsrätten fattade beslut angående dessas rätt att med sina ämbeten förena annan tjänst eller enskilt uppdrag eller med syftet i lagen om tillfällig ökning av regeringsrådens antal.

Berörda principer avse emellertid icke allmänna uppdrag av statlig natur som de ifrågavarande. Dylika uppdrag ha, enligt vad utskottet själv vitsordat, ansetts kunna lämpligen och »utan risk» anförtros justitieråd och regeringsråd, som äga särskilda personliga förutsättningar för uppdragens fullgörande. En praxis har därför utbildat sig i denna riktning, som dock omfattat blott undantagsfall, men varit synnerligen värdefull och använts av regeringar av skiftande färg. Med anledning härav och då de uppdrag, det här gäller, icke avse angelägenheter, som kunna komma under prövning inom högsta domstolen eller regeringsrätten eller i lagrådet, anse vi att anledning icke förelegat för utskottet att göra något uttalande i ovan angivna riktning.

Vad angår den mot departementschefen, statsrådet Borell, gjorda anmälan enligt 107 § regeringsformen i fråga om det regeringsrådet Rydin tilldelade uppdraget som ordförande i regionplanekommissionen, så ha vi inhämtat, att detta uppdrag icke är av beskaffenhet att kunna betraktas som tjänst eller skiljemannauppdrag. Uppdragets meddelande har alltså icke stått i strid med gällande lag eller författning. Det är känt att regeringsrådet är utomordentligt väl skickad för det viktiga uppdraget, för vilket arvode erbjudits av de berörda orternas målsmän. Vid detta förhållande och då det ej påståtts, än mindre visats, att uppdraget är eller kan bliva i någon mån hinderligt för utövandet av Rydins regeringsrådsämbete, anse vi att någon anledning till anmärkning mot statsrådet Borell icke föreligger.

VIII.

Vid punkten 7:o i utskottets memorial:

1) av herrar *Alexander Nilsson* och *Petersson* i Broaryd.

2) av herrar *Stendahl, Sundberg, Mellén, Gustafson* i Kasenberg, *Laurén* och *Björck* i Kristianstad, som anfört:

Det ifrågavarande ärendet har ostridigt blivit förberett i den ordning § 28 regeringsformen förestavar. Det måste betecknas som självklart, att det tillkommer den föredragande departementschefen att, sedan grundlagsenlig beredning ägt rum, bedöma om ärendet föreligger i sådant skick, att det kan avgöras. Då sålunda i det förevarande utnämningsärendet föredragande departementschefen varit oförhindrad att råda Konungen att till professuren i fråga utnämna någon av de på förslaget uppförda och då i övrigt icke anförts någon giltig grund till anmärkning enligt 107 § regeringsformen, ha vi ansett, att yrkandet om sådan anmärkning icke bort föranleda någon konstitutionsutskottets åtgärd.

IX.

Vid punkten 8:o i utskottets memorial:

av herrar *Sundberg, Mellén, Gustafson* i Kasenberg, *Laurén, Holmström* och *Björck* i Kristianstad, som anfört:

Vi hava icke kunnat biträda utskottets uppfattning att anledning till anmärkning föreligger gent emot Kungl. Maj:ts ifrågavarande beslut.

Då utskottet så ingående som skett framställt de grunder ur olika synpunkter, varpå utskottet stöder sin anmärkning, men dessa anmärkningsgrunder från utskottets sida i det hela synas bottna i rent missförstånd, ha vi ansett oss böra i vår reservation något utförligare motivera vårt avståndstagande från anmärkningen.

1) Utskottet anmärker *att* Kungl. Maj:t ej följt eljest rådande praxis med dylika ärendens företagande till gemensam beredning i jordbruksdepartementet och justitiedepartementet,

2) vidare att ansökningarna äro förut avslagna och att frågan därför borde behandlas med särskild försiktighet,

3) att ansökningarna ej borde ha avgjorts på sätt som skett, detta med hänsyn till pågående rättegång om bulvanförhållande,

4) att ansökningarna borde ha avslagits av den grund, att kvarvarande skogstilldelning för resp. inägolotter vore för liten, samt

5) att ansökningarna borde ha avslagits med hänsyn till kommunalnämndens avstyrkande utlåtande.

1. *Angående anmärkningen att rådande praxis ej följts beträffande gemensam beredning med justitiedepartementet* må då först anmärkas, att någon praxis av den art utskottet åberopat ej någonsin förekommit, så vitt vi kunnat utröna.

Utskottet torde grunda sin uppfattning om förekomsten av sådan praxis på det förhållandet, att en del ansökningar om bolags rätt att förvärva fastighet under föregående år — liksom för övrigt också under år 1929 — företagits till avgörande efter gemensam beredning mellan jordbruks- och justitiedepartementen, men utskottet har helt förbisett arten av dessa ansökningar och därmed också grunden för den gemensamma beredningen. Det förhåller sig nämligen så, att vissa ansökningar om rätt för bolag att förvärva fastighet avse dels tillstånd enligt 1925 års lag, däri handläggningen ju ankommer på jord-

bruksdepartementet, och dels tillstånd enligt en annan lag, vari handläggningen ankommer på justitiedepartementet. Sistnämnda lag är 1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag. Denna lag avser utlänningars förvärv av fastighet m. m. och innefattar bland annat föreskrift, att aktiebolag, där ej i bolagsordningen ingått viss bestämmelse till skydd mot att alltför stor makt i bolaget beredes utlänning, ej må utan Kungl. Maj:ts tillstånd förvärva fastighet. Det är när ett sådant bolag gjort ansökan om rätt att förvärva fastighet, som gemensam beredning anordnats för frågans prövande i enlighet med de båda lagarna. I andra fall har sådan gemensam beredning ej ägt rum och givetvis ej heller varit påkallad. Lika litet kan en sådan — då det gäller prövning av en fråga, som ensamt ankommer på jordbruksdepartementet — vara påkallad av den grund, att en ansökning i ämnet förut avslagits eller att rättegång i fråga om bulvanförhållande pågår.

I denna del synes alltså uppenbart, att grunden för utskottets anmärkning beror på ett missförstånd.

2. *Vidkommande utskottets erinran att ansökningar i ämnet förut avslagits,* medger utskottet, att formell rätt föreligger för Kungl. Maj:t att upptaga sådana till ny prövning, då ny ansökning gjorts, men framhåller, att stor försiktighet därvid är av nöden och att sådan icke iakttagits, då tillstånd givits. Vi biträda utskottets uppfattning i den första delen men kunna ej instämma med utskottet i den andra delen, då det nämligen av handlingarna i ärendet synes framgå, att vederbörlig försiktighet i allo iakttagits. Det är härutinnan att märka, att de gamla avslagna ansökningarna avsågo väsentligt större arealer skogsmark än de senare och att — som i ett senare sammanhang närmare skall påvisas — de arealer, bolaget fått förvärva, i själva verket snarare understiga än uppgå till vad som enligt lagen kunnat givas, och att därtill särskilda garantier tillskapats för att vederbörligen tillgodose inägolotternas innehavare med skog.

3. Vad därefter *beträffar frågan om den anhänggjorda talan enligt bulvanlagen,* förhåller det sig ju så — vilket utskottet också uttryckligen medger — att bulvanlagen (1 §) ger innehavare av bulvanfastigheten en tidsfrist efter det domstolens beslut vunnit laga kraft av 6 månader att avyttra bulvanfastigheten. Först efter det dessa 6 månader gått till ända, är det som överexekutor meddelar förordnande om försäljning, och sådant meddelande sker endast där ej av lagfartsprotokollet framgår, att egendomen avyttrats. Fastigheten hade sålunda — även efter högsta domstolens dom — kunnat avyttras. Att märka är därvidlag att enligt bulvanlagen hinder ej möter att sälja bulvanfastighet till någon, som behöver erhålla särskilt tillstånd till förvärvet. Detta framgår tydligt, bland annat, av lydelsen i 2 § andra stycket i det till lagrådet remitterade förslaget till bulvanlag. Ej heller finnes i bulvanlagen förbud stadgat mot frivillig avyttring av bulvanfastighet till den för vars räkning bulvanförhållandet ingåtts. Först då det i lagen avsedda förfarandet fortskridit till exekutiv auktion förbjuder lagen denne att därvid förvärva fastigheten. Också skulle näppeligen vara rimligt att enbart den omständigheten

att någon begagnade sig av bulvan skulle betaga honom möjlighet att få tillstånd att förvärva fastigheten. Huruvida sådant tillstånd bör meddelas synes böra bliva beroende av en rent saklig prövning av föreliggande omständigheter. Om kriminalisering av bulvanförhållande varit ifrågasatt, är i varje fall någon sådan kriminalisering icke i lag genomförd.

4. Beträffande *härefter anmärkningen, att stödskogstilldelningen för inägolotterna blivit otillräcklig* samt att ansökningarna på den grund bort avslås, torde för klargörande av förhållandet få något närmare redogöras därför.

Därvid kan exempelvis väljas den i utskottets memorial först omnämnda fastigheten Ängersjö 2^{7}. Av denna fastighet, som bolaget i den första ansökningen anhöll att få förvärva i dess helhet, sökte bolaget i den senare ansökningen tillstånd att förvärva en del. Fastigheten uppkom, enligt vad av lantmäterihandlingarna i akten framgår, genom ägostyckning år 1922 av $^{1}/_{16}$ mantal Ängersjö litt. Ba, som då uppdelades i en inägolott om $^{1}/_{64}$ mantal och en skogslott om $^{3}/_{64}$ mantal. Det är en del av den sistnämnda, som bolaget i sin senare ansökning anhöll att få förvärva.

Men bolagets ansökan avsåg icke — som ju eljest kunnat tänkas i viss anslutning till stödskogsbestämmelserna i 5 § i 1925 års lag och som bolagets första ansökan också gick ut på — förvärv av hela det skogsområde, som vederbörligen kunde prövas icke erforderligt som stödskog för inägolotten, utan ansökningen inskränktes till att avse det skogsområde, som vederbörligen kunde prövas icke erforderligt som stödskog för en fastighet om $^{1}/_{16}$ mantal, eller alltså för den gamla ostyckade fastigheten. På sådant sätt så att säga återfördes förhållandena till dem, som gällde före ägostyckning, varigenom det stödskogsbelopp, som bolaget ej skulle förvärva, ju blev betydligt större än om förvärvet avsett överloppsskog i förhållande till den nya inägolotten.

Nu anför utskottet emellertid, att de stödskogsarealer, som kvarbliva för inägolotterna, endast motsvara det minimum av stödskogsareal, som erfordras enligt 5 § förbudslagen och att detta minimum vore otillräckligt med hänsyn till ett uttalande av jordbrukskommissionen, att skogsmarken enligt uppgift vore hårt avverkad.

Det är då först att märka, att till underlag för bedömandet av huruvida stödskogsbeloppen i förevarande fall äro tillräckliga, föreligger instrumentet över en verklig lantmäteriförrättning — detta i olikhet med vad gäller en hel del andra ofta förekommande frågor om tillstånd till fastighetsförvärv — företagen efter vederbörligt förordnande och med biträde av gode män. Enligt instrumentet över denna förrättning, som givetvis måste tilläggas stor betydelse, är stödskogen tillräcklig för att fylla lagens bestämmelser för de uppgivna mantalen. Utskottet har vidare råkat ut för ett förbiseende eller missförstånd, som i sin tur föranlett att vissa av utskottet lämnade uppgifter äro missvisande och oriktiga. Då utskottet nämligen uppger, att minimiarealen stödskog enligt 5 § förbudslagen skulle vara för resp. inägolotter följande, nämligen för Ängersjö 2^{6} 78.13 hektar, Ängersjö 2^{8} 130.21 hektar, Ängersjö 8 litt. Hba 50.69 hektar och Kolsätter 7^{20} 72.21 hektar, synas dessa uppgifter, som

äro felaktiga, bero på, att utskottet helt förbisett, att bolagets ansökningar på sätt ovan anförts icke avsett den skogsmark, som enligt förbudslagen vore att betrakta som överloppsskog för resp. inägolotter. Hade så varit fallet, hade uppgifterna stämt. Det är nämligen den av lantmätaren uträknade för $^1/_{16}$ mantal erforderliga stödskogsarealen, 78.13 hektar, som av utskottet uppgivits såsom enligt förbudslagen minimiareal för inägolotten, $^1/_{64}$ mantal. Den rätta siffran håller sig här omkring 20 hektar. Därmed faller också utskottets uttalande om knapp skogstilldelning helt till marken.

Beträffande övriga fastigheter äro förhållandena enahanda.

Någon som helst erinran ur den synpunkten att bolaget tilldelats skogsmark, som inägolotten kunde behöva, kan alltså ej göras. Tvärtom synes Kungl. Maj:t hava särskilt väl tillvaratagit inägolottinnehavarens önskemål om skogstilldelning, då tillståndet förbundits med skyldighet för bolaget att inom angiven tid visa att vederbörlig sammanläggning ägt rum mellan resp. inägolotter och den skogsmark, som försålts för billigt pris till dessa lotters innehavare. Och i det fall slutligen, där köpebrev av någon anledning icke kunnat företes å viss skogsmarks överlåtelse till inägolottens innehavare, har bolagets ansökan icke i dess helhet bifallits, utan har därifrån undantagits visst område, som till följd av sin belägenhet nära Ängersjö by tänkts kunna komma till användning i annan hand än bolagets. Här har bolaget alltså ej ens fått överloppsskogen enligt det gamla odelade mantalet.

Utskottet anför slutligen att *vederbörande kommunalnämnd avstyrkt ansökningen och att anledning* saknades att i ett fall som det förevarande utan starka skäl frångå dess utlåtande. Det må vara riktigt att stor betydelse synes böra fästas vid vederbörande kommunala organs yttrande i frågor av förevarande art, men helt och ensamt avgörande kunna väl ej dessa yttranden vara. I det förevarande fallet hade ju alla övriga myndigheter tillstyrkt ansökningen, vartill också kommer, att samma kommunalnämnd, som nu avstyrkte, något år tidigare utan reservation tillstyrkt de tidigare mera omfattande ansökningarna, som avslogos av Kungl. Maj:t. Och beträffande ett i kommunalnämndens yttrande gjort uttalande rörande vanhävd av bolaget framgår, av ett i akten förevarande yttrande av vederbörande länsjägmästare, att detta uttalande saknar grund.

Vad vi nu anfört torde till fullo utvisa att varken sakliga eller formella grunder föreligga för den anmärkning, som beslutats av utskottet.

X.

Vid punkten 9:o i utskottets memorial:

av herrar *Sundberg, Valfrid Eriksson, Gustafson* i Kasenberg, *Pehrsson* i Göteborg, *Laurén* och *Björck* i Kristianstad, som anfört:

Av memorialet framgår (sid. 74) att de under budgetåret 1928/1929 överskridna anslagen äro följande:

IX huvudtiteln:

anslag till fiskets befrämjande i de särskilda orterna ..... kr. 13,078:28
anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga ..... » 3,481:93

X huvudtiteln:

anslag till extra utgifter ..... » 20,341:56

Då 1926 års riksdag på framställning av dåvarande regering nedsatte anslaget till fiskets befrämjande, blev sagda regerings medelsanvisning anledning till anmärkta brists uppkomst. Härför kan nuvarande departementschef icke ställas till ansvar.

Den andra anmärkta posten, kr 3,481:22, har enligt memorialet, sid. 35, uppstått genom ett av den föregående regeringen givet bemyndigande. Även i detta fall är således nuvarande departementschefen utan ansvar.

Det tredje anmärkta fallet har uppstått därigenom, att — sedan riksdagen i skrivelse den 3 maj 1929, nr 136, uttalat att kostnader för resor utom landet icke borde bestridas av respektive huvudtitels rese- och traktamentsanslag — kostnaden för Sveriges deltagande i den internationella sjöfartskonferensen i London år 1929 genom överföring den 27 juni 1929 belastade anslaget till extra utgifter, vilken överföring skedde sedan vid förfrågan i statskontoret inhämtats, att täckning för ifrågavarande kostnader fanns. Först vid sedermera inkomna redovisningar upptäcktes att så icke var fallet. Då redovisningssättet icke medger daglig utan endast månatlig kontroll av anslagens ställning och kostnaden för vissa utgifter icke kan på förhand bestämmas samt då t. f. departementschefens åtgärd i detta fall föranletts av en önskan att ställa sig riksdagens kort förut lämnade anvisningar ifråga om användandet av rese- och traktamentsanslagen till efterrättelse, synes han icke rimligen böra ställas till ansvar för överskridandet.

Ej heller synes fog föreligga för en anmärkning mot statsrådet Lundvik för det i statsutskottets anmälan omförmälda beslutet av den 16 maj 1929, då vid detta besluts fattande icke någon anledning fanns att antaga att detsamma skulle komma att medföra ett överskridande av anslaget till extra utgifter, ett överskridande, som icke heller ägt rum, om ej beslutet av den 27 juni mellankommit.

Med det nu anförda hava vi icke velat förneka, att det nu praktiserade redovisningssystemet är på grund av bristande överskådlighet otillfredsställande. Vi anse därför att åtgärder böra vidtagas för att så vitt möjligt skapa garantier mot att sådana anslagsöverskridanden, som under senare år i ett flertal fall förekommit, för framtiden upprepas.

På dessa grunder anse vi, att utskottet icke bort framställa anmärkning mot föredragande statsråden enligt 107 § regeringsformen.

XI.

Vid punkten 10:o i utskottets memorial:

av herrar *Sundberg, Stenberg, Gustafson* i Kasenberg, *Laurén* och *Björck* i Kristianstad, som anfört:

Utskottets anmärkning går ut på att Kungl. Maj:t vid utfärdande av reglementet för Svenska Skeppshypotekskassan icke i detta reglemente intagit vissa detaljerade och betryggande bestämmelser i syfte att säkerställa att lån från kassan komme att utlämnas huvudsakligast för nybyggnad och modernisering av fartyg. Vid bedömande av denna anmärkning bör uppmärksammas, att i den av 1929 års riksdag antagna förordningen angående skeppshypotekskassan icke influtit andra bestämmelser om utlämnande av lån från kassan än att kassan äger bevilja lån allenast mot inteckning i fartyg, som är maskindrivet, och att företräde skulle lämnas åt fartyg, som är byggt i Sverige. Vidare bör erinras om att riksdagen, vid antagandet av förordningen, avslagit av herr Stendahl m. fl. motionärer framställda yrkanden om intagande i förordningen av bestämmelser att lån icke skulle få beviljas till fartyg äldre än 10 år, samt att, därest lån beviljades i fartyg av ålder 5—10 år, amorteringstiden skulle så bestämmas att lånet skulle vara återbetalt senast när fartyget nått en ålder av 15 år. Slutligen förtjänar antecknas, att vid ärendets behandling i kamrarna från bankoutskottets sida gjorts gällande att kategoriska bestämmelser om inskränkning vid eller förbud mot belåning av äldre tonnage skulle i många fall motverka syftet med kassan, som stode under Kungl. Maj:ts uppsikt och vars styrelse kunde väntas bliva fullt kompetent att handhava kassan i enlighet med dess uppgift att medverka till föryngrandet och moderniserandet av den svenska handelsflottan. *Dessa synpunkter måste genom förordningens antagande i oförändrat skick och avslag å motionerna ha av kamrarna lämnats utan anmärkning.*

Det är givet att under sådana förhållanden Kungl. Maj:t icke varit befogad att i det senare utfärdade reglementet för kassan upptaga detaljerade bestämmelser angående villkoren för utlämnande av lån och att de kompletterande bestämmelser, som ansåges böra intagas i reglementet, måste avfattas med stor varsamhet.

Detta blev också fallet, och reglementet kom följaktligen att i detta avseende innehålla allenast följande bestämmelse:

»Utöver vad i förordningen angående kassan är stadgat om prövning av ansökningar om lån skall iakttagas, att därvid i främsta rummet tillgodoses framställningar, som avse byggande av nya och moderniserande av äldre fartyg eller eljest finansiering av dylika byggnadsföretag.»

Då sålunda Kungl. Maj:t vid utfärdandet av ifrågavarande reglemente förfarit i enlighet med av riksdagen godkända synpunkter och då det av ärendets behandling i riksdagen framgår, att regering och riksdag varit därom ense, att även en formulering, mindre kategoriskt avfattad än den av herr Stendahl med flere motionärer föreslagna eller av utskottet antydda skulle betrygga kassans syfte och befrämja tonnagets modernisering, kunna vi icke finna att det förebragts någon som helst grund för den mot föredragande departementschefen, statsrådet Lundvik, enligt 107 § regeringsformen gjorda anmälan.

B. Reservationsvis framställda anmärkningsyrkanden.

XII.

(Protokoll över försvarsärenden den 15 februari och den 20 december 1929.)

av herr *Stendahl*, som med instämmande av herrar *Åkerberg*, *Fredrik Ström*, *Olsson* i Mora och *Norling* i Lesjöfors anfört:

I skrivelse den 19 juli 1928 har stationskontoret vid flottans station i Karlskrona anmält, att av det tyska mynt till belopp av riksmark 11,151:40, som under år 1925 inlevererats till Karlskrona stations kassa från åtskilliga fartyg och som till enahanda belopp utlämnats till pansarkryssaren Fylgia under maj 1928 hade från sistnämnda fartyg till stationskassan återställts riksmark 3,363:50, varvid av vederbörande fartygsintendent anmälts, att därav ett belopp av riksmark 1,811:85 under expeditionen visat sig icke vara gångbart mynt, samt sistsagda tyska mynt, vilket utgjorts av 60 billioner RM = 60 riksmark samt återstoden Rentenmark i olika valörer och 1.85 RM i småmynt, hade ingått i stationsräkenskaperna med ett värde av 1,612 kronor 54 öre.

Stationsbefälhavaren har med överlämnande av skrivelsen till marinförvaltningen hemställt, att stationen måtte beredas ersättning med det i skrivelsen angivna beloppet.

I anledning härav har marinförvaltningen i skrivelse den 7 december 1928 till Konungen anfört: »Enär en inlösen av det tyska myntet synes hava bortske redan av den anledningen, att Rentenmark ju vore ett provisoriskt sedelmynt under tiden före den tyska myntstabiliseringen och således kunde antagas snart komma att upphöra att vara gångbart, och då vidare stationskontoret beträffande ifrågavarande Rentenmarksedlar — vilka inlevererats till stationens kassa under år 1925, under det att desamma upphörde att vara gångbart mynt först under maj, respektive december 1926 samt april 1927 — synes haft tid att vidtaga åtgärder för desammas inlösande, har marinförvaltningen i skrivelse den 11 sistlidne september anmodat bemälde stationsbefälhavare att inkomma med vederbörande förklaring om anledningen till att sedlarna m. m. icke inom behörig tid inväxlats ävensom med eget yttrande i ärendet.

I den i anledning härav ingivna förklaringen har vederbörande stationskassör framhållit, bland annat, att något stöd för att stationskassören vid mottagandet av utländskt mynt från efter avslutad expedition hemkommande fartyg skulle inväxla detta i svenskt mynt icke förefunnes i reglementet för marinen samt att, då några instruktioner härom honom veterligt ej heller förelåge, stationskassören saknade befogenhet att på eget bevåg verkställa dylik inväxling och ej heller tidigare befattat sig med sådana transaktioner; och har stationskassören ytterligare meddelat, att han icke tidigare haft sig bekant värdelösheten av det ifrågavarande tyska myntet och ej heller haft någon anledning att följa med händelserna inom den utländska penningpolitiken.

Stationsbefälhavaren vid flottans station i Karlskrona har för egen del uttalat, bland annat, att då utländskt mynt i viss utsträckning fortfarande borde finnas att tillgå i stationens kassa, närmare föreskrifter i ärendet syntes erfor-

derliga och lämpligen kunde inrymmas i de bestämmelser angående tillhandahållande av penningmedel för fartyg vid expedition till utländska farvatten, som jämlikt kap. 8, § 7, mom. 9 av förslag till reglemente för marinen del I vore avsedda att utfärdas av marinförvaltningen.

Med anledning av vad sålunda av stationsmyndigheterna framhållits får marinförvaltningen för egen del anföra följande.

Det förhållande, att uttryckliga föreskrifter saknats rörande stationskassörens skyldighet att låta inväxla utländskt, i stationens kassa förvarat mynt till förekommande av förluster genom kursfluktuationer å detsamma eller genom avlysning av i marknaden cirkulerande sedelmynt, synes ej hava bort utgöra hinder för stationskontoret att vidtaga åtgärder för bevakande av kronans intresse i förevarande fall. Att, såsom i förklaringen framhålles, stationskassören icke haft anledning följa händelserna inom den utländska penningpolitiken torde endast i viss mån vara riktigt, ty i uppdraget att förvalta kronan tillhörigt utländskt mynt torde utan särskild instruktion därom ingå skyldighet tillse, att detsamma motsvarar det värde, vartill det i räkenskapen är upptaget.

Ehuru marinförvaltningen sålunda anser, att vederbörande kassaförvaltning vid stationen bort i tid vidtaga erforderliga åtgärder till förekommande av nu uppkomna förlust för kronan, så finner ämbetsverket det dock jämväl böra framhållas, att det inträffade får i viss mån anses vara en följd av de under och efter världskriget rådande kristidsförhållandena samt det därmed sammanhängande ekonomiska osäkerhetstillståndet i världen. Något motsvarande lärer ej kunna inträffa under normala förhållanden inom den internationella penningpolitiken.

Då dessutom, i saknad av uttryckliga föreskrifter rörande inväxling av till stationens kassa efter avslutade fartygsexpeditioner inlevererade sedlar och mynt, någon ersättningsskyldighet ej synes kunna åläggas vederbörande kassaförvaltning, finner marinförvaltningen, att stationskontoret bör beredas ersättning för det i stationsräkenskaperna med ett värde av 1,612 kronor 54 öre ingående, icke gångbara tyska myntet.

På grund härav och då ämbetsverket ej självt disponerar några medel för täckande av nu ifrågavarande förlust, får marinförvaltningen i underdånighet hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t medgiva, att till täckande av densamma ett belopp av 1,612 kronor 54 öre måtte få utgå av sjöförsvarets anslag till extra utgifter.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 15 februari 1929 med hänsyn till förekomna omständigheter medgivit, att ett belopp av ettusensexhundratolv kronor 54 öre må till täckande av omförmälda förlust utbetalas från sjöförsvarets anslag till extra utgifter (1928—1929: IV 3J. 2).

Sedermera har stationskontoret i skrivelse den 3 juni 1929 till stationsbefälhavaren anmält att i stationens kassa befintligt utländskt mynt, nämligen 844.57 ryska rubel, 328 grekiska drachmer, 53.40 turkiska pund och 20 rumänska lei bokförda till sammanlagt 1,747 kronor 79 öre, vilka överlämnats till riksbanken för inväxling i svenskt mynt, av riksbanken återställts med förklaring att desamma vore värdelösa.

Stationsbefälhavaren har med överlämnande av skrivelsen hos marinförvaltningen hemställt, att beloppet måtte få avföras å viss angiven titel under anslaget till flottans övningar, samt tillika föreslagit, att myntet måtte få överlämnas till Blekinge museum för införlivande med dess samling.

Marinförvaltningen har i skrivelse till Konungen den 18 oktober 1929 andragit:

Av ålder har i flottans stationers kassor fått ingå utländskt mynt, som inlevererats från fartyg, vilka återkommit från expedition till utländska farvatten. Sådant mynt har sedermera vid behov tillhandahållits befälhavare å på expedition till utländska farvatten utgående fartyg. Sedan emellertid det kommit till marinförvaltningens kännedom ej mindre att — på sätt marinförvaltningen jämväl meddelat i sin underdåniga skrivelse den 7 december 1928 angående beredande av ersättning för dåmera icke gångbara tyska sedlar m. m. — för kronan uppstått förlust genom att dylikt utländskt mynt i följd av de under och efter världskriget rådande kristidsförhållandena samt det därmed sammanhängande ekonomiska osäkerhetstillståndet i världen förlorat sitt värde, än även att i flottans stations i Karlskrona kassa inginge utom nämnda tyska mynt, jämväl varjehanda annat utländskt mynt, föreskrev marinförvaltningen, som i ämnet rådfört sig med Sveriges riksbank, att stationsbefälhavaren i Karlskrona hade att gå i författning om att det avsedda utländska myntet bleve mot svenskt mynt inväxlat. Samtidigt föreskrev marinförvaltningen i särskilda skrivelser till stationsbefälhavarna vid flottans båda stationer, att i stationernas kassor, utom vid inleverering jämlikt reglemente för marinen del II § 334 mom. 4, ej finge ingå utländskt mynt, sedlar däri inbegripna, samt att, därest vid inleverering jämlikt nämnda paragraf och moment av kassabehållning efter expeditions slut i behållningen ingått utländskt mynt detta skulle genom stationskontorets försorg vederbörligen inväxlas i svenskt myntslag, därvid eventuellt uppkommande kursvinst skall krediteras anslaget till flottans krigsberedskap och övningar under särskild titel »kursskillnad», varemot kursförlust skulle debiteras samma anslag och titel. I samband härmed anmodades stationsbefälhavarna att i sina ekonomiska föreskrifter för fartygschefer och högre befälhavare lämna meddelande därom, att fartygschefer å till utländsk hamn gående fartyg skulle tillse, att behållning av utländskt mynt begränsades till minsta möjliga.

Med tillkännagivande härom och under erinran om Eders Kungl. Maj:ts beslut den 15 februari 1929 i ovanberörda ärende, angående anvisande av medel till beredande av ersättning för numera icke gångbart tyskt mynt, får marinförvaltningen i underdånighet hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t medgiva att till täckande av nu ifrågavarande förlust ett belopp av kronor 1,747: 79 måtte få utgå av sjöförsvarets anslag till extra utgifter (1929—1930. IV. 3. J. 2) med föreskrift tillika, att marinförvaltningen må äga befogenhet att, där så låter sig göra, realisera ifrågavarande mynt eller att därmed eljest på lämpligt sätt förfara.

Efter befallning har härefter marinförvaltningen till Kungl. Maj:t inkommit

med utdrag rörande anledningen till att icke tidigare än som skett åtgärder vidtagits för inväxling i svenskt mynt av ovanberörda utländska mynt, och har marinförvaltningen därvid anfört bland annat:

Befintligheten av utländskt mynt i Karlskrona stations kassa har tidigare endast såtillvida kommit till marinförvaltningens kännedom, som i kassarapporterna och inventeringsprotokollen för augusti—oktober månader år 1928 förefunnits en anmärkning, angivande, utan någon som helst specifikation, att i behållningen ingått »utländskt mynt» till visst i svenska kronor upptaget belopp. Då något annat ej angivits eller anmärkts, har vederbörande granskare i marinförvaltningen givetvis måst utgå från att myntet hade det i kassarapporten eller inventeringsinstrumentet upptagna värde.

Den omständigheten, att marinförvaltningen, såsom i ämbetsverkets förberörda underdåniga skrivelse den 7 december 1928 omförmäles, från stationsbefälhavaren i Karlskrona infordrade vederbörandes förklaring om anledningen till att det i skrivelsen avsedda tyska mynt icke inom behörig tid inväxlats, föranledde emellertid därtill att stationens kassakontor i särskild skrivelse till stationsbefälhavaren den 20 september 1928 överlämnade uppgift å samtligt i kassan befintligt utländskt mynt med hemställan att uppgiften måtte bliva till marinförvaltningen överlämnad i ändamål att av ämbetsverket komma under prövning, huruvida åtgärd borde vidtagas för inväxling av detta mynt mot svenskt. Denna skrivelse överlämnade stationsbefälhavaren under åberopande av sitt nyssnämnda yttrande till marinförvaltningen, dit skrivelsen inkom den 28 september 1928. Ehuru det, på sätt ovan anmärkts, rätteligen ankommit på stationen att hålla sig underkunnig om myntets värde, beslöt marinförvaltningen, efter beredning av ärendet, i skrivelse till riksbanken den 19 oktober 1928 anhålla, att riksbanken benäget ville meddela ämbetsverket, huruvida de i den inkomna uppgiften intagna värdena å angivna myntslag kunde anses riktiga samt huruvida skäl syntes riksbanken föreligga att då inväxla i uppgiften upptaget utländskt mynt i svenskt mynt.

Sedan därefter riksbanken begärt ytterligare specificerad uppgift å det avsedda myntet samt stationsbefälhavaren med skrivelse den 23 november 1928 inkommit med dylik uppgift samt marinförvaltningen omedelbart överlämnat uppgiften till riksbanken, avlät riksbanken den 5 december 1928 till marinförvaltningen skrivelse i ämnet jämte förteckning, angivande dagsvärdet å ifrågavarande mynt, och meddelade riksbanken i skrivelsen, att den på grund av den risk för förlust, som förefunnes dels på grund av kursförsämring, dels på grund av indragning och avlysning, ansåge sig böra tillråda omedelbar försäljning av myntet.

Denna riksbankens skrivelse med tillhörande bilaga överlämnade marinförvaltningen med skrivelse till stationsbefälhavaren i Karlskrona för den åtgärd, vartill han prövade densamma böra från stationens sida föranleda. Marinförvaltningen, som icke ansåg sig böra gripa stationsbefälhavaren i ämbetet, förutsatte därvid såsom självfallet, att med ärendet skulle vidare förfaras i sådant syfte som riksbanken tillrått. Emellertid inkom den 9 februari 1929 till marinförvaltningen en skrivelse från stationsbefälhavaren i Karlskrona, däri

han hemställde, att det i stationens kassa då befintliga utländska myntet med undantag av förut omförmälda icke gångbara tyska mynt måtte få inväxlas i Stockholm genom marinförvaltningens förmedling.

Vid föredragning den 12 i samma månad av sistnämnda skrivelse beslöt marinförvaltningen, enär för avsedd inväxling, som var Karlskrona stations sak, någon förmedling av ämbetsverket alldeles icke erfordrades, att skrivelsen icke föranledde annan ämbetsverkets åtgärd, än att ämbetsverket i skrivelse samma dag till stationsbefälhavaren i Karlskrona förklarade, att han själv ägde gå i författning om att det i skrivelsen avsedda utländska myntet bleve mot svenskt mynt inväxlat.

De ovan omförmälda kassarapporterna utvisa att kassabehållningen utgjort enligt kassarapporten för augusti 90,433 kronor 26 öre, därav 20,447 kronor 39 öre utländskt mynt, för september 89,208 kronor 36 öre, därav 20,447 kronor 39 öre utländskt mynt samt för oktober 85,678 kronor 49 öre, därav 20,955 kronor 30 öre utländskt mynt.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 20 december 1929 — jämte det Kungl. Maj:t uttalat, att Kungl. Maj:t funnit det anmärkningsvärt att icke tidigare än som skett åtgärder vidtagits för inväxling i svenskt mynt av i framställningen avsett utländskt mynt tillika förordnat, att den statsverket sålunda åsamkade förlusten av ettusensjuhundrafyrtiosju kronor 79 öre skulle debiteras anslaget till flottans krigsberedskap och övningar (1929/1930: IV. 3. E. 1); och skulle marinförvaltningen äga att, i den mån så läte sig göra, realisera ifrågavarande mynt eller eljest på lämpligt sätt därmed förfara.

Av redogörelsen för dessa ärenden torde vara uppenbart, att ifrågavarande förluster å utländskt mynt uppkommit därigenom, att detsamma icke blivit inväxlat till svenskt mynt, utan blivit liggande i stationens kassa under längre tid och därigenom på grund av respektive utländska stater utfärdade bestämmelser upphört att vara gångbart mynt. I det först omförmälda fallet har emellertid vederbörande kassaförvaltare haft ett à två år till sitt förfogande för att verkställa dylik inväxling och även i sistnämnda fall torde tid icke saknats för dylik inväxling. Vid den tidpunkt varom här är fråga torde det hava varit allmänt känt, att de flesta utländska växelkurser å mynt voro utsatta för mycket betydande fluktuationer varjämte i ett flertal länder, däribland Tyskland, de olika myntsorter som utgåvos ersattes med nya därvid de äldre förklarades värdelösa, därest de icke inom viss tid presenterades för inlösen eller utbyte. Det synes otroligt, att kassaförvaltaren vid flottans station i Karlskrona icke skulle ägt kännedom härom, och under sådana omständigheter hade han bort inse, att han för undvikande av förluster, omedelbart då utländska mynt överlämnats till stationen, bort gå i författning om deras inväxling till svenskt mynt. Jämväl marinförvaltningen, som genom kassarapporten icke torde saknat kännedom om att avsevärda belopp utländskt mynt ingingo i stationens räkenskaper, hade härvid kunnat ingripa för att få till stånd inväxling av sagda mynt till svenskt mynt. Det förhållandet, att särskilda bestämmelser härför synas hava saknats, kan icke medföra att en myndighet äger rätt underlåta att vidtaga en så ytterst enkel och självklar säkerhetsåtgärd. När

så emellertid icke skett hade vederbörande myndighet själv bort få vidkännas den uppkomna förlusten. Ej heller finnes eljest i förevarande fall någon anledning varför staten skulle övertaga dessa genom vederbörande myndigheters försumlighet uppkomna förluster.

På grund av det anförda hava vi ansett, att utskottet bort hos riksdagen göra anmälan jämlikt 107 § regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg.

XIII.

(Protokoll över försvarsärenden den 14 juni 1929.)

av herr *Larsén*, som med instämmande av herrar *Reuterskiöld, David Bergström, Stendahl, G. W. Hansson, Hallén, Karlsson* i Vadstena och *Fast* anfört:

Genom offentlig kungörelse hade infordrats anbud å ändrings- och reparationsarbeten i Ingenjörskårens i Karlsborg förutvarande matsal och kök.

Vid anbudstidens utgång den 21 mars 1929 hade avgivits följande anbud:

1.	Byggmästare Norén, Hjo	15,650:—.
2.	Sotaremästare C. Larsson, Karlsborg	15,790:—.
3.	Kakelugnsmakare C. Lundgren, Karlsborg	11,165:—.
4.	Byggmästare Ax. Larsson, Karlsborg	14,640:—.
5.	Bröderna Svensson, Karlsborg	10,450:—.

I skrivelse till Arméförvaltningens fortifikationsdepartement den 26 mars 1929 hade platsbefälhavaren i Karlsborg N. Ekelöf föreslagit, att Larssons anbud måtte antagas. Platsbefälhavaren anförde därvid bland annat:

»De två lägsta anbuden avgivna av Bröderna Svensson och kakelugnsmakare Lundgren å respektive 10,450:— och 11,165:— kr. äro så låga, att jag vill ifrågasätta, om det är möjligt att utföra arbetet till detta pris. Samma byggnadsarbete är tidigare beräknat till 17,603 kronor enligt bifogade kostnadsberäkning.

Bröderna Svensson äro båtbyggare, men hava även utfört en del husbyggnadsarbeten, senast ändrings- och reparationsarbeten vid garnisonssjukhuset å Karlsborg för en kostnad av omkring 3,800:— kronor. Firmans fack är huvudsakligen träarbeten.

Kakelugnsmakare C. Lundgren har mig veterligen ej utfört några större husbyggnadsarbeten, men väl en mängd eldstadsarbeten för härvarande formationer.

Byggmästare A. Larsson, som avgivit ett anbud å kr. 14,640:— har till belåtenhet utfört ett flertal även större byggnadsarbeten.»

Den 3 april 1929 föredrogs ärendet i fortifikationsdepartementet, därvid departementet yttrade: Då såväl det lägsta av firman Bröderna Svensson i Karlsborg som det näst lägsta, av kakelugnsmakaren C. Lundgren likaledes i Karlsborg avgivna anbudet stode i sådant missförhållande till arbetet, att av de utav

vardera av dessa anbudsgivare begärda ersättningsbeloppen att döma ett nöjaktigt fullgörande av entreprenaden av dem icke kunde påräknas, fann departementet med stöd av 28 § mom. 2 e) i upphandlingsförordningen sig icke kunna antaga någotdera av dessa anbud; och beslöt departementet vid sådant förhållande att antaga det därnäst lägsta, av byggmästaren Ax. Larsson i Karlsborg avgivna anbudet å utförande av förberörda arbeten mot en ersättning av 14,640 kronor.

Bröderna Svensson hava därefter i skrift till Konungen, inkommen till försvarsdepartementet den 16 april 1929, i underdånighet anmält förhållandet och anfört: »Det synes oss, att Kungl. Arméförvaltningens Fortifikationsdepartement vid prövning av ifrågavarande anbud ej tagit noggrann hänsyn till Eders Kungl. Maj:ts nådiga förordning angående anbud till staten. Ty vi kunna ej finna någon rimlig anledning till att vårt anbud å utförande av ifrågavarande arbeten för kronans räkning ej blivit antaget.»

Fortifikationsdepartementet inkom med underdånigt utlåtande och åberopade i detta platsbefälhavarens skrivelse. I avgiven påminnelseskrift androg Bröderna Svensson: »Vi bestrida på det bestämdaste, att några som helst vägande bevisliga skäl finnas, varigenom vårt anbud enligt upphandlingsreglementet skulle kunnat förkastas, ty vi äro tillräckligt kända för att kunna utföra och samvetsgrant fullgöra åtagna förbindelser. Att det av oss ingivna anbudet för utförande av ifrågavarande arbeten är lågt i förhållande till det antagna torde enbart vara beroende därpå, att vi ej beräknat så stor förtjänst, men att detta skulle vara uppenbarligen för lågt beräknat och att vi ej skulle kunnat utföra arbetet till fullkomlig belåtenhet för staten till sagda pris, tillbakavisa vi på det bestämdaste och åberopa bifogade kostnadsberäkningar, och därest dessa ej må anses vara tillfyllest, äro vi villiga att lämna ytterligare uppgifter över beräknade omkostnader enligt å orten gällande priser, arbetslöner, materialkostnader m. m. Här vilja vi framhålla, att kostnadsförslaget för nämnda arbetes utförande snarare beräknats för högt än att vårt anbud beräknats för lågt.

Vid genomläsande av platsbefälhavarens skrivelse kan väl näppeligen någon, som vill bedöma saken opartiskt, få annan uppfattning än att dess innehåll uteslutande avser att framhålla en av anbudsgivarna (Larsson). I skrivelsen redogöres för bland annat 'att *vi äro båtbyggare*' (Lundgren kakelugnsmakare), men utfört en del husbyggnadsarbeten, senast vid garnisonssjukhuset, samt att vårt fack huvudsakligen är träarbeten.

Larsson, som kallar sig byggmästare, har däremot enligt skrivelsen till *belåtenhet* utfört ett flertal *större* byggnadsarbeten. På grund härav och då han även erbjudit borgen tillstyrktes hans anbud.

Härtill må framhållas:

1) att det är platsbefälhavaren mycket väl bekant att vi under en lång följd av år utfört och fortfarande utföra *alla* slags husbyggnads- och reparationsarbeten,
2) att våra förutsättningar, även ur ekonomisk synpunkt, i intet avseende äro andra arbetsgivare underlägsna att utföra åtagna förbindelser och även till belåtenhet utfört ett flertal arbeten för staten,

3) att även vi till vårt anbud erbjudit borgen, Grosshandlare A. Kindbom och Direktör E. Rolander, båda i Karlsborg, samt
4) att vi allmänt äro kända för noggrannhet och plikttrohet och att intet skäl funnits till antagande att vi ej till full belåtenhet för staten skulle hava utfört förutnämnda arbeten om vårt anbud antagits.»

Kungl. Maj:t hade genom beslut den 14 juni 1929 funnit vad i ärendet förekommit icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I § 28 mom. 2 e) upphandlingsreglementet stadgas, att på vederbörande myndighet skall bero, huruvida anbud må ifrågakomma vid den slutliga prövningen, om det begärda priset står i sådant missförhållande till godset eller arbetet, att av priset ensamt att döma ett nöjaktigt fullgörande av avtalet icke kan påräknas, och anbudsgivaren icke är särskilt känd för pålitlighet, eller orsaken till det låga priset icke på tillfredsställande sätt förklaras.

Det torde genom denna bestämmelse klart framgå, att myndigheten skall i görligaste mån söka förebringa utredning om de förhållanden, som här äro avgörande, nämligen huruvida antingen ett nöjaktigt fullgörande av avtalet ej kan påräknas eller anbudsgivaren icke är särskilt känd för pålitlighet. Det i platsbefälhavarens skrivelse uppgivna priset 17,603 kronor måste uppenbart vara fullständigt felaktigt beräknat, då ju icke ens de högsta anbuden tillnärmelsevis uppgå till denna summa. Det av Bröderna Svensson begärda högst väsentligt lägre priset kan därför icke ensamt anses utgöra skäl för att icke ett nöjaktigt fullgörande av avtalet kunnat påräknas. Då av handlingarna framgår, att Bröderna Svensson förut utfört arbete inom kasernetablissementet och någon anmärkning emot detta arbete icke, såvitt upplysts, förekommit, synes ingen anledning funnits att antaga, att de icke även i detta fall skulle kunnat fullgöra sina förbindelser. Ej heller har ifrågasatts annat än att Bröderna Svensson skulle vara kända för pålitlighet. I varje fall och särskilt med hänsyn till dessa omständigheter synes det, som om vederbörande myndighet i enlighet med bestämmelse i § 28, sista punkten, i upphandlingsreglementet bort av Bröderna Svensson infordra erforderliga förklaringar och upplysningar samt i övrigt söka utreda saken. Därvid hade med största sannolikhet staten kunnat besparas en i förhållande till anbudssumman högst betydande merutgift. När ärendet sedermera bragts till Kungl. Maj:ts kännedom, hava visserligen Bröderna Svensson satts i tillfälle avgiva påminnelser. I trots av att Bröderna Svensson icke kunnat genom sin anmälan vinna rättelse i myndighetens beslut, varöver klagan enligt upphandlingsreglementet icke får föras, hava Bröderna Svensson i påminnelseskriften erbjudit sig att lämna ytterligare upplysningar i saken såväl rörande av dem beräknade kostnader för arbetet som beträffande i orten gällande materielkostnader, arbetslöner med mera. Kungl. Maj:t borde då ha begagnat sig härav och sökt fullt klarlägga saken. Man bör uppmärksamma, att, då upphandlingsreglementet helt regleras av Kungl. Maj:t och faller under dess ekonomiska lagstiftningsmakt, Kungl. Maj:ts godkännande av en sådan tolkning av upphandlingsreglementets bestämmelser, som av myndigheten i detta fall till-

lämpats, måste medföra, att denna tolkning av myndigheterna kommer att anses riktig, och följaktligen leda till att den allmänneligen tillämpas. Detta måste medföra högst allvarliga konsekvenser.

Det torde nämligen inom statens förvaltningsverksamhet icke finnas något område, där större noggrannhet, försiktighet och fullständig opartiskhet är av nöden än vid den statliga upphandlingen. Det är klart, att en viss frihet måste lämnas myndigheten vid prövning av inkomna anbud, men det är även ofrånkomligt, att alla kontrollföreskrifter måste iakttagas och myndigheterna härjämte handla med sådan omsorg, att icke lämnas rum för någon som helst misstanke om godtycke eller att vederbörande önska gynna vissa leverantörer. Skulle upphandlingsreglementet tillämpas på omförmält sätt, skulle detta lämna rum för rent godtycke. Det innebär nämligen att så snart vissa anbud (Bröderna Svenssons samt Lundgrens anbud) ligga avsevärt under övriga anbud, de lägre anbuden utan undersökning kunna av vederbörande myndighet lämnas å sido på grund av att det synes omöjligt utföra arbetet för detta lägre pris.

Även om detta ärende måhända, med hänsyn till här ifrågakomna ringa belopp, kunde synas relativt obetydligt, har det dock en mycket stor principiell betydelse och vederbörande departementschef borde ovillkorligen hava insett detta förhållande. Man hade därför åtminstone kunnat förvänta, att Kungl. Maj:t vidtagit åtgärder för att förhindra ett upprepande av här påtalade fall, exempelvis genom att besluta att för myndigheten tillkännagiva, att densamma förfarit felaktigt. I stället har Kungl. Maj:t genom att lämna saken utan åtgärd skapat ett för statens intressen vid den statliga upphandlingen farligt prejudikat.

På grund av att Kungl. Maj:t sålunda varken låtit verkställa nödiga undersökningar och inhämta upplysningar i och för bedömande av frågan huruvida myndigheternas åtgärder i detta fall medfört förlust för staten eller, där Kungl. Maj:t ansett en sådan undersökning överflödig, vidtagit åtgärder till förekommande av en fortsatt praxis av samma art som i föreliggande fall, hava vi ansett, att utskottet bort hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg.

XIV.

(Protokoll över finansärenden den 26 september 1929.)

av herr *Stendahl*, som med instämmande av herrar *Reuterskiöld, Sävström, Vennerström, Larsén, Engberg, Persson* i Trången, *Fast, Västberg* anfört:

Sala stads sparbank redovisade för år 1928 en vinst av 160,357 kronor 31 öre. Enligt styrelseberättelsen uppgick bankens reservfond vid årets slut till, förutom disponibel vinst, 1,702,652 kronor 61 öre och insättarnas behållning till 17,140,757 kronor 53 öre. Vid årssammanträdet den 15 maj 1929 med bankens huvudmän hava dessa, efter tillstyrkan av styrelsen och sedan av vinsten 5,700 kronor disponerats för främjande av skolsparverksamheten inom bankens verk-

samhetsområde, beslutat att till olika uppgivna ändamål använda sammanlagt 61,300 kronor, därav »25,000 kronor till en fond för uppförande av en busstation i staden» samt att återstoden av vinsten, 93,357 kronor 31 öre, skulle tillföras reservfonden. Uti en den 6 juni 1929 till Konungens befallningshavande i Västmanlands län inkommen skrift har banken anhållit, att Konungens befallningshavande måtte fastställa huvudmännens berörda beslut angående användningen av 1928 års vinstmedel.

Konungens befallningshavande har genom resolution den 10 juni 1929 utlåtit sig: Enär sparbankens huvudmän av vinstmedlen för år 1928, uppgående till 160,357 kronor 31 öre, anslagit ett belopp av 5,700 kronor till främjande av skolsparverksamheten inom bankens verksamhetsområde samt av vinstmedlen i fråga ett belopp av 11,423 kronor 14 öre måst tagas i anspråk för att reservfonden skulle komma att överstiga tio procent av insättarnas behållning enligt senaste bokslut, samt sparbankens huvudmän enligt 35 § i lagen den 29 juni 1923 om sparbanker ägt förfoga över intill hälften av vad därefter återstår av nämnda vinstmedel eller således 71,617 kronor 8 öre till sådant allmännyttigt eller välgörande ändamål, som icke på grund av gällande författning skulle tillgodoses genom skattebidrag, alltså och då underställda besluten med undantag av beslutet om anslag till en fond att användas för uppförandet av en omnibusstation i Sala stad innebure ett tillgodoseende av sådana ändamål, som nyss sagts, och de ifrågavarande anslagen tillhopa understege den andel av sparbankens vinst, som må kunna tagas i anspråk för allmännyttiga ändamål, funne Konungens befallningshavande de underställda besluten, med ovan angivet undantag, vara i överensstämmelse med föreskrifterna i nämnda lag och sparbankens reglemente.

Över Konungens befallningshavandes resolution hava i vederbörlig ordning 16 av bankens 24 huvudmän anfört underdåniga besvär, och därvid anfört, bland annat, att uppförande av en busstation skulle såväl åt den kringliggande landsbygdens som stadens befolkning bereda fördelar, som bära allmännyttighetens prägel, varjämte den skulle komma att fylla ett ändamål, som vore minst lika allmännyttigt som flera av de andra ändamål, till vilka huvudmännen använt den uppkomna vinsten.

Konungens befallningshavande har den 25 juli 1929 avgivit infordrat utlåtande över besvären och därvid anfört, att Konungens befallningshavande väl funne uppförandet av en omibusstation i Sala vara en allmännyttig angelägenhet men ansåge denna angelägenhet vara av beskaffenhet att böra tillgodoses genom skattebidrag.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 26 september 1929, enär anslag till förenämnda fond finge anses innefatta sådant allmännyttigt ändamål, som jämlikt 35 § i lagen den 29 juni 1923 om sparbanker må tillgodoses medelst tillgängliga vinstmedel, samt huvudmännen för sparbanken förty ägt att till fonden anslå ifrågavarande belopp, 25,000 kronor, prövat lagligt att, med ändring av länsstyrelsens resolution, i vad densamma blivit överklagad, fastställa huvudmännens beslut.

Beträffande ifrågavarande beslut av Kungl. Maj:t måste till en början ifrå-

gasättas, om uppförande av en omnibusstation bör betraktas såsom ett allmännyttigt ändamål. Väl är en sådan station till nytta för den allmänhet, som trafikerar omnibusslinjerna i fråga, men därav följer även att dess nytta är begränsad till att gälla allenast för trafikanterna å omnibusslinjerna. Måhända kan vederbörande samhälle, i detta fall Sala stad, som beröres av linjerna, i viss mån draga nytta härav, men denna nytta är icke av annan natur än som varje inom ett samhälle bedrivet företag eller rörelse kan medföra för samhället, och kan således icke betraktas såsom allmännytta. Det synes vidare icke kunna råda något tvivel därom, att det i första hand bör åligga de affärsföretag, som trafikera och uppbära vinsten av omnibusslinjerna, att även sörja för att erforderliga stationsutrymmen finnas till förfogande för trafikanterna. Andra trafikföretag, såsom exempelvis järnvägarna, få själva bygga och underhålla sina stationshus, och de kostnader, som förorsakas härav, komma således att vila på vederbörande trafikföretag såsom omkostnad för rörelsen. Men även om ifrågavarande stationsbygge skulle betraktas såsom allmännyttigt eller såsom en stadens gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenhet och staden sålunda skulle finna sig föranlåten att uppföra en dylik station på det allmännas bekostnad, så är det uppenbart, att kostnaden härför icke kan täckas genom andra medel än skattemedel. Härav följer sålunda, att, därest stationsbygget är att betrakta såsom ett allmännyttigt ändamål, detta skall tillgodoses genom skattemedel och att förty icke sparbankens medel må användas härtill. Slutligen torde här böra framhållas, att det icke kan anses lämpligt att använda sparbanksmedel för dylika för sparbanksrörelsen helt främmande ändamål och vilka under inga omständigheter kunna betraktas såsom »välgörande» ändamål i lagens mening. Kungl. Maj:t borde därför även av denna grund hava undvikit att uppmuntra till dylik användning av vinst, uppkommen genom sparbanksrörelse, i all synnerhet som det även för vederbörande departementschef borde hava klart framgått, att lagligheten av en sådan användning av sparbanksvinst, som här är i fråga, måste vara synnerligen tvivelaktig.

På grund av vad sålunda anförts hava vi ansett, att utskottet bort hos riksdagen göra anmälan enligt 107 § regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Dahl.

XV.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 26 september 1929.)

av herrar *David Bergström, G. W. Hansson, Hellberg, Vennerström, Larsén, Engberg, Borg, Andersson* i Igelboda, *Karlsson* i Vadstena och *Olsson* i Mora, vilka anfört:

Genom beslut den 11 maj 1929 förklarade Statens Biografbyrå, med tillämpning av 6 § i förordningen angående biografföreställningar, att filmen »Morgongryning. Ett historiskt dokument, tillägnat minnet av Edith Cavell», icke finge

offentligt visas i Sverige, emedan dess »förevisande kan anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt».

I 2:a momentet av § 6 i förordningen angående biografföreställningar 1911 (Sv. F. nr 71), vilket moment år 1914 (Sv. F. nr 356) tillkom såsom nytt stycke i denna paragraf, stadgas som följer:

»Ej heller må biografbilder godkännas, vilkas förevisande kan anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt eller kan lända till upplysning beträffande arméns eller marinens styrka, tillstånd, ställning eller operationer eller andra krigsmakten vidkommande förhållanden, försåvitt uppenbarandet därav kan skada rikets försvar.»

Över Statens Biografbyrås beslut av den 11 maj 1929 anförde A.B. Victoriafilm såsom innehavare av uppföranderätten för Sverige av ifrågavarande film i skrivelse den 8 juni 1929 besvär hos Kungl. Maj:t med hemställan om upphävande av biografbyråns beslut och medgivande av filmens offentliga förevisande inom riket.

Victoriafilm framhöll i sistnämnda skrivelse, att ifrågavarande film vore fri från propaganda i teknisk mening, konstnärligt stark, utmärkt inspelad och genomgående objektiv i skildringen av det tragiska händelseförloppet, som utgjorde ämnet för filmen. Det bestrides, att den filmatiserade berättelsen skulle vara mera »olämplig» än andra s. k. krigsfilmer som visats, och framhålles, att biografbyrån torde ha utgått från uppfattningen, att en film med innehåll hämtad från Edith Cavells historia a priori skulle av det tyska folket och den officiella tyska opinionen tolkas såsom en mot Tyskland ovänlig handling.

Numera — säges det vidare i Victoriafilms skrivelse — torde det överallt i världen erkännas, att episoden tillhör historien och ingalunda är av den natur, att den belastar den tyska nationens s. k. »skuldkonto». Victoriafilm påpekar, att det uttryckligen poängteras i filmen, att tyskarna allenast av självbevarelsedrift och av krigets hårda lag tvingades till det allbekanta domslutet över Edith Cavell. Det anföres vidare, att filmen förevisats inför snart sagt hela den civiliserade världen utan att framkalla protester samt att den av den ledande tyska pressen bedömts synnerligen gynnsamt. Såsom bilagor till inlagan åberopar Victoriafilm ett flertal utdrag ur tidningar i skilda länder innehållande omdömen över filmen.

Över Victoriafilms besvär har Svenska Biografbyrån i skrivelse den 12 juni 1929 avgivit anbefallt yttrande. Filmbyrån förklarar härvid, att den i likhet med klaganden funnit filmens handling vara värdigt och lidelsefritt framställd samt att den för egen del anser, att den tyska nationen knappast torde kunna lida någon förödmjukelse eller skada genom filmens förevisande vare sig i Sverige eller i andra länder. Men eftersom det i biografförordningen stadgas, att filmer, som kunna anses olämpliga med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt, icke må tillåtas, har biografbyrån funnit sig nödsakad att förbjuda filmens offentliga förevisande, enär byrån måst antaga, att den officiella tyska uppfattningen av densamma och dess offentliga förevisande, i trots av vad som anförts, vore sådan, att filmen med hänsyn därtill kunde anses olämplig. Byrån anför emellertid att, om den enligt gällande föreskrifter icke

nödgats anlägga nämnda synpunkt på filmen, skulle den hava tillåtit densamma. Skulle förbudsmotiveringen av Kungl. Maj:t anses sakna giltighet, hade byrån intet att erinra mot att filmen utan något ingrepp tillåtes, dock icke för barn.

I anledning av denna av Statens Biografbyrå avgivna förklaring inkom A.B. Victoriafilm i skrivelse den 25 juni 1929 med påminnelser, däri det bland annat heter:

»Bestämmelsen om avvisande av filmer, vilkas förevisning kunde anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt, tillkom under det förflutna världskriget, då de internationella förhållandena voro i extraordinär grad ömtåliga. Sedan dessa förhållanden numera återgått till det normala, synes bestämmelsen i fråga böra tillämpas med försiktighet och endast i sådana fall, då filmen är av den beskaffenhet, att främmande makt har *befogad* anledning till missnöje med dess förevisande. Om själva ämnet för ifrågavarande film är ägnat att i Tyskland väcka ett smärtsamt minne — vilket torde i större eller mindre grad vara fallet med de flesta filmer från världskriget — så må detta utgöra en plausibel anledning att förbjuda dess förevisning *därstädes*, men icke i Sverige. Och även om Tyskland helst skulle se, att någon förevisning av denna film ej heller ägde rum i andra länder, så torde detta förhållande i och för sig icke utgöra tillräckligt skäl för den allvarliga inskränkning i svensk medborgares rätt att utöva näring, som ett förbud mot dess förevisning skulle innebära. Filmen är, såsom av utredningen framgår, tillåten i flera länder, utan att detta veterligen verkat störande på dessa länders förhållande till Tyskland.»

Genom beslut den 26 september 1929 lämnade Kungl. Maj:t, på föredragning av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, besvären utan bifall.

Då detta besvärsärende, vid vars avgörande huvudvikten uppenbarligen legat på spörsmålet huruvida ifrågavarande biografbilders förevisande kunde anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt, föredragits inför Konungen utan föregående beredning med utrikesdepartementet i strid med vad § 4 departementsstadgan uttryckligen föreskriver, och då, i strid med § 9 regeringsformen, inga sakliga giltiga skäl för besvärens avslående blivit till statsrådsprotokollet anförda, hava vi yrkat, att konstitutionsutskottet skulle, jämlikt § 107 regeringsformen, för riksdagen anmäla detta ärende.

XVI.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 21 februari 1930.)

av herr *K. J. Ekman*, som med instämmande av herrar *David Bergström*, *G. W. Hansson*, *Vennerström*, *Wagnsson*, *Forssell*, *Lundén* och *Petersson* i Broaryd yttrat:

Hos Kungl. Maj:t har drätselkammarens i Malmö tredje avdelning, enligt bemyndigande av stadsfullmäktige i Malmö och Malmö stads i gemensam kyrk-

lig ekonomi förenade församlingar, anhållit, att Kungl. Maj:t ville medgiva, *dels* att staden eller församlingarna finge, på sätt Kungl. Maj:t kunde finna lämpligt, tillösa sig den klockaren i Husie församling på lön anslagna, å en av förste stadsingenjören Erik Bülow Hübe år 1929 upprättad karta närmare angivna kronojordlägenheten Skrävlinge Östra nr 16, kallad Kantorsängen, i Husie socken, att användas till begravningsplats, *dels ock* att ifrågavarande lägenhet finge, intill dess sagda förvärv blivit slutligt ordnat, av staden eller församlingarna under nyttjanderätt innehavas, så länge lägenheten användes för sålunda avsett ändamål.

Av handlingarna i ärendet framgår, att förutnämnda lägenhet har en areal av 3.5170 hektar, varav huvuddelen eller omkring 3.4170 hektar ingår i ett för begravningsplats avsett område om cirka 32 hektar, som stadsfullmäktige beslutit anvisa för ändamålet, samt att med hänsyn till den ringa del av lägenheten, som sålunda återstode, och belägenheten av denna del ävensom till den omständigheten, att samma del torde komma att erfordras för framtida utvidgning av begravningsplatsen, förvärvet ansetts lämpligen böra omfatta hela lägenheten.

Efter hörande av vederbörande myndigheter och intressenter förordnade Kungl Maj:t genom beslut den 21 februari 1930 — jämte det Kungl. Maj:t avslog ifrågavarande ansökning, i vad den avsåg upplåtande med *äganderätt* av berörda lägenhet — att handlingarna i ärendet skulle överlämnas till kammarkollegiet för prövning och avgörande av frågan, huruvida och under vilka villkor lägenheten måtte kunna för ändamålet upplåtas under *nyttjanderätt på obestämd tid.*

Av de inkomna yttrandena inhämtas, bland annat, att Husie församlings *kyrkoråd* i ärendet införskaffat utredning (verkställd av t. f. förste arkivarien i kungl. kammarkollegium) angående ifrågavarande jord, av vilken utredning framgår, att jorden redan enligt 1569 års Lunds stifts landebok utgjort avlöningstillgång för klockaren i Husie socken och att vid frånskiljandet av Västra Skrävlinge församling från Husie pastorat (för införlivande med Malmö stad) i nådiga brevet den 13 oktober 1915 bestämts, att klockaren och organisten i Husie skulle bibehållas vid honom såsom klockare anslagen löningsjord samt att Husie församling sålunda vore behörig representant för jorden. Mot den gjorda framställningen hade kyrkorådet icke något att erinra, under förutsättning att Malmö stad för jorden erlade en efter jordens värde lämpad ersättning, som av församlingen kunde godtagas. Detta uttalande blev även *kyrkostämmans* i Husie församling beslut. *Arrendatorn* av jorden har förklarat sig villig avträda densamma utan ersättning; men *klockaren* i Husie, som äger att under sin livstid uppbära avkomsten av jorden, kräver en årlig ränta eller avgäld, beräknad efter ett försäljningspris ej understigande tre kronor för kvadratmetern, motsvarande värdet av närliggande byggnadstomter. *Kontraktsprosten* yttrar, bland annat, att vid beräknandet av avgälden till Husie församling eller klockaren bör i första hand beaktas vad Kantorsängen nu avkastar och vad den — instängd på alla håll av Malmö stads ägor och den redan

i bruk tagna begravningsplatsen — för framtiden kan beräknas kunna avkasta. Angående Malmö stads förvärv av Kantorsängen måste först avgöras, huruvida Husie församling eller kronan har äganderätten. Skulle församlingen hava rätt till ersättning, bör denna bestämmas genom expropriationsförfarande. *Domkapitlet* yttrar: Under förutsättning att vederbörande hälsovårdsmyndigheter godkänna området såsom lämpligt till begravningsplats finner sig domkapitlet visserligen ej kunna tillstyrka den gjorda framställningen i vad den avser att med äganderätt förvärva boställsjorden, men förklarar sig icke hava något att erinra mot att jorden upplåtes åt Malmö stads i gemensam kyrklig ekonomi förenade församlingar att av dem under nyttjanderätt innehavas, så länge jorden i fråga varder för avsett ändamål använd och laga hinder icke möter, ävensom under övriga för dylika nyttjanderättsupplåtelser på obestämd tid sedvanliga villkor. *Konungens befallningshavande* i Malmöhus län uttalade sig i enahanda riktning.

Kammarkollegiet anförde i utlåtande den 21 oktober 1929 följande: »I olikhet med domkapitlet och Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande finner kammarkollegiet förfarandet med så kallad ändamålsupplåtelse i föreliggande fall mindre lämpligt dels med hänsyn till den avsedda användningen, dels enär här är fråga om upplåtelse av en hel fastighet och ej blott någon del av fastighet. Däremot har kollegiet intet att erinra mot att lägenheten får med äganderätt avstås till Malmö stads församlingar. Då enligt vad av handlingarna i ärendet framgår kronans äganderätt till lägenheten icke är ostridig, torde vid ett avstående av lägenheten böra förfaras i enlighet med föreskrifterna i gällande expropriationslag. Kammarkollegiet hemställer alltså, det täcktes Eders Kungl. Maj:t i anledning av förenämnda ansökning *dels* förklara Malmö stads kyrkliga församlingar berättigade att i den ordning, lagen den 12 maj 1907 om expropriation stadgar, expropriera lägenheten Skrävlinge Östra nr 16 för det i ansökningen avsedda ändamål, *dels ock* förklara, att det skall åligga församlingarna att inom ett år från det Eders Kungl. Maj:t meddelat beslut i ärendet fullfölja frågan om expropriation genom ansökning om stämning, vid äventyr att expropriationsrätten eljest upphör.»

Det område, varom i ärendet är fråga, innehåller en areal av 35,170 kv.meter eller 3.5170 hektar och skjuter kilformigt in i den redan i bruk tagna av Malmö stad anordnande begravningsplatsen till en längd av omkring 350 meter och med en bredd vid basen av omkring 200 meter. Att detta område, sedan det en gång införlivats med stadsplanen för Malmö stad, någonsin skulle kunna återgå till att brukas såsom avlöningsjord för klockaren i Husie borde vara uteslutet. Men att vid sådant förhållande — såsom föredragande departementschefen gjort — formellt upprätthålla principen om en fortsatt äganderätt för Husie församling eller för kronan med därav följande skyldighet för staden att årligen utgiva avgäld för marken synes olämpligt och oriktigt. Jämväl osäkerheten i fråga om vem som verkligen äger marken — kronan eller Husie församling — talar för att expropriation bort medgivas, i vilket fall en blivande tvist om bättre rätt till köpeskillingen icke hade kommit att beröra Malmö stad.

Vidare kan erinras, att genom Kungl. Maj:ts beslut en uppgörelse med klockaren i Husie i hög grad försvårats eller kanske rent av omöjliggjorts. Han har för sitt medgivande till upplåtelsen begärt en ersättning (efter ett tomtvärde av 3 kr. per kv.meter =105,510 kr.), som skulle tillföra honom från Malmö stad årligen mer än tiodubbla beloppet av den arrendeinkomst, för närvarande uppgående till 225 kronor, han nu uppbär för jordområdet, och han kan, till följd av därom givna stadganden i prästerskapets privilegier och i kungl. förordningen den 2 nov. 1883 ang. klockarnas löneinkomster, icke tvingas — då expropriation nu är utesluten — att mottaga ringare ersättning än han begär.

Vidhållas dessa anspråk och vägrar Malmö stad att betala i enlighet med dem, förfaller hela upplåtelsen, trots Kungl. Maj:ts beslut. Jämväl när som helst i framtiden vid ombyte av klockare i Husie kan samma fråga uppkomma. Med varje ny klockare måste nämligen träffas ny uppgörelse, och om därvid överenskommelse ej kan träffas — och alltså »laga hinder» mot nyttjanderättens fortbestånd möter — förfaller nyttjanderättstillståndet, och jorden måste åter tillhandahållas klockaren för att av honom brukas eller för hans räkning utarrenderas.

Konstitutionsutskottet anmärkte i fjol på det sätt, varpå Kungl. Maj:t på ecklesiastikministerns föredragning behandlat en närbesläktad fråga. Det förråder sig, liksom i denna, nu även i förevarande ärende en ensidigt formalistisk uppfattning, som icke gagnar det allmänna och som saknar allt stöd uti kammarkollegiets på en gång sakligt grundade och de praktiska förhållandenas krav motsvarande hemställan.

Då i förevarande ärende det allmänna bästa icke kan anses hava blivit behörigen tillgodosett, har jag inom utskottet mot föredragande departementschefen statsrådet Lindskog yrkat anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen.

XVII.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 21 februari 1930.)

av herr *K. J. Ekman*, som med instämmande av herrar *G. W. Hansson*, *Vennerström*, *Wagnsson*, *Forssell*, *Lundén* och *Petersson* i Broaryd yttrat:

Hos Kungl Maj:t anhöllo Nätra församling och borgerliga kommun om rätt att för anordnande av kyrkstallar, skolhus med lek- och idrottsplan, kommunalhus m. m. expropriera ett område om 2.2282 hektar från kyrkoherdebostället 1 $^{19}/_{48}$ mantal krono »Prästbordet nr 1 med Förnätra» i Nätra socken.

Efter det vederbörande myndigheter avgivit yttranden i ärendet, föredrogs detsamma den 21 februari 1930 inför Kungl. Maj:t, som — med avslag å ifrågavarande ansökning om upplåtande med *äganderätt* av berörda område — förordnade, att handlingarna i ärendet skulle överlämnas till kammarkollegiet för prövning och avgörande av frågan, huruvida och under vilka villkor området måtte kunna för omförmälda ändamål upplåtas under *nyttjanderätt* på obestämd tid.

I ansökningen anförde Nätra församling och kommun bland annat: Den 5 oktober 1900 erhöll församlingen Kungl. Maj:ts medgivande att från ovannämnda boställe *för alltid* avsöndra visst område till kyrka, kyrkoråd, likhus och kyrkvall. Det för expropriation nu avsedda området, som är beläget i omedelbar närhet av kyrkan och vid kustlandsvägens förgrening till tvenne huvudvägar, har ansetts nödigt och av stor vikt för socknen att söka försäkra sig om för kyrkplatsens ordnande och värdiga utseende samt för framtida behov, innan det kommer i privata händer och brukas på olämpligt sätt. Det skulle användas *dels* till uppförande av kommunalhus, för vilket plats saknades annorstädes, *dels* till uppförande av nytt skolhus med behövliga lokaler för undervisningen och tillräckligt markområde bland annat för lek och idrott, varjämte ett av församlingen från en tidigare lägenhetshavare övertaget, å området befintligt hus skulle anordnas till lärarbostäder. Förutom sistnämnda bostadslägenhet funnes å området fyra smärre lägenheter upplåtna, en till den 1 maj 1935, en till den 1 maj 1936 samt de återstående två på obestämd tid utan skriftligt avtal. Samtliga dessa lägenheter skulle få bibehållas tills vidare, i den mån de icke utgjorde hinder för områdets tillbörliga utnyttjande av sökandena.

Av de hörda myndigheterna yttrade *Kammarkollegiet* i utlåtande den 13 januari 1930: »Under åberopande i tillämpliga delar av sitt den 28 december 1929 avgivna underdåniga utlåtande i ärende angående ifrågasatt förenkling av förfarandet vid handläggning av ärenden rörande upplåtelser från ecklesiastik jord, får kollegiet i underdånighet hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t medgiva, att ifrågavarande område om 2.2282 hektar må i enlighet med bestämmelserna i lagen den 12 maj 1917 om expropriation av Nätra kyrkliga och borgerliga kommun för uppgivna ändamål förvärvas, därvid i samband med expropriationsförrättningen, lärer komma att fastställas ersättning jämväl för skada och intrång, som må förorsakas vederbörande nyttjanderättshavare å området.»

I frågor av den innebörd, som den nu föreliggande, kunna kommunerna icke vara betjänade med en förvaltningsprincip sådan, som den av Kungl. Maj:t i detta ärende tillämpade. En upplåtelse tills vidare på obestämd tid är till sin innebörd alltför svävande och oviss, när det gäller såsom här uppförande av omfattande och dyrbara kommunala byggnader.

I anledning av vad sålunda förekommit har jag inom utskottet yrkat anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Lindskog.

Tillägg.

Till konstitutionsutskottet har, efter expedieringen av utskottets memorial, nr 26, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll, från flygstyrelsen inkommit meddelande, »att i till utskottet den 5 april 1930 insänd uppgift å kostnaderna för flygutbildning av värnpliktiga studenter kostnaden för flygskjututbildning av misstag uppgivits till kronor 700: — i stället för kronor 350: —, vilken summa var den verkliga kostnaden under budgetåret 1928—1929», i följd varav den å sid. 32 i utskottets nämnda memorial upptagna tablå bör erhålla följande utseende:

T a b l å

över utbildningskostnaderna i medeltal för varje flygutbildad student under de olika utbildningsperioderna.

	1. årets flygutbildning, 12 mån.	Arméspanarkurs $4^1/_2$ mån.	Befälskurs 4 mån.	Summa kr.	Anm.
Drivmedelskostnader	2 125: —	1 770: —	2 130: —	6 025: —	
Flygtillägg	900: —	675: —	600: —	2 175: —	
Flygskjututbildning	350: —	—	—	350: —	
	3 375: —	**2 445: —**	**2 730: —**	**8 550: —**	

Häri ingå icke utgifter för övriga övningsomkostnader eller kostnader för underhåll av skolflygmaterielen, ej heller äro omkostnaderna för lärarpersonalen av i ovanstående tablå upptagna utgiftsposter inräknade.